

**HASAN TURAN'IN HİKÂYELERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Emel DAŞDEMİR

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

2010

Her Hakkı Saklıdır

TC
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Emel DAŞDEMİR

HASAN TURAN'IN HİKÂYELERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

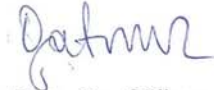
TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

ERZURUM - 2010

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

Danışman / Jüri

Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Jüri

Yrd. Doç. Dr. Ömer YILAR

Jüri

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. ... / ... /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	V
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Azerbaycan Lehçesinin Özellikleri	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. APDULLAH İLE CAHAN HANIM HİKÂYESİ	7
1.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması	7
1.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi.....	8
1.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili.....	10
1.4. Hikâyede Zaman ve Mekân.....	12
1.4.1. Zaman	12
1.4.2. Mekân	13
1.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri.....	13
1.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması	14
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ALİ HAN VE PERİ HANIM HİKÂYESİ	28
2.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması	28
2.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi.....	29
2.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili.....	32
2.4. Hikâyede Zaman ve Mekân.....	34
2.4.1.. Zaman.....	34
2.4.2. Mekân.....	34
2.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri.....	34
2.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. ÂŞIK VÂLEH İLE ZERNİYAR HİKÂYESİ	40

3.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması	40
3.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi.....	41
3.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili.....	42
3.4. Hikâyede Zaman ve Mekân.....	42
3.4.1. Zaman.....	42
3.4.2. Mekân.....	43
3.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri.....	43
3.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EHMED İLE İBRAHİM HİKÂYESİ	61
4.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması	61
4.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi.....	63
4.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili.....	66
4.4. Hikâyede Zaman ve Mekân.....	68
4.4.1. Zaman.....	68
4.4.2. Mekân.....	78
4.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri.....	69
4.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması	69

SONUÇ.....	82
-------------------	-----------

HİKAYE METİNLERİ

ABDULLAH İLE CAHAN HANIM HİKÂYESİ	85
AVDILLA'NIN NAĞILLI	101
ALİ HAN İLE PERİ HANIM HİKÂYESİ	118
ELİ HAN'IN HİKÂYESİ	137
ÂŞIK VÂLEH İLER ZERNİYAR HANIM HİKÂYESİ	157
VALEH'İN NAĞILI	173
AHMED İLE İBRAHİM HİKÂYESİ	190
İRBAHAM'IN NAĞILI	209
SÖZLÜK	234
KAYNAKLAR	239
ÖZGEÇMİŞ.....	240

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN TURAN'IN HİKÂYELERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

EMEL DAŞDEMİR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

2010 - SAYFA: VII + 240

JÜRİ: Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

Doç.Dr. Dilaver DÜZGÜN

Yrd. Doç. Dr. Ömer YILAR

Halk hikâyeleri halk edebiyatının önemli ve zengin türlerinden biridir. Bu çalışmada Iğdır'lı Hasan TURAN'ın hikâyeciliği ve hikâyeleri incelenmiştir. TURAN'dan 1975 yılında Muzaffer KARADAĞ, 1976'da ise Rifat ARAS tarafından derlenerek yazıya geçirilen Abdullah ile Cahan Hanım (Avdıla'nın Nağlı), Ali Han ile Peri Hanım (Eli Han'ın Hikâyesi), Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım (Valeh'in Nağlı), Ahmed ile İbrahim Hikâyeleri (İrbaham'ın Nağlı) incelemede kullanılan metinlerdir.

Çalışmamız ön söz ve girişin dışında hikâyelerin incelendiği bölüm, hikâye metinleri, sonuç, kaynakça ve sözlükten oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında Hasan TURAN'dan derlenen hikâyelerin şekil ve muhteva özelliklerine değinilmiş, hikâyeci Hasan TURAN, bilinen hikâye kahramanları ve musannifleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde bahsi geçen dört hikâyenin motif ve epizotları; hikâyelerdeki zaman, mekân, yapı ve şekil özellikleri tespit edilmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Tez hazırlanırken "Tarihi Coğrafi Fin Metodu"ndan ve onun önemli inceleme yöntemlerinden birini geliştiren Stith THOMPSON'un "Motif Index of Folk Literature" adlı eserinden yararlanılmış. Halk hikâyelerinin en zengin olduğu bölgelerden biri şüphesiz Azerbaycan'dır. İncelemiş olduğumuz hikâyeler de bu yöreye aittir ve Azerbaycan lehçesiyle söylenmişlerdir.

İkinci bölümde dört hikâyenin metni verilmiş, sonuç bölümünde ise tespitler ortaya konulmuştur.

Tez, halk hikâyeleriyle ilgili bir kaynakça ve hikâyelerdeki bazı kelimelerin anlamlarının verildiği bir sözlükle sona ermektedir.

ABSTRACT**MASTER THESIS****A COMPARATIVE STUDY ABOUT HASAN TURAN'S STORIES****Emel DAŞDEMİR****Süpervisor: Assist. Prof. Dr. Gülhan ATNUR****2010 - PAGES: VII + 240****Juri: Assist. Prof. Dr. Gülhan ATNUR****Assoc.Prof.Dr. Dilaver DÜZGÜN****Assist. Prof. Dr. Ömer YILAR**

Folk stories are one of the most important and affluent species of folk literature. In this study Hasan TURAN's literacy and his stories have been investigated. His stories compiled by Muzaffer KARADAĞ in 1975 and Rifat ARAS in 1976, "Abdullah ile Cahan Hanım", "Ali Han ile Peri Hanım", "Aşık Valeh ile Zerniyar Hanım", "Ehmed ile İbrahim" are the texts used in the investigation .

Except a preface and an introduction, our study includes two chapters, a conclusion, references and a glossary. Form and content features of the study, information about Hasan TURAN, his well-known stories and their classifiers are mentioned at the introduction part. In the first chapter; motifs and episodes, time, place, structure and form properties of the mentioned stories are identified and compared. It has been benefited from "Tarihi Coğrafi Fin Metodu" and Stith THOMPSON's "Motif Index of Folk Literature" while preparing this thesis. In the folk literature, Azerbaijan is one of the richest regions. Investigated stories belong to this region and are written in Azerbaijan dialect.

In the second chapter; texts of the mentioned four stories and in the conclusion part; evaluations are given.

Our study ends with a references part about folk stories and a glossary which includes the meanings of some words in the texts.

ÖN SÖZ

Halk hikâyeleri üzerine birçok araştırmacı tarafından daha önce çalışmalar yapılmıştır. Ancak halk kültürünün zengin olduğu ülkemizin bütün hikâyelerinin araştırılması ve onlar hakkında genel bir değerlendirme yapılması mümkün olmamıştır. Halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar metinlerin yazıya geçirilmesi ve incelenmesi olmak üzere ikiye ayrılır. Hazırlanan yüksek lisans tezi halk hikâyelerinin incelenmesi üzerine yapılan bir çalışmadır. Biz de hikâyeler üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yaparak hikâyeciyi ve onun anlattığı hikâyeleri ilim dünyasına tanıtmak istedik.

Metinler 1975 yılında Muzaffer KARADAĞ, 1976'da ise Rıfat ARAS tarafından Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne sunulmuş iki bitirme tezinden elde edilmiştir. Bu tezlerden Muzaffer KARADAĞ'a ait olanda incelediğimiz hikâyeler dışında yine Hasan TURAN'dan derlenmiş olan "Gurbanı ile Peri Hanım" hikâyesi de bulunmaktadır. Rıfat ARAS'ın hazırlamış olduğu tezde ise Hasan TURAN'dan derlenen Tufarkan'lı Abbas, Tahir Mirze, Salman Bey, Latif Şah, Kul Mahmut, Necef Han'la Perizat Hanım hikâyeleri; Feridun KOLAL'dan derlenen Şah İsmail, Haydar Bey'le Süsenber Hanım; Muharrem ASLAN'dan derlenen Köroğlu'nun Bolu Bey Kolu ve Aşık Figani'den derlenen Necip Bey'le Telli Hanım hikâyeleri de bulunmaktadır. Bu hikâyeler her iki tezde de ortak olarak bulunmadığı için çalışmamıza alınmamıştır.

Biz bu metinlerin içerisinde hikâyeci Hasan TURAN tarafından anlatılan ve birbirinin varyantı olan dört metin belirledik. Bu metinlerin Muzaffer KARADAĞ tarafından derlenenler 1.varyant kabul edilmiştir. 2. varyant olarak aldığımız metinler ise Rıfat ARAS tarafından derlenmiştir. Her iki bitirme tezinde de Abdullah ile Cahan Hanım (Avdilla'nın Nağlı), Ali Han ile Peri Hanım (Ali Hanın Hikayesi), Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım (Aşık Valeh), Ehmed ile İbrahim Hikâyeleri (İrbaham'ın Nağlı) ortak metinlerdir. Tezin inceleme kısmında ilk varyantlara ait isimler kullanılmıştır.

Bu tez giriş, iki bölüm, sonuç, kaynaklar, sözlük kısımlarından oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında Hasan TURAN'dan derlenen hikâyelerin şekil ve muhteva özelliklerine değinilmiş, hikâyeci Hasan TURAN, bilinen hikâye kahramanları, musannifleri ve hikâyelerin dil özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde elimizde bulunan dört hikâyenin birer yıl arayla derlenen

varyantları Tarihi-Coğrafi Fin Metoduyla incelenmiş, aralarındaki farklılıklar belirtilmiştir. Bu metodu daha önce çeşitli halk hikâyelerinde kullanan Fikret TÜRKMEN, Ali Berat ALPTEKİN, Ali DUYNAMAZ vb. araştırmacıların çalışmaları da incelemede esas alınmıştır.

İkinci bölümde ise karşılaştırmada kullandığımız metinler, derlemeleri hazırlayan kişilerin transkripsiyonlarına bağlı kalınarak verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise Hasan TURAN'ın dört hikâyesinin karşılaştırılmasından elde edilen ortak ve farklı noktalar tartışılmıştır.

Bu tez konusunu bana veren, çalışmalarımda ve tezin hazırlanışında yakın ilgi ve yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca güvenini ve maddi manevi desteğini esirgemeyen eşim M. Özgür DAŞDEMİR'e ve kardeşim Ender HANCI'ya teşekkür ederim.

Emel DAŞDEMİR

Erzurum-2010

KISALTMALAR

1. V	Birinci Varyant
1. V	İkinci Varyant
a.g.e.	Adı geçen eser
vb.	ve benzeri
s	Sayfa
c	Cilt
TFA	Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
Yay.	Yayınevi

GİRİŞ

Halk hikâyeleri destan ve roman arasında bir geçiş türü olarak görülmektedir. Onların el yazmalar ve taşbaskı metinler ile derlemeler yoluyla yazıya geçirilmeleri yok olmalarını engellemiştir. Halk hikâyeleri çeşitli yöntemlerle incelenmiş ve özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada 1975 ve 1976 yıllarında Muzaffer KARADAĞ ile Rıfat ARAS tarafından Hasan TURAN'dan Iğdır bölgesinde derlenen metinler halk hikâyeleri için sıklıkla kullanılan "Tarihi-Coğrafi Fin Metodu"yla tahlil edilmiştir. Hasan TURAN'dan derlenen dört hikâye ve varyantları Türkiye'de Kuzeydoğu Anadolu'da (Iğdır-Kars) yaygın olarak bilinmektedir. Bunların diğer varyantlarına Azerbaycan'da (Kuzey-Güney) da rastlanmaktadır. Zira Vâleh ve Zerniyar hikâyesinin kahramanı olan Aşık Valeh'in ve Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinin musannifi olan Hasta Kasım'ın Azerbaycan sahasının önemli aşıklarından olmaları da bunun göstergesidir.¹

İncelediğimiz hikâyelerin tamamı Hasan TURAN'dan derlenmiştir. 1. varyant olarak adlandırdığımız metinler Muzaffer KARADAĞ tarafından 1975 yılında, 2. varyantları ise Rıfat ARAS tarafından 1976 yılında yine bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu bitirme tezlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Hasan TURAN 1889 yılında Kars'ın Aralık İlçesi'nin Karabağlı Köyü'nde doğmuş, otuz altı yıl burada yaşamıştır. 1914'ten itibaren Rusya'da, 1920'den sonrada dokuz ayını İran'da geçirmiştir. Buralarda ticaretle uğraşan TURAN, 1925 yılının kasım ayında Iğdır'ın Tecirli köyüne yerleşmiş, rahat bir hayat geçirmiş ve hayvancılıkla uğraşmış ve göçebe bir hayat sürmüştür. Hasan TURAN 1971 yılında Iğdır merkeze yerleşmiştir.² TURAN'ın hangi tarihte öldüğü araştırmalarımıza rağmen tespit edilememiştir.

TURAN, on sekiz yaşında Rusya'da dinlediği Âşık Mehmet'ten çok etkilenmiştir. Abdullah ve Salman Bey hikâyelerini Aşık Mehmet'ten; Tufarkan'lı

¹ Ehliman Ahundov, Tehmasib Ferzeliev, İsrail Abbasov, Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri, (Haz.: Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek), Halk Kültürü Yay., İstanbul, 1995, s. 46-47, 66-67.

² Muzaffer Karadağ, Iğdırlı Hasan Turan'dan Derlenmiş Beş Hikâye, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirime Tezi, Erzurum, 1975, s. 1-2; Rıfat Aras, Iğdır'dan Derlenmiş Halk Hikâyeleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirime Tezi, Erzurum, 1976, s. 8.

Abbas, Zühre Hanım, Ali Han, Tahir ile Zühre'yi Âşık Alişah'tan; Vâleh ve Zerniyar Hikâyesi'ni Âşık Haşim'den; Latif Şah'ı ise Âşık Mesim'den öğrenmiştir.³

Hasan TURAN'dan derlenen ve varyantlarını karşılaştırdığımız hikâyelerin ilki Abdullah ile Cahan Hanım (Avdilla'nın Nağlı)dır. Bu hikâyenin musannifi Hasta Kasım'dır. Azerbaycan sahasının önemli şairlerinden biri olan Hasta Kasım hakkında Azerbaycan El Şairleri adlı eserden yola çıkarak özetle şunlar söylenebilir⁴: Hasta Kasım'ın doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekte ve hayatını geneli hakkında bilgi bulunmamaktadır. 18. asırda yaşadığı düşünülen Hasta Kasım'ın Güney Azerbaycan'ın Tikmedaş köyünde yaşadığıyla ilgili bilgilere ise şiirlerinden yola çıkarak ulaşılmaktadır. Bu konuyu belirttiği şiiri şöyledir:

Heste Gasım Tikmedaşlı
Eli ganlı, gözü yaşlı,
Gölden çıhdı, yaşıl başlı
Silkindi sonalar kimi.

Dünyanın gelip geçiciliği ve kimseye kalmayacağı düşüncesi sözlü anlatım geleneği temsilcilerinden olan âşıkların en çok işledikleri temalardan biridir. Hasta Kasım da bu temanın yanı sıra mizahı da şiirlerinde ustaca kullanan şairler arasındadır.

Mahmutbeyov, Hasta Kasım'ın şiirleri, 19. yy'da kitap haline getirmiş ve daha sonraki yıllarda ise Tiran Köyü âşıklarından olan Âşık Oruc'dan 'Molla Gasım' halk hikâyesini derlemiş ve Kaspi mecmuasında yayımlamıştır.

Karşılaştırdığımız hikâyelerin ikincisi Ali Han ile Peri Hanım (Eli Han'ın Hikâyesi)dir. Bu hikâyenin musannifi bilinmemektedir.

Üçüncü hikâye ise Âşık Vâleh ve Zerniyar Hanım adındadır. Hikayenin kahramanı olan Aşık Valeh de Azerbaycan sahasının 18. yüzyıldaki usta şairlerinden biridir. Hasta Kasım'da olduğu gibi onun hayatı hakkında da pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Şairin adıyla anılan hikâyesinden öğrendiğimize göre, Karabağ'daki âşıklardan Âşık Samed'e çırak olmuş ve ondan icazet alınca Derbent'e giderek orada bulunan Âşık Zernigar'la atışmış ve onu mat edip memleketine dönmüştür.

Şiirlerinin içeriklerinden iyi derecede dini tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dini bilgisinin dışında klasik şiiri ve halk şiirini öğrendiği anlaşılmaktadır. Lirik

³ Karadağ, age., s. 1-2; Aras, age., s. 8.

⁴ Ahundov vd., age., s 46-47;

şiiirleri samimi ve akıcıdır. Onun koşmalarında dini tahsil ve halk dilinin tesiri açıkça bellidir. Aşık Valeh şiiirlerinde mecazları da oldukça güzel kullanan şiiirlerden biridir.⁵

Bu tezde incelenen hikâyelerin dördüncüsü Ahmed ile İbrahim (İbrahim'in Nağılı)dir. Hikâyenin musannifi tespit edilememiştir. Nağıl kelimesinin masal karşılığı kullanılması hikâyeye için çok da tesadüfiymiş gibi görülmemektedir. Zira hikâyeye masal motifleri ihtiva etmektedir.

Hasan TURAN'dan derlenen metinlerde halk hikâyeciliğinin şekil ve muhteva özelliklerini görmek mümkündür. Halk hikâyeleri nazım ve nesir parçalarının karışık olarak verildiği metinlerdir; duygu yoğunlunun daha fazla olduğu ifadeler nazımla verilirken, olaylarda nesrin hakimiyeti söz konusudur.⁶ İncelenen hikâyelerde de bu kurala uyularak özellikle kahramanların aşklarını, öfkelerini, sitemlerini ifade eden bölümler nazımla aktarılmış, nesir, olaylar için tercih edilmiştir.

Hikâyelerin girişinde masallardaki gibi kalıp ifadeler ya da hikâyenin aslında olmayan, anlatıcı tarafından eklenmiş manzum parçalar olabilir.⁷ Ancak incelediğimiz dört hikâyede de anlatıcı hikâyeye bu tür eklemeler olmadan birden bire başlamıştır.

Hasan TURAN'dan derlenen hikâyelerin hepsinde dil sade, anlaşılır ve süslemelerden uzaktır. Anlatılmak istenen, hiçbir ekleme yapılmadan direkt olarak verilmiştir.

Güzel ve çirkin tasviri yapıldığında masalarda kullanılan kalıp ifadeler halk hikâyelerinde de kadınlar ve erkekler için tercih edilmektedir.⁸ Mesela Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinde Abdullah'ın güzelliği anlatılırken “ Ne oğlan, güzel bir oğlandı ki, vecche temiz.”; Ali Han ile Peri Hanım hikâyesinde Peri Hanım için “ bir dene güzel kızdı.” ifadeleri; Ehmed ile İbrahim hikâyesinde ise İbrahim için sadece “güzel” sözcüğü kullanılmıştır.

Halk hikâyeleri konularına göre aşk ve kahramanlık hikâyesi olarak ayrılırlar. Bazen bir hikâyede iki özellik birden görülebilir.⁹ Abdullah ile Cahan Hanım, Ali Han ile Peri Hanım ve Ehmed ile İbrahim hikâyelerini aşk hikâyeleriyle ilgili başlıkta değerlendirmek mümkündür. Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinde Cahan Hanım Abdullah'a ilk görüşte aşık olurken Abdullah Cahan Hanım'a hiç görmeden aşık olur.

⁵ Ahundov vd., age., s. 66-67.

⁶ Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1988, s. 49.

⁷ Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 12-13.

⁸ Alptekin, a.g.e, s. 13.

⁹ Alptekin, a.g.e, s. 19.

Yine Ali Han ile Peri Hanım'da, Ali Han Peri Hanım'a ilk görüşte aşık olur. Ehmed ile İbrahim hikâyesinde ise İbrahim ile Heylense Hanım birbirlerine bade içerek aşık olurlar. Âşık Valeh ile Zerniyar Hanım hikâyesi ise âşıklık geleneği üzerine söylenmiş bir hikâyedir. Saz şiiri geleneği üzerine bilgiler bulduğumuz hikâyede aynı zamanda âşıklarla ilgili söylenmiş sözler ve onların özelliklerine de yer verilmektedir.

Halk hikâyesi geleneğinde hikâye kahramanlarının bazen olağanüstü özellikleri bulunabilir ya da başlarına olağanüstü olaylar gelebilir.¹⁰ Abdullah ile Cahan Hanım, Ali Han ile Peri Hanım, Âşık Valeh ile Zerniyar Hanım hikâyelerindeki kahramanlarımızın olağanüstü özellikleri bulunmamaktadır, hikâyelerin genelinde de olağanüstü unsurlar çok yer almaz. Ehmed ile İbrahim hikâyesinde ise devlet kuşunun Ehmed'in başına konmasını ve İbrahim'in denizden kurtuluşunu olağanüstü özellikler olarak alabiliriz. Hikâyelerde olağanüstü özelliklerin yerine olayların gerçeğe uygun verilmiş olması masal, destan geleneğinden uzak olduklarını gösterir. Masal unsuru olarak gösterebileceğimiz devlet kuşu ve kırk haramiler motifleri ise sadece Ehmed ile İbrahim hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır.

Abdullah ile Cahan Hanım, Ali Han ile Peri Hanım hikâyelerde ailelerinin tek çocukları ana kahramanlardır. Halk hikâyelerinde sıkça rastlanılan çocuksuzluk motifi ise bizim hikâyelerimizde görülmemektedir.

Hikâyelerin tamamının sonunda aşıklar kavuşur, iyiler ödüllendirilir ve kötüler cezasını bulur.

Hikâyelerde zaman ve mekân unsurlarının çok yüzeysel olmasının dışında kahramanların yaşadıkları bölgelerle ilgili örf, adet ve kültürel hayat unsurlarına da özellikle yer verilmemesi dikkat çekicidir.

İncelediğimiz hikâyeler Kars-Iğdır yöresinden derlenmiştir ve Azerbaycan lehçesiyle söylenmişlerdir. Azerbaycan lehçesinin dil özellikleri dört hikâyede de baskın bir şekilde görülmektedir. Bunun dışında hikâyelerin sözlü geleneğin bir ürünü olduklarını Hasan TURAN'ın kullandığı devrik cümleler, bir olaydan diğerine yaptığı ani geçişlerden anlamak mümkündür. Ayrıca fiillerin peş peşe söylenmesiyle olayların normalden hızlı ilerlemesi, deyimler ve halk söyleyişlerinin çokluğu da yine bunun göstergelerindedir.

¹⁰Alptekin, a.g.e, s. 19.

1.1. Azerbaycan Lehçesinin Özellikleri

“Türkler 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili kullanmışlardır. 13. yüzyıldan itibaren Azerbaycan ve Anadolu’daki Türklerin sayısı giderek artmış, Harezm’de ortaya çıkan yazı dili Türk kültür merkezini Selçuklu Türklerine yaklaştırmıştır. 13. yüzyıl başlarında başlayan Moğol baskısı neticesinde buradaki Türkler Anadolu’ya gelmişlerdir. Anadolu’ya gelen Türkler arasında edebi dili bilenler vardı, ama daha önce buraya yerleşmiş olan Oğuz Türkleri, edebî dilden uzak idiler. Dolayısıyla eser veren kişiler yeni bir edebi dil yaratırken Oğuz Türkçesi ile edebi dili kaynaştırdılar. Ayrıca oğuzların zengin bir sözlü edebiyata sahip olması ve bu edebiyatın yazıya geçirilmesi ihtiyacı, Anadolu Selçuklularından sonra kurulan Beyliklerin Türkçeyi teşvik etmeleri, Azerbaycan ve Anadolu’da Oğuzcaya dayalı yeni bir yazı dilinin oluşmasını sağlamıştır.”

“Azerbaycan Türkçesi. Batı Türkçesi’nin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dilinin adıdır. Oğuzcaya dayalı olarak 13. asırdan günümüze kadar kullanılan Batı Türkçesi zamanla Osmanlı Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi olarak iki daireye ayrılır. Dolayısıyla Azerbaycan Türkçesi Doğu Oğuzcası, Osmanlı Türkçesi de Batı Oğuzcadır.”

“Azerbaycan Türkçesinin özellikleri XIII-XIV. yüzyıllarda doğmaya başlar. O dönemde Azerbaycan Türkçesi Anadolu Türkçesiyle iç içedir.”

“Azerbaycan sahası dil coğrafyası bakımından Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycan’ı, İran Azerbaycan’ı Kerkük ve Irak-Suriye Türkleri bölgelerini içine alır.

Azerbaycan Türkçesinde 9 ünlü bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak iki tane e ünlüsü vardır. “ e” ile gösterilen Türkiye Türkçesindeki e’den daha geniş ve açık söylenir. é ile gösterilen ünlü ise Türkiye Türkçesindekinden daha dar ve kapalı olup e ile i arası bir sestir.”

“Soru eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi +mI ve +mU eki olmasına karşın Azerbaycan Türkçesi’nde soru anlamı daha çok tonlama ve vurguyla sağlanır.”¹¹

Azerbaycan Türkçesinde büyük ünlü ve küçük ünlü uyumlarına dikkat edildiğini hikâyelerde geçen sözcüklerde de görmekteyiz “zatan, heber, ağılyır, bahça, camahat” vb. Ünsüzlerin özellikleriyle ilgili olarak hikâye metinlerinde gördüğümüz örnekleri

¹¹ Ahmet Burak, Ercan Alkaya, Türk Lehçeleri, Akçağ Yay., Ankara, 2006, s. 42-43.

şöyle sıralayabiliriz: Ali Han ile Peri Hanım hikâyesinde yer alan “gızı, kızlara, ganlı, gorhusunna, gılıçnan, gana” sözcüklerinde görüldüğü gibi kelime başında yer alan kalın “k” sesleri “g” sesine dönüşmüştür.

Yine aynı hikâyedeki “gorhusunna, çıkarır” sözcüklerinde ve Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinde yer alan “gaştıh, ohusun” sözcüklerinde olduğu gibi birden fazla heceli kelimelerin sonundaki k sesleri Azerbaycan Türkçesi’nde “g olur, ancak söylenişte bu ses değişime uğrar. Kelime sonunda yer alan “k” sesi iki ünlü arasında kalınca da “y- g veya ğ” seslerine dönüşür “danışmağa, balgona” sözcüklerinde olduğu gibi.

Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesindeki “ mindi (bindi), benim (benim)” ve Ehmed ile İbrahim hikâyesindeki “ beş min on min yirmi min (bin) ifadelerinde ise Azerbaycan Türkçesinde ön ses olan “b”lerin “m”ye dönüşme özelliğidir.

Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinden “eletdi, etdi, gedipdi, terketdi, başda” sözcüklerine baktığımızda Türkiye Türkçesinde ses uyumuna göre “t veya d” ile başlayan eklerin Azerbaycan Türkçesinde yalnızca “d” sesiyle başladığını görüyoruz.

Azerbaycan Türkçesinde kelime başında yer alan bazı “y” sesleri düşer, buna örnek olarak da Ali Han ile Peri Hanım hikâyesinde geçen “ üreyi” sözünü örnek olarak verebiliriz.

Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde göçüşme olayı da sıkça görülür. Âşık Valeh ile Zerniyar Hanım hikâyesinde geçen “arvadı ve Zabır çayının körpüsünü” sözlerinde bu ses olayı görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ABDULLAH İLE CAHAN HANIM HİKÂYESİ

1.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması

1. Kahramanların Aileleri ve Sosyal Durumları: Hikâyenin ana kahramanlarından Abdullah bir padişahın oğlu, Cahan Hanım ise bir beyin kızıdır. Bu özelliklerinin dışında babalar hakkında başka bilgi verilmemektedir. Yaşlarını, belirgin özelliklerini, fiziksel özelliklerini, nasıl bir güce sahip olduklarını bilmemekteyiz. Ancak Cemal Bey'in obası yurtlarına geri dönmek istediklerinde onlara karşı koyamaması ve padişahın, hikâyenin sonunda, oğlunu kurtarmak için orduyla gelip Ağa Han'ı korkutması onların güçleri hakkında bize bir bilgi verebilir.

İki kahramanın da anneleri hakkında ise hiçbir bilgi verilmemiştir.

İkisi de ailelerinin tek evladıdır, buradan yola çıkarak aileleri için kıymetli olduklarını söyleyebiliriz.

Cahan Hanım babası tarafından Ağa Han'a ne ilk verildiğinde ne de ikinci kez nişanlandığında babasına karşı çıkmamıştır. Bu durum Cahan Hanım'ın güçlü bir karakter olmasına rağmen babası karşısında söz hakkı olmadığını gösteriyor. 1. varyantta Abdullah hikâyenin başında ilk kez güneşi görüyor ve güneşin ne olduğunu merak ediyor. 2. varyantta yer almayan bu bölümden Abdullah'ın ailesi tarafından fazlaca korunduğunu söyleyebiliriz.

2. Abdullah ve Cahan Hanım'ın Birbirlerine Aşık Olmaları: Halk hikâyelerinin genelinde kahramanlar birbirlerini görmeden aşık olmaktadır. Bizim kahramanlarımızdan ise sadece Abdullah görmeden aşık olmuştur. Abdullah'ın aksine Cahan Hanım görerek, beğenerek aşık olmuştur. Yani bu hikâyede aşk konusunda belirleyici olan Cahan Hanım olmuştur.

Abdullah, Cahan Hanım'ın ona aşık olduğunu anlattığı mektubunu okur okumaz ona aşık olur ve aşkı yüzünden hastalanır. Bunun üzerine, Ağa Han'la nişanlı olmasına rağmen, padişah elçi yollayarak Cahan Hanım'ı Abdullah'a alır.

3. Kahramanların Evlenmelerine Karşı Çıkılması: Köpeklerini öldürdüğü için Abdullah'a sinirlenen Cemal Bey'in obası yurtlarına dönmek isterler ve Cemal Bey'i ikna ederler. Bu olayın sonun da Ağa Han'ın yanına geri dönen Cemal Bey kızı

Cahan Hanım'ı Ağa Han'a geri verir. Abdullah'la Cahan Hanım'ın nişanlanmaları gibi ayrılmaları da birden bire olmuştur.

4. Abdullah'ın Gurbete Çıkması: Cahan Hanım'ın, Diyarbakır'a dönmesi üzerine Abdullah da peşinden gitmiştir. Lelesinin de kendisiyle gelmesini istemiş, Lele gitmeyi istemese de Abdullah'ı yalnız bırakamamıştır.

5. Cahan Hanım'ın Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi: Cemal Bey kızını Ağa Han'a tekrar vermiştir ve Abdullah Diyarbakır'a gittiğinde Cahan Hanım'la Ağa Han'ın düğünlerinin yapıldığını görür.

6. Abdullah'ın ve Cahan Hanım'ın Kavuşmaları: Abdullah düğününde Cahan Hanım'a onu kaçıracağını söylemiş ve beraber kaçmışlardır. Fakat kaçmayı başaramadan ve Ağa Han'a yakalanmışlar.

Abdullah'ın babasının ordusunun yardımıyla Abdullah kurtulur. Cahan Hanım'la kavuşabilmeleri içinde Ağa Han'a Abdullah'ın bacısı verilir.

7. Sevgililerin Muradına Ermesi: Hikâyenin sonunda Abdullah'la Cahan Hanım evlenerek muratlarına ererler.

1.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi

1. Epizota Bağlı Motifler: J1110. Akıllı adamlar

Akıllı adamlar araya girerek Ağa Han ile Cemal Bey'i Abdullah ve babasıyla barıştırlar.

P10. Padişah

Abdullah padişah oğludur.

P233. Baba ve oğlu

Abdullah padişahın tek oğludur. Bu durum birinci varyantta açıkça belirtilmesine rağmen ikinci varyantta bu hususta bir açıklama yoktur.

Padişah, oğlu hastalanıp yataklara düştüğünde, hikâyenin iki varyantında da telaşlanarak Abdullah'ın Lele'sinden hesap sorar.

Z71.12. Formilistik sayı: 40

Cahan Hanım kırk ince belli kızla birlikte gezmeye çıktığında Abdullah'ı görür.

2. Epizota Bağlı MotiflerZ71.1. Formülistik sayı: 3

Padişah Lele'ye, aşık olan oğlunu derdini öğrenmesi için, üç gün izin verir.

T15. İlk görüşte aşık olma

Cahan Hanım, Abdullah'a ilk görüşte aşık olur.

T10. Aşık olma

Abdullah, Cahan Hanım'ın kendisine yazdığı mektubu görünce ona görmeden aşık olur.

T24. Aşka düşme

T24.1. Aşk hastalığı

Abdullah, Cahan Hanım'a aşık olduktan sonra hastalanarak yataklara düşer.

T57. Aşkın ilan edilmesi

Cahan Hanım Abdullah'ın başına kağıt yazıp koyarak aşkını ilan eder.

T61. Nişanlanma

Cahan Hanım'la Abdullah nişanlanırlar.

Cahan Hanım ilk önce Ağa Han'la nişanlı iken daha sonra Abdullah'la nişanlanır.

T376. Dünür olma

Padişah Celal Bey'in evine büyük vezirleri kızını istemek üzere gönderir. Celal Bey'den kızını alıp onunla dünür olurlar.

3. Epizota Bağlı Motifler: T61. Nişanlanma

Cahan Hanım, Ağa Han'la tekrar nişanlanır.

4. Epizota Bağlı Motifler: N800. Yardımcılar

Abdullah'ın Lele'si ona hikâyenin genelinde yardım eder. Hem Cahan Hanım'a kavuşmak için hem de düşmanlar tarafından sarıldığında Lele'sinden yardım ister.

5. Epizota Bağlı Motifler: K1837. Kıyafet değiştirerek sevgilinin düğününe gitme

Abdullah, Cahan Hanım'ın düğününe girebilmek için aşık kılığına girer.

6. Epizota Bağlı Motifler: Z71. Formilistik sayı

Abdullah'la Cahan Hanım kaçarken iki gün yol gittikten sonra yorulurlar.

Cahan Hanım yakalandıklarını görünce iki damla yaş akıtır.

Abdullah'la Cahan Hanım'ı bin atlı aramaya çıkar.

Z71.1. Formilistik sayı: 3

Abdullah'la Cahan Hanım'ı arayan bin atlı derenin içine baktıklarında üç at ve üç adam görür.

Z100.Kahramanın sevgiliyle evlenmek isteyen rakipler

Ağa Han Cahan Hanım'la evlenmek ister.

T135. Düğün Merasimi

Cahan Hanım'ın düğününde Abdullah'la tekrar kavuşurlar.

7. Epizota Bağlı Motifler: T268. Sevgililerin birbirlerine kavuşması

Hikâyenin sonunda Abdullah'la Cahan Hanım evlenirler.

1.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili

Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesinin dar bir şahıs kadrosu vardır. Bir padişah oğlu olan Abdullah ve bey kızı olan Cahan Hanım hikâyemizin ana karakterleridir. İkisinin de yüksek tabakadan oldukları hikâyede özellikle belirtilmiştir. Hikâyenin genelinde de halktan kahramanlar yer almamaktadır. Onların dışında Abdullah'ın Lele'si de hikâyenin genelinde kendini gösteren bir karakterdir. Hikâyenin şahıs kadrosunda yer alan diğer kişiler ise; Abdullah'ın babası olan padişah, Cemal Bey, Ağa Han'dır. Bu karakterler de hikâyenin belli noktalarında varlıklarını göstererek hikâyenin gidişatına etki etmişlerdir.

Cahan Hanım: Bir bey kızı olan Cahan Hanım halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi evin tek kızıdır, bu özellik onun hikâyedeki önemini ve etkisini arttırmaktadır.

Cahan Hanım, hikâyede aktif bir yapıya sahiptir. Abdullah'ı gören ve ilk aşık olan odur; yani hikâyeyi asıl hazırlayan kahramandır. Bunun dışında duygularını da hemen belli etmiştir. Hikâyenin sonunda da Abdullah'la atışarak aşıklık yeteneğini ortaya koymuştur.

Genel olarak Cahan Hanım'ın gerek fiziksel gerek diğer özellikleriyle ilgili ayrıntıya girilmemiştir.

Abdullah: Abdullah da aynı Cahan Hanım gibi evin tek çocuğudur, bu yüzden de babası için çok önemlidir. Babası onun isteğiyle, nişanlı olmasına rağmen Cahan Hanım'ı oğluna istemiş hemen almıştır ve hikâyenin sonunda da Abdullah Ağa Han'a esir düşünce ordusuyla Ağa Han'ın üzerine gitmiş onu kurtarmıştır.

Kadın kahramanın fiziksel özellikleri anlatılmamasına rağmen Abdullah'ın güzelliği 1. varyantta “Ne oğlan, güzel bir oğlandıki.”; 2.varyantta “ele gözeldi ele gözeldi ki heç olmuyan kimin” sözleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Cahan Hanım'ın buluşmaya geciktiğinde öfkelenmesinden ve obanın köpeklerini öldürmesinden hırçın ve deli-dolu bir kişiliğe sahip olduğunu anlıyoruz.

Halk hikâyelerindeki ana erkek kahramanın cengaver, güçlü, yiğit bir yapıya sahip olması gerekir. Ancak bizim hikâyemizin 1. varyantında Abdullah düşmanlarca sarıldığında Lele'sinden yardım istemiş ve hemen yakalanmıştır. Bu durumu şu cümlelerden anlıyoruz: “ Lele dedi: ‘Oğul menen ne umut istiyirsen, men koca kişi Men de bir hareket yohtu.’ ve “ Bir neçe atlı Abdullah'ın dalına düştüler, sağdan-sodan gavaladılar, Abdullah'ı yahaladılar”. Buna karşın ikinci varyantta yer alan: “ Avdilla güjdü bir pehlivanıdı, gılış mılincanı kurşandı, atını mindi, özünü yetirdi gelen atdıların üstüne.”.

Sevgilisinden ayrı düşen kahramanımız yiğitliğinin yanı sıra aşıklık yeteneğini de göstermek zorunda kalacaktır. Cahan Hanım Abdullah'ın sevdiği tek kadındır ve hikâye boyunca bütün eylemlerini Cahan Hanım'a kavuşmak adına yapacaktır.

Abdullah'ın Lelesi: Hikâye boyunca Abdullah'ın yanından ayrılmamış ona daima yardım etmiştir. Abdullah'ın Lele'si olmasının dışında yanından ayrılmayışının bir nedeni de padişahın korkmasıdır, her zaman Abdullah'la birlikte hareket etmek istememiştir; fakat bu korkudan ötürü Abdullah'ın yanından ayrılmamıştır. Bu durum iki varyantta da aynıdır.

1.varyantta hasta ve yaşlı olduğu söylenen Lele, 2. varyantta Abdullah'la birlikte Ağa Han'ın askerlerine karşı çarpışmıştır.

Abdullah'ın Lele'si Abdullah'ın başına gelen onca olaydan Cahan Hanım'ı sorumlu tutup ona da kızmaktadır.

Ağa Han: Ağa Han, Cahan Hanım'ın nişanlısıdır. Nişanlısı Abdullah'la nişanlandıktan sonra tekrar Ağa Han'la nişanlanmıştır; ancak Cahan Hanım onunla evlenmeyi istememektedir.

Cemal Bey'in ve obasının Ağa Han'ın elinden kaçarak Abdullah'ın babasının memleketine gelmelerinden anlıyoruz ki Ağa Han çevresindekilere zulmetmektedir.

Abdullah'ın Babası (Padişah): Hikâyede pek fazla bir etkisi olmayan tek özelliği Abdullah'ı korumak olan bir padişaktır. Abdullah'ı Ağa Han'ın elinden kurtaran ve Cahan Hanım'la evlenmelerini sağlayan da odur.

Hikâyede padişahın genel özellikleri hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır.

Cemal Bey: Cemal Bey'de Abdullah'ın babası gibi hikâyenin genelinde çok etkin değildir. Ağa Han'la anlaşamayınca ondan kaçmış; ama daha sora obasındakilere söz geçiremediği için geri dönmek zorunda kalmıştır.

Hikâyede dekoratif durumdaki kişiler; Cemal Bey'in obasının halkı, Cahan Hanım'ın kırk ince kızı, Ağa Han'ın askerleri, Cahan Hanım'la Ağa Han'ın düğününe katılanlar, Abdullah'ın bacısı vs.

1.4. Hikâyede Zaman ve Mekân

1.4.1. Zaman

Hikâyenin konusu tarihi bir olaya dayanmamakta, tarihte yer alan bir olay hikâyenin içinde geçmemektedir. Halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi hikâyenin geçtiği belli bir tarih de yoktur. Hikâye kısa bir zaman diliminde sonuçlanır. Hikâye devam ederken kahramanların yaşlarının değiştiğine dair bir bilgi yoktur.

Hikâyenin olayları kronolojik bir sırayı takip eder; ancak olaylar arasında ne kadar zaman vardır, olaylar ne kadar zamanda cereyan eder bunu bilemeyiz.

Hikâyede genellikle belli belirsiz zaman kavramları kullanılmaktadır; bir gün, bu gün, sabah olunca, o saatte, akşam olur, gündüz, güneş içeri düşende vb. Bunların dışında hikâyede yer alan zaman unsurları şöyledir: üç gün zaman, bir gün sonra(1.V-

2.V), bir iki saat eylendiler- bir iki gün geçtikten sonra, iki gün yol gittikten sonra, (1.V), üç gün yol gittikten sonra (2.V).

1.4.2. Mekân

1. Varyanta giriş cümlesi “ İsfahan padişahının bir oğlu vardı.” şeklindedir. Böylece daha ilk cümleden bir mekan belirlemesi yapılmıştır. Bunun dışında mekan geniş olarak Diyarbakır’dır. Bu mekânlar reel mekânlardır. Hikâyenin daha başlarında 1. varyantta “ Deyeler ki Diyarbakır’ın Han Çoban eli varmış.”; 2. varyantta da “ Bu Diyarbakır terefinen Camal Bey varıdı” ifadeleriyle mekân ortaya konmuştur. Mekânın Diyarbakır olduğu söylenmiş olmasına rağmen Diyarbakır hakkında bir bilgi verilmiyor.

Geniş mekânın dışında hikâyede olayların cereyan ettiği genel mekânlar da verilmiştir. Cemal Bey, Ağa Han’la kavga edince orada bulunan bir çayırılığa yerleşiyorlar. 1.Varyantta “ Abdullah’ın babasının memleketine çıkar. Orada bir çayırılığ alır, bir dağın döşünde düzen yerde çadırlarını gurup yaşamahda olurlar” ; 2.varyantta “ Avdilla’nın dedesinin bir çayırılığı vardı, yaylada” ifadeleri yer almaktadır.

Abdullah’la, Cahan Hanım çadırda buluşmaktadırlar. Abdullah Cahan Hanım’ı kaçırdığında, yorulunca dağlık bir yerde derenin içinde uyuyorlar. Bunu 1. varyanttaki “ derenin içinde üç dene at otduyur, üç denede adam var. Ağa Han emir verdi dağın her terefini sardılar.” ve 2. varyanttaki “ geldiler bir dağın başına çıhdılar, bahdılar ki bular derenin başında yatıpdılar atdarıda otduyur.” İfadelerinden anlıyoruz.

1.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri

Halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi “Abdullah ile Cahan Hanım Hikâyesi” de nazım nesir karışık olarak söylenmiştir. Hikâyemizin kahramanları duygularını genellikle şiirle anlatmayı tercih etmişlerdir.

Hikâyenin iki varyantında da bir başlangıç formeli bulunmamaktadır. Direk olarak hikâyeye anlatılmaya başlanmıştır. Hikâyenin devamında da süslemelere rastlamıyoruz, hikâyede söylenecek olanlar sade ve net olarak söylenmektedir. Anlatıcı sözü uzatmamakta hikâyenin özüyle ilgilenmektedir. Abdullah ile Cahan Hanım hikâyesi de bu kurala uymaktadır.

Sözlü kültür geleneğinde anlatım tarzı olarak anlatım (tahkiye) kullanılmaktadır; ancak bunun dışında hikâyede diyalog anlatım tarzı da kullanılmıştır.

Hikâyeci vakalar değişirken “dedi – deyin (1. varyantta: deyin) – Gel heber verim” (1.V) – “ Gel sene kimnen heber verim” (1.V) sözleri kullanılmıştır. Hikâyede canlılığı sağlamak için karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir.

1.Varyant 2.varyanta göre daha uzun anlatılmıştır, metin kısımları daha ayrıntılı ve uzundur. Metinler sözlü geleneğe bağlı olduklarından cümle yapıları düzgün değildir. Peş peşe sıralanan olaylar bazen kısa kısa birer cümleyle söylenerek uzun bir zaman diliminde meydana gelecek bir vaka bir çırpıda anlatılmıştır ve bazen de cümleler dağınık bir şekilde kurulmuştur. Hikâyeci anlatımında özellikle manzum kısımlara özen göstermiş, bu kısımları eksiksiz söylemeye çalışmıştır.

Şiirlerin genelinde kafiye düzenine ve hece ölçüsüne dikkat edilmeye çalışılmışsa da özellikle ölçüde hataların önüne geçilememiştir.

1.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması

Hikâyedeki şiirler hece ölçüsünün 4+4+3 duraklı 11’li (kalıbıyla) ve 4+4 duraklı 8’li kalıbıyla yazılmıştır; ancak şiirlerin genelinde ölçülerde hata vardır ve kafiye şekillerinde de bir düzen göze çarpmamaktadır. Hikâyenin birinci ve ikinci varyantlarındaki şiirler arasında farklılıklar görülmektedir. Şiirler genellikle kahramanlar tarafında söylenmiştir, kahramanlar dışında Abdullah’ın Lele’sinin söylediği şiirlere de yer verilmiştir.

Hikâyede 1. , 4. ve 7. epizota bağlı şiirler bulunmamaktadır.

3. Epizota Bağlı Şiirler: a-Cahan Hanım’ın Abdullah’a aşkını anlattığı mektup.

Cahan Hanım Abdullah’ı görünce yanındaki yardımcısına sinesine düştüğünü söylediği şu üç dördlüğü yazdırır.

1.Varyant

Cahan Hanım:

Terlan berabersinde tor guran seyya,

Terlan menem, geyri terlan işteme.

Déseler ki, alır söven söveni,
Söv Cahan'ı geyri Cahan isteme.

Zülfüm muyu galdı sende nişana,
İnsaf gegil yaḥsı gétsin yamana.
Yaḥşısan, yaḥşı söv, yaman isteme,
Söv Cahan'ı geyri Cahan isteme.

Arayıp aḥtarsan pünhanba pünhan.
Yerim haber verim nişanba anişan,
Atam cemal Bey'di, öz adım Cahan.
Söv vahan'ı geyri Cahan isteme.

11'li (4+4+3)hece ölçüsüyle söylenen bu şiir abcb/ddbb/eeeb şeklinde kafiyelenmektedir Hikâyenin ikinci varyantında şiirde söyleyişte bazı değişiklikler olmasına rağmen kafiye düzeni ve ölçüsünde hiçbir farklılık yoktur.

b- Abdullah'ın Lele'sine aşık olduğunu söylediği şiirler

Bu bölümde Abdullah Lele'sine Cahan Hanım'a aşık olduğunu anlatıyor. Üç dörtlükten meydana gelen bu bölüm de (4+4+3) 11'li ölçüyle söylenmiştir.

1.Varyant

Abdullah:
Yatmışdım ḥah yuḥunun içinde,
Oyandım üstümnan yaz gelip gédip.
Bir elinde süsen sünbül benövşe,
Yanında gırh ince gız gelilp gédip.

Lele goyuyaydıhn meni bu günde,
Sinem iflah etmez daḡı düḡünde,

Laçın binasında terlan önünde,
Ülküşüp sonlar gaz gelip gédip.

Abdullah'am aşk oduna vallahi,
Böyle güzel görmemişem vallahi,
Varga vara, Gülşa var, Yusuf Züleyha,
Cahan kimin canlar az gelip gédip.

Diğer şiirde olduğu gibi burada da 1. ve 2. varyantlarda bazı dizelerde ve söyleyişte küçük farklılıklar vardır; fakat ölçü aynı olmasına karşın, ilk dördlüğün üçüncü dizesi ile üçüncü dördlüğün üçüncü dizelerinin kafiyeleri de değişiklik göstermektedir. 1.Varyantta kafiye düzeni abcb/ ddbb/ eebb şeklindeyken 2. varyantta abcb/ aaab/ cccb şeklindedir.

Bu bölümden sonra gelen kısımda şiirler Abdullah'ın ve Lele'sinin şiirle konuşması şeklinde devam etmektedir. Bu şiirler (4+4) 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yalnız bu şiirlerde ölçüde hatalar göze çarpmaktadır

1.Varyant

Aldı Lele:
Canım oğul, gözüm oğul,
Oğul söyle sen aşgara.
Senki oldun dert müştacı,
Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:
Canım Lele, gözüm Lele,
Neyin deyim men aşgara.
Menki oldum dert müştacı,
Neyin deyim men aşgara.

Aldı Lele:
 Yanımca gelip hazırı,
 Gapıda durup şah nazırı,
 Baban öldürer veziri,
 Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:
 Bu görünen dan ıldızdı,
 Gör ne ayazıyıp benizi.
 O cemal Bey'in gızı,
 Neyin deyim men aşgara.

Aldı Lele:
 Bu yazı ne güzel yazıdı,
 Könlüm senen irazıdı,
 Dé görüm kimin gızıdı,
 Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:
 Abdullah da de bilir bunu,
 Aleme yayıldı ünü,
 Galı ayağa aç düğünü,
 Neyin deyim men aşgara.

'Bu görünen dan ıldızdı. Bu yazı ne güzel yazıdı.' dizeleri diğerlerinin aksine 9'lu heceyle; 'O Cemal Bey'in gızı' dizeleri ise 7'li ölçüyle yazılmıştır.

Bu bölümde Lele'nin söylediği son dördlük 2. varyantta yoktur.

2. Varyanttaki şiirlerde 1. varyantkilerin aksine ölçüde bir hata yapılmamıştır.

c- Cahan Hanım'ın buluşmaya gecikmesi üzerine Abdullah'ın söylediği şiirler.

Cahan Hanım'ımın gecikmesine sinirlenen Abdullah hislerini şiirle dillendiriyor.1. Varyantta ilk önce üç dörtlük söylüyor ve Cahan Hanım'ı yolda görünce bu kısma iki dörtlük daha ekliyor. 2. Varyantta bu iki bölümdeki şiirler yer değiştirmiş olarak verilir.

1. Varyanttaki ilk bölümdeki üç dörtlük 4+4 duraklı 8'li hece ölçüsüyle söylenmesine rağmen ikinci bölümdeki iki dörtlük 4+4+3 duraklı 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yalnız ilk üçlüğün ilk dizisinde ölçüde hata yapılmış ve 9'lu ölçüyle söylenmiştir. Kafiye düzeni ise abcb/ dddb/ dddb, abcb/ dddb şeklindedir.

1. Varyant

Abdullah:

Vade verdi nazlı dilber.

Gözderem obadan gelmez.

Uydu mu yadlar feline,

Helbet var örgeden gelmez.

İrzeli tike halâldı,

İrzesiz tike haramdı,

Kömeyim Şah-ı Merdandı,

Umarım mövladan gelmez.

Tifil Abdullah bu ne haldı,

Kulfu vallah ismi daldı,

Kömeyim Şah-ı Merdandı,

Umarım mövladan gelmez.

2. Varyantta şiirlerin yerlerinin değişik olmasının yanı sıra 1. varyantta iki dörtlük olan ilk bölüm burada dört dörtlükten oluşur. 2. Varyantta bulunan ikinci ve dördüncü dörtlükler 1. varyantta hiç yoktur.

Şiirlerin ölçüsü 1.varyanttakiyle aynıdır.Kafiye düzeni ise abcb/ bbcb/ dddb/ eeeb, abcb/ dddb/ dddb şeklindedir.

2.Varyant

Avdılla:

Sallana sallana gelen salatın,
Tovus kimin yerinen belidi.
Terlan kimin cilve verip özüne,
Cannar oda yahışınnan belidi.

Ağ üzünnen atdı dülbendesini.
Cennet kimin gohusundan belidi.
Terlan kimin cilve verip özüne,
Cannar oda yakışırnan belirlidi.

Men sövmüşem gözellerin hasini.
Dermeyh olmaz gözelerin besini.
Ağ atdı düldendesini (üzünnen).
Terlan kimin yerinen belidi.

Ey Avdıla özün saħla nezerden.
Satın alam çeşmin. Yaşın bazardan.
Ber ilāhi meni Selma nezerden.
Bir ay doğup doğuşunnan belidi.

2.Varyantta bu şiirlerden sonra yine 1. varyantta bulunmayan 4+4 duraklı 8’li hece ölçüsüyle söylenmiş üç dörtlük yer almaktadır. Kafiye düzeni abab/ cccb/ dddb’dır.

Bu şiir aşağıda verildiği gibidir.

2.Varyant

Avdilla:

İki gözəl gelir goşa,
Brisine mayılam men.
O çor eése candı mana,
Her ne dése gayılam men.

Görkü manna narı vérdi.
Sāygını manna bāda vérdi.
Sövdüceyim vede vérdi.
Dédi gét ki gelirem men.

Mirvārı olmaz yalanın.
İlgārı olmaz gülenin.
Avdıllah'a dert bilenen.
Yüz il gétse guluyam men.

3. Epizota Bağlı Şiirler: a- Cahan Hanım'ın Abdullah'dan ayrılmak zorunda olduğunu yazdığı mektup.

Bu bölümdeki ilk şiiri Cahan Hanım söylüyor, Abdullah'a onun isteğinin dışında ayrılmak zorunda olduklarını ve Abdullah'ın peşinden gelmesini beklediğini ifade ediyor. Bunları mektupla Abdullah'a iletiyor.

Abdullah da mektubu okuduktan sonra üzüntüsünü dizelere döküyor; ardından da Lele'sine Cahan Hanım'ın ardından gideceğini ve onunda kendisiyle gelmesini istediğini söylüyor.

2.Varyant

Cahan Hanım'ın yazdığı mektup:
Namem géder olsan yarın yanına,

Cahan.oldu günü günü gara dé gelsin.
 Belenmesin fāni Dünya malına.
 Menin günüm olduş gara dé gelsin.

Eyer o aşıhsa mende aşığam.
 Durup gelsin mennen heneyh başdasın.
 Her ne günahım var de bağışdasın.
 Menem onun günahlārını de gelsin.

Nāmem géder olsam dindir o yarı.
 Her ne günahım var goy desin barı.
 Cahan Avdıllannın béybāfa yarı,
 Cahan oldu günü gara dé gelsin.

Kafiye düzenleri abab/ bbbd/ dddb, ölçüleri ise 4+4+3 duraklı 11’li hece ölçüsüdür.1.Varyantın ikinci dörtlüğünün ikinci dizesi söylenmemiştir ve üçüncü dizesi de 12 heceden oluştuğu için ölçüye uymamaktadır.

b- Abdullah’ın Cahan Hanım’ım gittiğini öğrendiğinde söylediği şiirler.

Abdullah’ın bu bölümde söylediği şiirlerin söyleyişinde 1. ve 2. varyant arasında belirgin farklar görülmektedir.1. varyantta şiirlerin ilk üç dörtlüğüyle son üç dörtlüğü 4+4+3 duraklı 11’li hece ölçüsüyle, diğer üç dörtlüğü ise 4+4 duraklı 8’li hece ölçüsüyle söylenmiştir.2.Varyantta ölçüde bir değişiklik yoktur; fakat 8’li hece ölçüsü ile yazılmış şiirlerin ilk dörtlüğü ve 11’li ölçüyle yazılmış ilk şiirin birinci dörtlüğü 2. varyantta yer almamaktadır.

1. Varyanttaki birinci üç dörtlük:

Aldı Abdullah:
 Gétdim gördüm yarın göçüp yurdunnan,
 Gördüğüm yerleri gezip ağlaram.

Başım goyum ocağının daşına.
Boyanmışam garalara ağlaram.

Menim yarım indi aştı gediği.
Gendü noğuldu onun yediği.
Gol boyunuma salıp dur gét dédiđi.
Şirin deler yada düşüp ağlaram.

Arı désen gızıl gülden arıyam.
Yarı görsem gol boyuna sarıyam.
Abdullah'am menki onun yarıyam.
Guruyyupdu var endamım ağlaram.

Hecenin 11'li ölçüsüyle söylenmiş bu şiirin ikinci dörtlüğünün ikinci dizesi 10 heceyle söylenmiştir. Kafiye düzeni abcb/ dddb/ bbbb olan şiirin 2.varyanttaki karşılığı 1. varyantla aynı yerde yer almaz, aynı bölümün sonundaki şiirlerle yer değiştirmişlerdir.Ayrıca ilk dörtlükte 2. varyantta yer almamaktadır.

1.Varyanttaki ikinci üç dörtlük:

Aldı Abdullah:
Neylemişem felek sana,
Ağır gedin zara meni.
Aldın nazlı yarı mennen,
Goydum behti gara meni.

Lele meni goyup gétmez,
Ağlaram tütünüm tütmez,
Uzağ yerdı elim çatmaz,
Hesret goydun yara meni.

Abdullah çağır süphanı,
 Bu zalimde Mürvet hanı,
 Özün yetir kerem kânı.
 O telli Cahan'a meni.

Kafiye düzeni abcb/ dddb/ eeeb şeklindedir ve ölçüsünde bir hata yoktur,hepsi 8'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

5. Epizota Bağlı Şiirler: a- Cahan Hanım İle Ağa Han'ın düğününde Abdullah'ın söylediği şiirler.

Cahan Hanım'ın düğününe aşık kılığıyla giden Abdullah aşağıda yer alan şiirleri söyler.

1.Varyant:

Abdullah:
 Başına döndüğüm, gurban olduğum
 Lele bes Cahan'ın hanı görünmez.
 Onuna yandığım, giryan olduğum.
 Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.

Aldı Abdullah:
 Bülbüldüm ayrı düştüm gülünmen,
 Gurtar meni selyagubun dilinen,
 Lele vallah men gorhmanam ölümen,
 Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.

.....

İsterem petrimin seyrine varam,
 Lele sende mennen böyle varalım gönül.

Yaşşısı olanın yamanı olur,
Çekersen bu yolda zereli gönül.

Nişana veriben, nişana alan,
Grip yar goynunda gülüstan olan,
Bir zaman benimnen canha can olan.
İndi düşüp mennen aralı gönül.

Gavval olup deryasına atılım,
Şana olup deryasına atılım,
Abdullah'am pazarında satılım,
Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.

Hecenin 11'li ölçüsüyle söylenen bu dizelerin kafiyesi abab/ cccb, abcb/ dddb/ eeeb şeklindedir. Abdullah bu şiirleri aşık kılığına girdikten sonra Cahan Hanım'ın düğününde söylemiştir.

2. Varyantta bu bölümde yer alan ikinci dördlük 1.varyatta yer almamaktadır ve son dördlüklerdeki farklılık daha belirgindir.1.varyanttaki bu dördlük ilk üç dördlüğe uydurulmuştur.

Hece ölçüsünde bir değişiklik olmayan şiirlerin kafiyesi abab/ cccb/ dddb, abcb/ dddb/ eeeb şeklindedir.

6. Epizota Bağlı Şiirler: a- Düğünde Abdullah'ın Cahan Hanım'ı gördükten sonra söylediği şiirler.

Abdullah bu şiirlerde hikâyenin diğer şiirlerine nazaran daha açık-saçık ifadeler kullanmıştır.

Aşağıdaki dördlüklerin ilk dördlüğündeki belirgin fark hemen dikkatleri çekmektedir. 1.Varyanta ikinci dördlüğün ilk dizesindeki hata dışında ölçüler aynıdır. Kafiye düzeni ise iki varyantta da aaab/ cccb/ dddb'dir.

1.Varyant

Abdullah:

Gétdim gördüm üçce güzel otumuş
Ortalığa şirin söhbet getirmiş.
İçmiş serhoş olmuş kendin itirmiş.
Kendisinden bişeberdir bu dura.

Gırmızısı gırmızı, lalı al yanılı,
Emek için lezzet verir bal dudağı.
Yüksek meme, beyaz sine, gen gabağı.
Şemsü gemer üzün gurbanı canım.

Abdullah'ın var hıyalı yerinde,
Ağı, huşu, her kemalı yerinde,
Siyah zülfü hedd ü hAli yerinde,
Bu nişanda gızın gurbanı canım.

.....

Ay bi-mürvet meni canan eyledin,
Göründü gözüme şuh memelerin.
Gecenin yarısında, şirin yuhuda,
Na gafil üstüme yih memelerin.

Memen bahalıdır, meydana gelmez,
Şahsın gerahdı, şaha baş eymezi,
Arası meydandı baş başa gelmez,
Bağır bir birine yan memelerin.

Abdullah da sensiz yola varmasın,
Açsın sinen bendin, yadhan düymesin,

Pünhan eyle bed nezerler görmesin,
 Hetsiye dermandı yar memelerin.

b- Abdullah'la Cahan Hanım'ın yakalandıklarında söyledikleri şiirler.

Bu bölümdeki şiirleri Lele ve Cahan Hanım, Abdullah'ı uyandırmak için söylüyorlar. Lele'nin söylediği dörtlükler hecenin 11'lisiyle söylenmiş üç dörtlükten meydana gelir ve kafiyesi abab/ cccb/ dddb şeklindedir. 2. varyantta bu şiirin ikinci dörtlüğü yoktur.

Cahan Hanım'ın 11'li hece ölçüsüyle söylediği kafiyesi abab/ cccb/ dddb şeklinde olan şiirlerde ise 2. varyantta bulunan ikinci dörtlük 1.varyantta yoktur.

1.Varyant

Lele:

Galğ ayağa gör ne fikir edirsən,
 Bu gelen cellâtlar, bu cana gelip.
 Birsı cemal Bey'di, birisi Ağa Han,
 Olar da bizinen divana gelip.

Dalımızcağ gelir gedembe gedem,
 Sana ömek olsun, o şah-ı kerem,
 Döyülür tebler sancağı-alem,
 Olar da bizinen sivana gelip.

Lele'nin meskeni olsun biyaban.
 Öldürseler meni, men size gurban.
 Cahan Hanım Abdullah'dan ötürü.
 Geçipdi canınan meydana gelip.

2.Varyant

Cahan Hanim:

Çağırnan Eli dosdugu.

Oyan Avdilla'hım oyna.

Ağa han kesidi üsdünnü.

Oyan Avdillah'im oyan.

Ağa han goşun getirir.

Metlibin başa yétirir.

Gavi düşman güj getirir.

Oyan Avdillah'im oyan.

Ağa han getirir fermān.

Menem dertderinne derman.

Gahan hanım sana gurban.

Oyan Avdillah'im oyan.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALİ HAN İLE PERİ HANIM HİKÂYESİ

2.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması

1- Hacı Seyyad'ın Camide Bulduğu Çocuğu Evlat Edinmesi: Hacı Seyyad, camiye namaz kılmak için gittiğinde ağlayan bir çocuk bulur. İnsafı ve iyi bir adam olduğu için çocuğu evlat edinir.

2- Evlat Edinilen Çocuğa İsim Verilmesi: Evlat edinilen çocuğun, 1.varyantta iki yaşına geldiği zaman, 2.varyantta bir iki aylık olduğunda, henüz adı olmadığından Hacı Seyyad komşuları toplayarak bir ad koymak istiyor.En sonunda da “Tabduh” adını veriyor.

3- Tabduh'un Gerçeği Öğrenip Peri Hanım'a Musallat Olması: Hacı Seyyad, oğlu ve karsıyla birlikte, kızını Tabduh'a emanet ettikten sonra, hacca gidince Tabduh yanlarında çalışan bir kadından gerçeği öğrenir ve Peri Hanım'a musallat oluyor.

Peri Hanım ,Tabduh'un elinden kurtulup onu yaralıyor.

4- Tapduh'un Fitnesiyle Mehemed'e Babası Tarafından Peri Hanım'ın Ölüm Emrinin Verilmesi: Tabduh, babasının yolda olduğunu öğrenince onları yolda karşılar ve Peri Hanım'ın oynaşı olduğu iftirasını atar .Bunun üzerine babası Mehemed'i kardeşini öldürmesi için yollar; ancak Mehemed kardeşine kıyamayıp sadece yaralayarak kanını gömleğine sürüp babasına götürür.

5- Ali Han ile Peri Hanım'ın Evlenmesi: Peri Hanım tek başına kalır ve korkar, yorgunluktan uyuya kalmışken Ali Han onu görür ve aşık olur. 1.Varyanta göre bir iki ay sonra, 2.varyanta göre ise iki ay sonra Peri Hanım iyileşince Ali Han haber göndererek Peri Hanımla evlenmek istediğini söylüyor.

Evliliği kabul eden Peri Hanım'ın iki oğlu oluyor.

6- Peri Hanım'ın Ailesinin Yanına Gitmek İstemesi ve Vezirin İhaneti: Peri Hanım'ın ailesini özlemesi üzerine Ali Han onunla gidemeyeceğini ama onu vezirle yollayabileceğini söylüyor. Peri Hanım vezirle gitmek istemese de mecbur kalıyor.

1.Varyantta vezir ve yirmi adamla, 2. varyantta vezir ve elli adamla yola çıkıyorlar. Yolda mola verdiklerinde vezir Peri Hanım'a onunla olmazsa oğullarını öldüreceğini söyler. İsteğini kabul etmeyen Peri Hanım'ın iki oğlunu da öldürür. Peri Hanım kaçınca vezir kendini yaralayarak padişaha saldırıya uğradıkları yalanını söyler.

7- Peri Hanım'ın Kılık Değiştirerek Ailesinin Yanına Gelmesi: a- Peri Hanım'ın çobanla karşılaşması.

Peri Hanım, vezirin elinden kurtulduktan sonra yolda çobana rastlıyor. Onun kandırarak elbiselerini alıp ona bir mektup bırakarak yoluna devam ediyor. Bu arada Ali Han'la vezir de derviş kılığına girerek onu aramaya çıkıyorlar.

b- Peri Hanım'ın Sala Sövdayar'ın nökeriyle (hizmetçisi) karşılaşması.

Peri Hanım'ın Sala Sövdayar'a hizmetçisiyle yolladığı mektup Ali Han'ın eline geçer. Sala Sövdayar'ın kızı bunları misafir eder ve Ali Han'a gönüllü düşerse de Ali Han onu kabul etmez. Ali Han daha sonra da çobanla karşılaşp Peri Hanım'ın ona yazdığı mektubu okur.

c- Peri Hanım'ın kılık değiştirmiş olarak babasının yanına gelmesi.

Peri Hanım Bitlis'e gelerek babasının yanında çoban olur. Bu arada şehirde Ali Han'ı arar. Derviş kılığında şehre gelen Ali Han'la veziri ve çobanı eve davet eder.

8- Peri Hanım'ın Gerçekleri Anlatması ve Tabduh'la Vezirin Cezalandırılması: Peri Hanım eve gelenlere başından geçenleri anlattıktan sonra Ali Han, vezirini; babası ve kardeşi de Tabduh'u öldürerek cezalandırdılar. Ali Han, çobanı da kendine vezir yaparak ödüllendirdi.

2.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi

1. Epizota Bağlı Motifler: V56. Namaz

Hacı Seyyad, namaz kılmak için her gün camiye gider.

V112.2. Cami

Hacı Seyyad camiye gittiğinde orada bırakılmış bir çocuk bulur.

S12. Zâlim anne

Hacı Seyyad'ın camide bulduğu çocuğu annesi terk eder.

P600. Gelenekler

Hacı Seyyad'ın camide bulduğu çocuğu evlat edinir.

2. Epizota Bağlı Motifler: T596. Çocuklara ad verme

Hacı Seyyad, iki yaşına (1.V) geldiği zaman evlat edindiği çocuğa ad vermek ister.

P600. Gelenekler

Hacı Seyyad ad vermek için komşularını toplar ve onlara yemek verir.

3 . Epizota Bağlı Motifler: V532. Mekke'ye giderek hacı olma.

Hacı Seyyad, hacca gitmediği için gitmek ister; karısı Selbinaz ve oğlu Mehmed de onunla birlikte gider.

S33. Zâlim üvey erkek kardeş

Gerçekten kardeş olmadıklarını öğrenen Tapduh Peri ile yatmak ister.

4. Epizota Bağlı Motifler: K2110. İftiralar

Tabduh, Hacı Seyyad'a kızı Peri'nin oynaşı olduğunu söyler.

Q.211 Öldürerek Cezalandırma

Hacı Seyyad, Tapduh'un sözüyle kızı Peri'nin oynaşı olduğuna inanarak oğlu Mehmed'ten kardeşini öldürmesini ister.

P251. Erkek Kardeşler

Mehmed, Peri Hanım'ın kardeşidir.

Z71.1. Formilistik sayı:3

Tabduh, hacdan dönüşü Hacı Seyyad'ı üç günlük yoldayken karıştır.

Mehmed, kardeşini öldürmeye götürürken üç gün yol gider.

Z71. Formilistik sayılar

Kardeşinin kendisini öldüreceğinden korkan Peri Hanım'ın dudağı dört yerden yarılr.

K1700 Yalan Söyleyerek Aldatmalar

Kardeşine kıyamayan Mehemed kanlı bir gömlek getirerek babasına kardeşi Peri'yi öldürdüğünü söyler.

Z101.Ölüm sembolü kanlı gömlek

Mehemed, babasını Peri'yi öldürdüğüne inandırmak için onun yarasıyla kana buladığı gömleği getirir.

5. Epizota Bağlı Motifler: P10. Padişah

Ali Han padişahtır.

P110. Kralın Vezirleri

Ali Han'ın veziri vardır.

Z71.5. Formilistik sayı:7

Uykudan uyandığında üzerine bir atlının geldiğini gören Peri Hanım'ın dudağı yedi yerden yarılr.

T10. Aşık olma

Ali Han da vezir de Peri Hanım'a aşık olur.

T135.Düğün merasimi

Molla getirerek Ali Han ile Peri Hanım nikâh kıyarlar.

P251.5. İki erkek kardeş

Peri Hanım'ın iki oğlu olur.

6. Epizota Bağlı Motifler: F1063. Realist Rüyâ

Ali Han, rüyasında karısı ve çocuklarını kan deryasında görür.

V56. Namaz

Ali Han, gördüğü rüyadan sonra namaz kılar.

S200. Zalimce kurban etmeler

Vezir, Peri Hanım kendine karşılık vermeyince iki oğlunu da öldürür.

K700. Aldatma yoluyla kaçma

Peri Hanım, veziri kandırarak elinden kaçır.

K1700 Yalan söyleyerek aldatmalar

Vezir, kendini yaralayarak Ali Han'a saldırıya uğradıkları yalanını söyler.

7. Epizota Bağlı Motifler: Z71.1. Formilistik sayı:3

Peri Hanım, vezirin elinden kaçınca üç gün üç gece yol gider

K1834. Bir insan sırasıyla değişik insanların kılığına girer.

Ali Han ile veziri derviş kılığına girerek Peri Hanım'ı aramaya çıkarlar.

Peri Hanım, çoban kılığına girerek babasının yanında çalışmaya başlar.

P412.Çobanlık

Peri Hanım, yolda çobanla karşılaşır ve onun kıyafetlerini giyer.

T75.3.Ümitsiz Aşk

Nergiz Hanım, Ali Han'a aşık olur; fakat karşılık göremez.

8. Epizota Bağlı Motifler: V56. Namaz

Peri Hanım eve misafirleri getirdiğinde Hacı Seyyad namaz kılmak üzeredir. Bu motif hikâyede üçüncü kez geçmektedir.

H11.1. Başından geçenleri hikâye etme

Peri Hanım, herkesi evde topladıktan sonra başından geçenleri anlatır.

N841. Yardımcı koyun çobanı

Peri Hanım hikâyesini anlatırken çoban kimsenin dışarı çıkmasına izin vermez.

Q211. Öldürerek cezalandırma

Ali Han, vezirini; Hacı Seyyad ile Hacı Mehemed'e Tabduh'u doğrayarak öldürürler.

Q10. Mükâfatlandırılmış işler

Ali Han, çobanı kendine vezir yaparak ödüllendirir.

2.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili

Hikâyenin ana kahramanları Peri Hanım ile Ali Han'dır. Tabduh ve Ali Han'ın veziri ise kötü kahramanlardır. Hikâyenin bütün kahramanları geçeklikle örtüşen tiplerdir, hiçbirinin olağanüstü bir özelliği yoktur.

Ali Han bir padişahdır; fakat Peri Hanım soylu bir aileden mi değil mi tam olarak bilemiyoruz. 1. Varyantta Peri Hanım hikâyenin sonunda dervişleri ve çobanı davet ettiği saraya götürdü ifadesi geçmektedir. Buna benzer bir söyleyiş hikâyenin geri

kalanında ve 2. varyantta yoktur. Buna karşın hikâyeden babasının zengin olduğu ve çevresinde saygı gördüğünü anlıyoruz.

Peri Hanım: Peri Hanım'ın dış görünüşüyle ilgili olarak verilen tek bilgi, halk hikâyelerinin kadın kahramanlarının genelinde olduğu gibi, güzel olduğudur. Peri Hanım'ın Tabduh'un ve vezirin elinden kaçtığı ve kılık değiştirerek hikâyesini anlatıp intikam aldığı da düşünülürse akıllı olduğunu da söyleyebiliriz.

Peri Hanım evin tek kızıdır; fakat bir abisi vardır. Hikâyenin konusu genel olarak Peri Hanım'ın üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bütün talihsiz olaylar onun başına güzelliği yüzünden gelmektedir.

Ali Han: Padişah olan Ali Han'ın ailesi ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Babası, annesi ve kardeşleri olup olmadığını bilmemekteyiz. Bunların dışında da hikâyede Ali Han hakkında yeterli bir bilgiye ulaşamıyoruz. Hikâyenin sadece bir yerinde güzel olduğu söyleniyor; ana kahramanlardan biri olmasına rağmen ayırıcı bir özelliğine rastlamıyoruz.

Hacı Seyyad : Hacı Seyyad, insafı ve mürvetli bir adam olarak tanıtılmaktadır. Sürekli camiye gidip namaz kılması ve hacca gitmesi de dini bütün bir kahraman olduğunu göstermektedir. Ayrıca çevresinde sayılan hürmet gören biridir.

Tabduh: Hacı Seyyad'ın camide bulup evlat edindiği; ancak iyilik gördüğü aileye kötülük yapan Tabduh, aslında hikâyedeki olayların başlamasını sağlayan kahramandır. Peri Hanım'a iftira atarak onun evden ayrılmasına neden olan odur.

Vezir: Ali Han'ın veziri hikâyenin kötü kahramanlarından. Peri Hanım ile Ali Han'ın ayrı düşmelerine neden olmuş ve çocuklarını öldürmüştür. Yalan ve hile onun işidir.

Çoban: Yardımcı kahramandır. Peri Hanım'a gerçekleri anlatmasında ve Ali Han'a Peri Hanım'ı bulmasında yardım eder.

Bunların dışında Peri Hanım'ın abisi Mehemed, hikâyede sadece adı geçen annesi Selbinaz, Saleh Sövdayar ve kızı Nergiz Hanım hikâyede yer alan diğer kahramanlardır.

2.4. Hikâyede Zaman ve Mekân

2.4.1. Zaman

Ali Han ile Peri Hanım hikâyesi uzun bir zamana yayılmış bir hikâyedir. Hikâyenin hangi tarihte yaşandığını dair bir bilgi ve ipucu yoktur.

Olayların arasında geçen süre hikâyede genel olarak belirtilmiştir. Varyantlar arasında zaman açısından belirgin bir fark olmasa da bazı söyleyişlerde değişiklik vardır. 1. Varyantta Tabduh'a bir iki yaşına geldiğinde, 2.varyantta bir iki aylık olduğunda ad konuyor. Tabduh'un yaralarının iyileşmesinin süresi 1.varyantta “neçe gün” , 2.varyantta “bir ay sonra” ve Peri Hanım'ın dervişleri davet etme zamanı 1.varyantta “ ahşama bir saat galanda” , 2. varyantta “ahşama yarım sahat galanda” ifadeleriyle anlatılıyor.

Bunların dışında hikâyede yer alan diğer zaman ifadeleri şunlardır: “bir gün, iki günlük yol, bir iki ay, üç yaşına yetişende, iki yaşına yetişende, iki-üç sahat”.

2.4.2. Mekân

Hikâyenin geniş mekânları hayal ürünü değildir, gerçeklere dayanır. Hacı Seyyad ve ailesinin bulunduğu şehir Bitlis'tir hikâyenin başlangıç ve sonuç kısımları bu şehirde yaşanır. Ali Han ise Van şehrinde yaşamaktadır, Peri Hanım Bitlis'ten yola çıkarak Van'a varır.Bu mekânların özellikleriyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Olayların geçtiği genel mekanlara ise; Hacı Seyyad'a ait bahça, bir suyun başı (1.V), bir dağ, ağaç üstü, ganlı çay, saray vb. örnek olarak verebiliriz. Görüldüğü üzere “ganlı çay” dışındaki yerlerin hiçbir ayırt edici özelliği yoktur, her yerde bulunabilecek sıradan mekânlardır.

2.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri

Diyalog tekniğinin de kullanıldığı hikâyede geri kalan kısımlar anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Tasvir halk hikâyelerinde genellikle kullanılan bir anlatım

tekniği değildir. İncelediğimiz hikâyede de bunu görebiliyoruz, ne kişiler ne de mekânlar tasvir edilip anlatılmaktadır.

Halk Hikâyelerinin kahramanları genellikle idealize edilmiş, olağanüstü özelliklere sahip kişilerdir. Ali Han ile Peri Hanım hikâyesindeki kişilerin ise hiçbir olağanüstü özelliği yoktur. Genel olarak halk hikâyelerindeki kişilerle ortak noktaları: yüksek tabakaya mensup olmaları, hiçbir duygusal çözülemeye maruz kalmamış olmaları, psikolojik bir derinliğe sahip olmamaları ve sonunda kötü kahramanların cezalandırılıp iyilerin ödüllendirilmesidir.

Yine bu hikâyenin bir diğer özelliği olarak kadın kahramanın erkek kahramandan daha ön planda olması gösterilebilir. Peri Hanım gücü elinde tutan bir kahraman olmamasına rağmen olaylara yön veren kişidir; her zor durumda kaldığında kurtulmasını bilmiştir.

1. ve 2. varyantların girişlerinde farklılık vardır.1.Varyant hikâyedeki sıralamaya uygun bir şekilde Bitlis'te Hacı Seyyad'ın evinde başlarken 2. varyantta bu bölüme "İndi gel sa kimnen heber vérim" diyerek geçmeden önce "Eli Han, Van'ıdı" gibi söylemek istediğini fazlaca özetleyen çok anlamlı olmayan bir cümleyle başlıyor.

Hikâyede olaylar arasında geçişler hızlı olmaktadır, yıllar bir anda geçer, çocuklar bir anda büyür. Halk hikâyelerinin yine genel özelliği olarak sadece ana konu ve kişiler üzerinde durulur.

Cümlelerdeki söyleyişle ilgili kusurlara bu hikâyede de rastlıyoruz. Özellikle diyaloglardaki cümlelerde oldukça kısa tutulmuştur. Hikâyede kullanılan zamanda sık sık değişmektedir, anlatıcı öğrenilen geçmiş , görülen geçmiş ve geniş zamanları kullanmıştır.

Ali Han'ın çobanla karşılaşması ve Nergiz Hanım'a misafir olması olaylarının sıralaması ile ilgili 1. ve 2. varyantlar arasında farklılık vardır. Ali Han 1.Varyantta önce Saleh Sövdayar sonra çoban ile karşılaşır çobanda yanlarında olduğu halde Nergiz Hanım'a misafir olurlarken 2. varyantta Saleh Sövdayar'la tanışır kızı Nergiz Hanım'a misafir olduktan sonra çobanla karşılaşır.

Metin kısımları şiir kısımlarına göre daha uzun olan bir hikâyedir.Şiirler özenle söylenmiştir ölçüsü ve kafiyesine azami dikkat gösterilmiştir.

2.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması

Şiirlerin tamamı hecenin 11’li ölçüsüyle söylenmiştir ve şiirlerin ölçüsünde bir hata yoktur; fakat durakları 4+4+3 ve 6+5 şeklinde değişmektedir.

Kafiye şeması ise şiirlerin tamamında abab / cccb / dddb / eebb ...şeklindedir

4. Epizota Bağlı Şiirler: a- Peri Hanım’ın Mehemed’le karşılıklı söyledikleri şiir.

Hece ölçüsünde bir sorun bulunmayan ve abab / cccb / dddb ...şeklindedir kafiyeleşen bu şiirler Hacı Mehemed’in söylediği iki; Peri Hanım’ın söylediği 1.varyantta üç, 2. varyantta iki dördüklükten oluşur. 2.Varyantta olmayan dördüklük şu şekildedir:

1. Varyant

Peri Hanım:

Peri etiğini tutar dadınan,

Pervane dek govurulmuşam odumnan.

Öldürmeynen meni hınzır oduna.

Adın Mehemed’e bağışla meni.

b- Peri Hanım’ın tek başına kaldığında söylediği şiir.

Peri Hanım’ın söylediği bu iki dördüklüğün kafiyesi ve ölçüsü ilk söylediği şiirler gibidir; ancak bu iki dördüklük 2.varyantta hiç yer almaz.

1.Varyant

Peri Hanım:

Tek ü تنها galdım bu çölerde.

Gedir mövlam senden mana bir imdat.

Goğumnan, gardaşhan, elem şerbende.

Gedir mövlām senden mana bir imdat.

O asmadı heyanetde erne.
 Allah geddi heaai yazip serime.
 Pera degiz: gardaş vurup serime.
 Gedir mövlam senden maha bir imdat.

5. Epizota Bağlı Şiirler: a- Peri Hanım ile Ali Han'ın karşılaştıklarında söyledikleri şiirler.

Bu şiirleri Ali Han ile Peri Hanım karşılıklı söylemektedirler. Diğer şiirlerden kafiye düzeni ve ölçüsü bakımından bir farkları yoktur. 1. Varyantta iki dördlük olan şiirler 2. varyantta altı dördlükten oluşur. 1. Varyantta bulunmayan kısım aşağıda verilmiştir.

2. Varyant

Aldı Eli Han:
 Sélyaguplar birbirine uydular.
 Şerri böyhden bir arıya goydular.
 Heñçerinen deliyh oydular.
 Günde günnen gülü rengim saralı.

Aldı Peri:
 Gözderimnen gannı yaşdar sél oldu.
 Ana baba gardaş menne él oldu,
 Veten Menne innen béle yād oldu.
 Günü günnen gülü rengim saralı.

Aldı Eli Han:
 Eli Han diyer ki art garaları.
 Géyin ginen yaşılları alları.

Men yédirdim sanna gaymağ balları.
Söyle görüm güzel eslin néreli?

Aldı Peri:
Dedem Hacı Séyât Bitlis vetenim.
Düya pozulupdu kime güvenim?
Adım pozulupdu kime güvenim?
Günü günnen gülü rengm saralı.

7. Epizota Bağlı Şiirler: a- Peri Hanım'ın çobana yazdığı mektup.

Peri Hanım yazdığı bu dizelerde çobandan Ali Han'ı bulmasında yardım etmesini istiyor. Yazıp bir taşın altına koyduğu şiirler 2. varyantta üç dörtlük iken 1. varyantta şiirin ikinci dörtlüğü bulunmamaktadır.

2.Varyant

Peri Hanım:
Eyer görsen tanıyarsan sen onu.
Alovdan köyneyi, ataşdan donu.
Tutaram yağannan gıyamat günü.
Eyer görsen Eli Han'a dé gelsin.

b- Peri Hanım'ın Saleh Sövdayar'a yazdığı mektup.

Çobandan sonra Saleh Sövdayar'dan da yardım isteyen Peri Hanım'ın yazdıkları 2. varyantta dört dörtlük iken 1.varyantta son dörtlük yoktur, bunun dışında varyantlarda ikinci ve üçüncü dörtlüklerin yeri farklıdır.1.Varyantta olmayan dörtlük şu şekildedir:

2.Varyant

Peri Hanım:
Peri déyir lebelerimiz bir üzdü.

Haber alsan benim yérím Bitlis'di.
 Loğman hekim dédiyleri bir sözü.
 Bu kağızı Eli Hân'a yétirin.

c- Ali Hân'ın Çobanla Karşılaştıklarında söylediği şiirler.

Peri Hanım'ı çobandan soran Ali Hân'ın 1. varyantta söylediği üç dörtlüğün ikinci dörtlüğü 2. varyantta yoktur.

1. Varyant

Ali Hân:

Güşennen gelir bülgülün sesi,
 Giyemem garanı, tutaram yası,
 Ganımnan çıhmır cana sövdası,
 Ölünce sahlaram yadıgar sesi.

8. Epizota Bağlı Şiirler: a- Peri Hanım'ın başından geçenleri anlattığı şiirler.

Başından geçenleri şiirle hikâye eden Peri Hanım'ın kafiye ve ölçüsünde yine bir sorun olmayan şiirleri 2. varyantta sekiz dörtlüktür. 1. Varyantta dördüncü dörtlük yer almamaktadır. Bu dörtlük aşağıdaki gibidir.

2. Varyant

Peri Hânım:

Bir yaman geridi gırtdadıp başda,
 Dindir seysen béşdi, görün bu yaşda,
 Ne féller tüşünür eprimiş başda,
 Çöllere bu saldı meni bu dörvüş.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÂŞIK VÂLEH İLE ZERNİYAR HİKÂYESİ

3.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması

1- Âşih Vâleh'in Çırağının Zerniyar Hanım Tarafından Zindana Atılması:

Güçlü bir âşık olan Zerniyar Hanım Âşih Vâleh'in çırağıyla karşılaşınca onun âşık olup olmadığını sorar ve çirak olduğunu öğrendiğinde de ustasıyla yarışabilmek için onu zindanda saklayacağını söyler. Bu haberi bir mektupla Âşih Vâleh'e iletir.

2- Âşih Vâleh'in Yol İçin Hazırlık Yapması: Âşih Vâleh yola çıkmak için hazırlık yapar. Önce o anda bulunduğu düğündekilerden izin ister. Kendisi de âşık olan atası Mehemed'de haber verdikten ve karısına danıştıktan sonra yola çıkar. Atasından izin alması durumu 2. varyantta yoktur.

3- Âşih Vâleh'in Yolculuğu: Âşih Vâleh köyünden ayrılmanın üzüntüsüyle Demirgapı Derbend'e doğru Zerniyar Hanım'ı bulmak için yolculuğuna devam eder.

a- Mesim Efendi'nin Evine Misafir Olması: Mesim Efendi'nin evine misafir olan Âşih Vâleh orada hem Mesim Efendi'yle hem de kızı Hetâyi Hanım'la atıştır. İkisini de yener, Hetâyi Hanım Âşih Vâleh'den kendisini almasını ister.

b- Âşih Vâleh'in Çobanla Karşılaşması: Zambır Çayı'nın üstündeki köprüye gelen Âşih Vâleh bir çobanla karşılaşır, aynı anda yağmur yağar ve sel olur ve bunlar köprüden geçemezler. Çoban bunun suçlusu olarak Âşih Vâleh'i görür ve bu durumu düzeltmezse onu öldüreceğini söyler. Daha sonra yağmur diner, köprüden geçerler.

4- Âşih Vâleh'in Zerniyar Hanım'la Atışması ve Onu Yenmesi: En sonunda Zerniyar Hanım'la karşılaşan Âşih Vâleh ondan daha iyi bir âşık olduğunu gösterir ve Zerniyar Hanım'ı yenerak çırağını kurtarır ve onu da kendisiyle evlenmek isteyen Rüstem Bey'e verir.

3.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi

1. Epizota Bağlı Motifler: R10. Esir olma

Zerniyar Hanım, Âşih Vâleh'in çırağını zindana atar.

P...Elçi

Zerniyar Hanım, Âşih Vâleh'e bir mektup yazarak yollar.

2. Epizota Bağlı Motifler: P600.Gelenek

Âşih Vâleh yola çıkmadan önce bulunduğu düğündeki cemaat ve düğün sahibinden izin ister.

Daha sonra da atası Mehemmed'de haber verir ve kendisiyle gelmesini ister.

3. Epizota Bağlı Motifler: T10. Aşık olma

Hetâyî Hanım, Âşih Vâleh'e kendisini alırsa onunla gideceğini söyler.

H.....Atışma

Âşih Vâleh, Mesim Efendi ve kızı Hetâyî Hanım'la atıştır ve bu atışmaları kazanır.

P412.Çobanlık

Âşih Vâleh, Zambır Çayı'nda merkebiyle gelen bir çobanla karşılaşır.

M300.Kerametler

Yağmurdan dolayı köprüyü geçemedikleri için çoban Âşih Vâleh'i suçlar ve onu öldüreceğini söyler. Âşih Vâleh ona şiirler karşılık verirken yağmur kesilir.

4. Epizota Bağlı Motifler: Z71.12. Formilistik sayı: 40

Âşih Vâleh, Zerniyar Hanım'ı bahçede kırk kızla gezerken görüyor; ancak bu sayı 2. varyantta veriliyor 1. varyantta ise “bir neçe gızınan” ifadesi yer alır.

H.....Atışma

Âşih Vâleh'le Zerniyar Hanım arasında atışma olur.

H326. Aşk imtihanı : Hüner

Zerniyar Hanım, kendisini âşıklıkta kim yenerse onunla evlenecektir.

3.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili

İncelenen hikâyeler arasında şahıs kadrosu en dar olan hikâyeye Âşih Vâleh ile Zerniyar Hanım Hikâyesi'dir. Ana kahramanlar Âşih Vâleh ve Zerniyar Hanım dışında kalanların hepsi dekoratif kahramanlardır. Âşih Vâleh'in çırağı Zerniyar Hanım tarafından yakalanır ve ustası tarafından kurtarılır bunun dışında adı geçmez. Âşih Vâleh'in karısı, baldızları, atası (1.V) adları yalnız bir kere geçen kahramanlardır.

Mesim Efendi, kızı Hetâyi Hanım ve çobanın Âşih Vâleh'le karşılaşmalarının ve başlarından geçen olayların hikâyenin ana konusuna bir etkisi yoktur, onlar Vâleh'in yolculuktaki maceralarının kahramanlarıdır. Hikâyeyi konu bakımından biraz daha zenginleştirmek ve uzatmak için kullanılmışlardır.

Rüstem Bey'le ilgili ise Zerniyar Hanım'la evlenmek isteyen hatırı sayılı biri olduğu ve sonunda muradına erdiği dışında bir şey bilmiyoruz.

Âşih Vâleh: Atasının adı Mehemed'dir. Bir karısı ve iki baldızı vardır. Usta bir âşıktır. Hikâyenin bir yerinde yağmuru durdurup keramet gösterdiği ima edilse de bu tür olağanüstü özellikleri olmayan sıradan bir insandır. 18. asır âşıklarından olan Âşih Vâleh'in gerçek kişiliğiyle ilgili bilgiler hikâyede yer almamaktadır.

Zerniyar Hanım: Onunla ilgili hikâyeden öğrenebildiklerimiz yine oldukça sınırlıdır. Güzel bir Ermeni kızı olduğunu ve güçlü bir âşık olduğunu biliyoruz; “ Ermeni gızı da berk şâyirdi. Otuz dokuz âşih tutup bende salıpdı.” (2.V).

3.4. Hikâyede Zaman ve Mekân

3.4.1. Zaman

Âşih Vâleh ile Zerniyar Hanım Hikâyesi'nde zaman kavramı hiç kullanılmamıştır. Hikâyenin uzun zaman sürmediğini sadece tahmin edebiliyoruz, ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine veya olaylar arasındaki zaman dilimine ait hiçbir kesin bilgi verilmemiştir. Hikâyede zaman anlamı veren tek ifade “ güne bir menzil” deyimidir.

3.4.2. Mekân

Âşih Vâleh'in bulunduğu yer tam olarak verilmiştir, o " Garabağ torpağında, Sesyan Mahal'ında"dır. Zerniyar Hanım ise Demirgapi Derbend'idir.Vâleh'in yolculuğu da bu topraklar arasında gerçekleşecektir.

Hikâyede bu geniş mekânlar dışında Vâleh'in köyünün dağlarından ve Zambır Çayı'ndan, Zerniyar Hanım'ın gezdiği bağdan ve Zerniyar Hanım'ın iki katlı evinden bahsedilmektedir.

3.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri

Hikâye âşıkların atışarak kendilerini ispatlamalarını konu aldığı için diğer hikâyelere göre manzum kısımları nesirle yazılmış yerlerine göre daha fazladır. Özellikle hikâyenin sonu Vâleh ve Zerniyar Hanım'ın atışmalarından ibarettir.

Âşıklık geleneği ile ilgili olan hikâyede âşıklıkla ilgili terimlere; " hahlı-hahsız-meclis- gabahda gedmek- sözlerini açmak" ve deyimlere; " At ayağı külüng, âşih dili yetik olar.- Âşih kısmı tamahkâr olar gırh dene de avradı olsa gene bir güzel gören kimin ona aşih olar.- 'Aşihların gözü iti olar.'" yer verilmiştir.

Âşih Vâleh'in Zambır Çayı'ndan geçtiği esnada yağmur yağmış ve köprüyü su bastığından köprüden, çobanla birlikte, geçememiştir. 2. varyantta olay bu şekilde anlatılmasına karşın 1. varyantta yağmurun çok yağmasıyla oluşan selle birlikte köprü'nün yıkıldığı söylenmekte; ancak yağmur kesilince sanki böyle bir şey olmamış gibi Âşih Vâleh'le çoban köprüden sorunsuz bir şekilde geçmektedirler. Kendini hikâyenin seyrine kaptıran anlatıcı yaptığı bu hatayı fark etmemiştir.

Âşih Vâleh ve Zerniyar Hanım Hikâyesi, anlattığı olaylar, kullanılan motifler, şahıs kadrosu, mekânın ve zamanın genişliği bakımından zengin bir hikâye değildir.

3.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması

2. Epizota Bağlı Şiirler: Hikâyenin şiirleri genellikle atışmalardan meydana gelir. Tamamı 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir; ancak ölçüde hatalar fazladır. Kafiye düzeni de genel olarak abab / cccb / dddb... şeklinde devam eder.Kafiye ile ilgili dikkat çekici bir hata yoktur.

2. varyanttaki dördlükler 1. varyanttakilere göre daha fazladır.

a- Âşih Vâleh'in düğündeki meclise söylediği şiirler.

Çırağının Zerniyar Hanım tarafından tutulduğunu öğrenen Âşih Vâleh o sırada bulunduğu düğündekilerden izin almak için 1. varyantta üç dörtlük söyler, bu dörtlükler 2. varyantta yoktur. Kafiye düzeni abab / cccb / dddb olan ve 11'li hece ölçüsüyle söylenen bu şiirlerin son dörtlüğünün birinci dizesi 8 heceden dördüncü dizesi de 10 heceden oluşmaktadır.

2. Varyant

Âşih Vâleh:

Garabağ'dan éyleyip gelirem.

Harda bir dotlef varsa gelsin.

Cehennemi bu dünya'da gösterim.

He gardaşın besi varsa gelsin.

Vararam méydana divana nisben,

Pehlivanam İbni mülcana nisbent.

Firovsu, Firdovsi misāna nisbent.

Her kim mennen beraberısa gelsin.

Men şāyir Mehmet nabadı.

Çağır yétsin dāda o mümbir adı.

Her kesin ki Şāyirliyhden öladı,

Valéh'nen baraberı sa gelsin.

3. Epizota Bağlı Şiirler: a- Âşih Vâleh'in yolda gördüğü güzellere söylediği şiirler.

Âşih Vâleh, yolculuğu sırasında karşılaştığı güzellere hecenin 8'li ölçüsüyle söylediği şiirler 1. varyantta dört dörtlükten oluşur; ancak 2. varyantta ikinci dörtlük yoktur. 1. varyantta yer alan ikinci dörtlüğün ve üçüncü dörtlüğün üçüncü dizeleri hece ölçüsüne uymaz, 9 heceden oluşmaktadır. Kafiye düzeni diğer şiirlerden farklı değildir.

1. varyanttaki şiirin ikinci ve üçüncü dörtlükleri şu şekildedir:

1. Varyant

Âşih Vâleh:

Biri mah-ı Müneverdi,
Biri dilimde ezberdi,
Her ikisi de mükkeserdi,
Hansına gurban men olum.

Maşallah gedd ü gamete,
Aferin çeken ustâde,
Her ikisi de melekzâde
Hansına gurban men olum.

b- Âşih Vâleh'in Mesim Efendi ile atışması.

Âşih Vâleh'in Zerniyar Hanım'la yarışacağını öğrenen Mesim Efendi onu sınamak ister ve aralarında bir atışma başlar. 1. ve 2. varyanttaki bu şiirler genel olarak aynıdır. İki varyanttaki şiirlerde de sık sık ölçü hatası yapılmıştır. Kafiye düzeninde bir sorun olmayan bu şiirleri dörtlük dörtlük ele aldığımızda; Âşih Vâleh'in söylediği ilk dörtlükte ve Mesim Efendi'nin ilk iki dörtlüğünde bir sorun yoktur.

Âşih Vâleh'in söylediği ikinci dörtlüğün, hem 1. hem de 2. varyanttaki ikinci dizeleri 12 heceden oluşur buna ek olarak 1. varyantta aynı dörtlüğün son dizesi de 14 heceden oluşmuştur.

1. Varyant

Aldı Âşih Vâleh:

Havva Ana doğdu yüz seksen oğlan?
Cebrail İsmail'e getirdi gurban,
Hâbil vurdu, kabil etdi naḡagan,
Adem Peygamberdi vermedi ona gız indi.

1. varyantta Mesim Efendi'nin ve Âşih Vâleh'in söyledikleri üçüncü dörtlüklerin
2. varyantta yeri değişmiş ve dördüncü sırada yazılmıştır. Mesim Efendi'nin söylediği
dörtlükte hem 1. hem de 2. varyanttaki ilk dize 13 hecedir, 1. varyantın ikinci dizesi de
12 heceden oluşmakta iken 2. varyantta diğer dizelerin ölçüsünde hata yoktur.

Âşih Vâleh'in cevabı olan dörtlüğün ise ilk dizesi 1.varyantta 15 heceden, 2.
varyantta

13 heceden oluşmaktadır.

1.Varyant

Aldı Mesim Efendi:

O kim idi néçe ülket namazı gıldı?

O kim idi néçe il giyyame durdu?

O kim idi orda boynunu burdu?

O kim idi danış madı düz indi?

Aldı Âşih Vâleh:

Melek tovvz idi, iki ülke namazı gıldı,

Yetmiş il orda giyyame durdu,

O bi õ çāre orda boyrunu burdu,

Melek tovuz daşmadı düz indi.

1. varyantta dördüncü 2. varyantta üçüncü sırada yer alan Mesim Efendi'nin
söylediği dörtlüklerde 2. varyantta sorun yokken 1. varyantın ikinci dizesi 10 heceden
oluşur. Âşih Vâleh'in iki varyanttaki cevabının da ilk dizeleri 14 , son dizeleri 13
hecelidir.

1. Varyant

Aldı Mesim Efendi:

O kim idi élleri var néçe min
Her elinde barbağları neç min
Her barmağda gelem çalar néçe min?
Buları tapana yoğdu söz indi.

Aldı Âşih Vâleh:

Cehennem malikidi elerli var yedi min,
Her elinde barmahları yeddi mi,
Her barmağda gelen çalar yeddi min,
Münnarı ne siz göresi, ne de biz indi.

Bu bölümün son dörtlüklerinde ise, Mesim Efendi'nin 1.varyantta söylediğinin ilk dizesi 15, 2. varyanttakinin ikinci dizesi 12 hecelidir.

Âşih Vâleh'in söylediklerinde ise iki varyantta da ilk dizelerin ölçüsü hatalıdır, 13 heceden oluşur.

1. Varyant

Aldı Mesim Efendi:

Mesim Efendi deyir: O nedi Sahib-i kudret?
O ne idi ona verildi ziyet?
O kim idi kime tapşırıldı helbet?
Buları tapana guluhbiz indi.

Aldı Âşih Vâleh:

Vâleh deyir O Allahdı sahib-i kudret
Behiş bağçasına verildi ziyet,

Mehraçda tapşırđı min kemle helbet,
Gadir-i Lemyezel ona söz indi.

c- Âşih Vâleh'in Hetâyi Hanım'a söylediği şiirler.

Hetâyi Hanım'ı gördüğünde Âşih Vâleh'in söylediği şiirlerin 2.varyantta bulunanlarında hata yokken 1. varyanttakilerde yine hece ile ilgili hatalar bulunmaktadır.

Dört dörtlükten oluşan şiirin 1. varyantta ilk dörtlüğünün ikinci ve üçüncü dizeleri 12, ikinci dörtlüğün son dizesi ve dördüncü dörtlüğün ilk dizesi 10 heceli olarak söylenmiştir.

1.Varyant

Âşih Vâleh:

Men bu yerin güzeline nâ belde
Bir söz déyim gurumuş dile bükülmüş.
Hetâyi'ni görüncek eyldim hata,
Leel ügövher bir menddle bükülmüş.

Men gurgbanam alâ gözün mestine,
Ne giripsen şirin canın gestine,
Elim goyum terli memen üstüne,
Darçın muheye hile bükülmüş.

Seher iken mehman oldum onara,
Geyinip guşanıp yaşıl allara,
Gümüş bezmend nezik şımşad gollara,
Zerrin kemer ince béle bükülmüş

Men gurbanam övlâdma soyuna,
Mina gerdanına, suca boyuna,

Beçāre Vāleh'i alsan goynuna.
Hesab ola bülbül güle bükülmüş.

4. Epizota Bağlı Şiirler: a- Âşih Vāleh'in Zerniyar Hanım'ı balkonda gördüğünde söylediği şiir.

Atışmaya başlamadan önce balkonda gördüğü Zerniyar Hanım'a iki dördlük söyleyen Âşih Vāleh'in bu dördlükleri ikinci varyantta yoktur. Bu dördlüklerin ikincisinin üçüncü dizesi 12 heceyle 11'li ölçüyü bozmaktadır.

1.Varyant

Âşih Vāleh:

İki güneş o zülmetden baş verip,
Götürüp ālemi üzün bürümüş.
Birsi bederrenip vargerar olup,
Biri zahmet çekip üzün bürümüş.

Sövdüyüm zülflerin leke bağlayıp,
Göğsünde çarpasın leke bağlayıp,
Pünhanın nāme yazıp leke bağlayıp,
Çekilip Pünhana üzün bürümüş.

b- Âşih Vāleh ve Zerniyar Hanım'ın atışması.

Karşılıklı söylenen bu şiirlerin ölçülerinde her iki varyantta da hatalar bulunmaktadır. Kafiye düzenine genelde uyulmaya çalışılmış, ilk dördlükler “abab” şeklinde kafiyelenirken diğer dördlüklerin ilk üçlüğü kendi arasında kafiyelenir, son dizesi de redife bağlanır; ancak kafiye düzeninin bozulduğu dördüklere de rastlamaktayız.

2. varyantta Zerniyar Hanım ve Âşih Vāleh'in söyledikleri şiirlerin ilk üçünde hece ölçüsü ve kafiye bakımından bir hata yoktur.1. varyantta ise Zerniyar Hanım'ın söylediği ilk dördlüğün üçüncü dizesi 10, ikinci dördlüğün son dizesi ve üçün dördlüğün

ilk dizesi 12,son dizesi de 13 hecelidir. Âşîh Vâleh'in söylediği ikinci dörtlüğün ilk dizesi de12, üçüncü dörtlüğün son dizesi 13 heceden oluşur.

1. varyantta üçüncü sırada verilen şiirler 2. varyantta dördüncü sırada yer alır. 2. varyanttaki üçüncü sıra şiirler 1. varyantta yoktur.

2. varyanttaki dördüncü sırada söylenen dörtlüklerde 1. varyanttaki benzer dörtlükler gibi son dizeleri 13 hece olmasına rağmen Zerniyar Hanım'ın söylediği dörtlüğün ilk dizesinde hata yoktur.

1. varyanttaki ilk üç, 2. varyanttaki ilk dört dörtlükler aşağıda verildiği gibidir.

1. Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Bizden salām olsun ay gelen Āşîh
Eyer hnerin var, gel eyliek cenk,
Grek kim kimi verir zevāle,
Kim kimin elinnen olur dili tenk,

Aldı Āşîh Vāleh:

Ey nāzenim birden bire lāf etme,
Menem āřk āřkı içinde bir gram-ı senk,
Zerrece terpetmez meni yermnen,
Gelse Rum-ı Gaysar ta Mīndi, Frenk.

Aldı Zerniyar Hanım:

Nēe āřîhları salmışam gire,
ř günde bir çörek vericem cire,
Senin de gerdenin geçer zincire,
Āřîhlar serdarıyam manend-i Huşenk,

Aldı Âşîh Vâleh:

Gel ikimiz sallanañ, gédek bostana,
El uzadım goynundaki fistana,
Kelle gerek bu meydanda dayana,
Aslanım cengine tabetmez pelenk.

Aldı Zerniyar Hanım:

Bizden salam olsun ay gelen āşîh
O nece şehir idi on iki bazar?
Gırñ sekiz mehledir, üç küçesi var,
Üç yüz atmış altı hicdesindedir,
Altı min yüz yirmi iki hem hocası var.

Aldı Âşîh Vâleh:

Al cavabın verim Zerniyar Hanım,
Bir ilin verminde on iki aydı.
Gırñ sekiz hertesi, üç bayramı var,
Üç yüz altmış altı gün hesabıdı,
Altı min yüz yirmi iki vaht nabazı var.

2. Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Bizden salam olsun ay gelen aşîh,
Eyer hönerin var gel éylyek venk.
Görelim kim kimi vérir zavala,
Kim kimin elinde olur dili tenk.

Aldı Valéh:

Ey nazenin birden bire lāf étme.
 Mene éşk içinde bir girāmı senk.
 Zererece terpetmez Meni yérimmen,
 Gelse Rum'u géysel dahini Firenk.

Aldı Zerniyar:

Otuz dokuz aşlı salmışam yére.
 Üş günde bir çöreyl vèrirem cire.
 Seninde gerdenin kéçer zincire.
 Aşlı serdarıyam, olarsan sen tenk.

Aldı Valéh:

Men gurbanam senin kimin zanāne.
 El uzadım goymmdaki pustāne.
 Kelle gerek bu Méydanda dayana.
 Aslanın cengine táb étmez pelenk.

Aldı Zerniyar:

Zerniyaram seni çeyhdirrem dāra.
 Kimsen var mı seni ordan gurtara?
 Boy vèrmenem bu işdaba girāba.
 Bu esirde men deryāyam sen nesen?

Aldı Valéh:

Sallan gel ikimiz gédeyh bosdana.
 Sen bir zenānesen men bir merdāne.
 Taléh'men sinem goydum nişana.
 Ata her kemendār min tiri heder.

Aldı gız:

O neçe şahrđi on iki bazar?

Gırđ sekgiz hefdesi üş bayramı var.

Üş yüz altmış altı hicresindedi.

Altı min yüz yirmi iki hem hocası var?

Aldı Valéh:

Bir ilin veminde on iki ay var.

Üş yüz altmış altı gün hesabıdı,

Gırđ sekgiz hefdesi üş bayramı var.

Altı min yüz yirmi iki hem hésabıvar.

1. varyantta dördüncü sıradaki 2. varyantta beşinci sıradaki şiirlerinden itibaren varyantlardaki şiirler sırasıyla aşağıdaki gibidir.

1.Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Nece şehir idi on beş çereğı,

Dogguz bağbanı var on iki bağı,

Ona genel goyanın ne ihlāsı var.

Müddesil pergardı néçe otağı,

Aldı Âşih Vâleh:

Sulidin, Firuddih on beşdi damı,

Dogguz yol oğludu, on iki imamı,

Müddesel pergardı cennetin damı,

Müminin behişte çoğ ihlāsı var.

2. Varyant

Aldı Zerniyar:

O néçe şehridi on béş çerāğı?

Dokguz bağmanı var on iki bağı?

Müddesil pergardı néçe otağı?

Ona genel goyanın ne ihlāsı var?

Aldı Valéh:

Sulidin firudin on béşdi hamı.

Dokguz yol oğludu on iki İmām.

Müddesil pergārdı Cennet'in dāmı.

Möminin béhişde çoğ ihlāsı var.

Bu şiirlerde Zerniyar Hanım'ın söylediği dörtlüğün ilk ve üçüncü dizesi, Âşih Vâleh'in söylediği dörtlüğün ikinci dizesi 12 hecelidir.

2. varyanttaki tek farkı Zerniyar Hanım'ın şiirinin ilk dizesinde sorun yoktur.

1. Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Altı min yüz yirmi ikidi yarın dükkānı,

On yeddi menzildi onun mekānı,

Yeddi pehlivanı var yohluyan onu,

Tap görüm sözümüne manası var.

Aldı Âşih Vâleh:

Altı min yüz yirmi iki ülketti bir ilin namazı,

On yeddiküldülonu yegin bil,

Yeddi ezan yere değri müddesil,

Men déyim sözünün bu menası var.

2. Varyant

Aldı Zerniyar:

Altı min yüz yirmidi yarın tükani.

On yéddi menzildi on un mekānı.

Yéddi pehlivan var, yoǵluyan onu.

Tap görüm sözümün ne menası var?

Aldı Valéh:

Atı min yüz yirmi iki türketdi bir il.

On yéddi türketdi onu yegin bil.

Yéddi ezān yére deyir müddesil.

Men déyim dözünnü bu menāsı var?

Zerniyar Hanım'ın dizelerinin ilki 1. varyantta 14, 2. varyantta 12, üçüncüsü 1. varyantta 12 hecelidir. Vâleh'in ise ilk dizesi 1. varyantta 17, 2. varyantta 13 hecelidir.

1. Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Altı min altı yüz altmış altı dı hacı

On dört pehlivanı var artıhdı gücü,

Sekiz min sekiz yüz seksen dörtdü kerpici,

Onu yalguz yapanın ne bennası var.

Aldı Âşih Vâleh:

Altı min altı yüz altmış altı dı ayet

On dört secde Gur'an'da tapar hidayet,

Sekkis min sekiz yüz seksen dördü sahat,

Onu yalguz yapanın bir mevlāsı var.

2. Varyant

Aldı Zerniyar:

Atı min yüz altmış altıdı hacı.

On dörtü pehlivanı var artıartıhdı gücü.

Sekiz min yéddi yüz seyhsen dördü kerpici.

Onu yalguz yapanın har Mövlāsı var.

Aldı Valéh:

Altı min altı yüz altmış altıdı ayāt.

On dört sejda Gurān'da tapar hidāyet.

Sekiz min yéddi yüz sehzen dördü sahat.

Onu yalguz yapanın hir Mövlāsı var.

Bu şiirlerdeki hatalar 1. ve 2. varyantlarda aynıdır. Zerniyar Hanım'ın şiirinin ilk ve üçüncü dizesi 13, ikinci ve sonuncu dizeleri 12 heceden oluşurken Âşih Vâleh'in şiirinin ilk dizesi 13, diğerleri 12 hecelidir.

1. Varyant

Aldı Zerniyar Hanım:

Yüz ondört otuza eylerem şükür

Yüz min derviş orda eyliyir zikir,

Zeraiyar dünyada çekermi fikir?

Şekkiyel mürtaza kimin hem ağası var.

Aldı Âşih Vâleh:

Yüz on dört otuzdu süre-i Gur'an

Yüzü bir tesbihi var hem zikri süpхан

Vâleh'e közek ol ya Şah-ı merdan

Bu meydanada dini iddiası var.

2. Varyant

Aldı Zerniyar:

Yüz on dört otuza éylerem şükür.
 Yüz bir dövüş orda éyliyir zikir.
 Zerniyar Dünya'da çeker min fikir.
 Şefiyel mürateza kimnin hem egası var.

Aldı Valéh:

Yüz on dört otuzdu suréyi Gurān.
 Yüz bir tesbihi var hem zikir subhān.
 Valéh'e kömeyh ol ya şah-ı merdān.
 Bu méydannarda çoğ müddeāsı var.

1.varyantta yedinci, 2. varyantta sekizinci sırada yer alan bu şiirlerde yine 1. ve 2. varyanttaki dizelerin ölçü ve kafiyelerinde bir farklılık yoktur. Bu dizelerdeki tek hata da Zerniyar Hanım'ın dörtlüğünün son dizesinin 13 heceli olmasıdır.

1.Varyant

Aldı Âşih Vâleh:

Bizden selām olsun Zerniyar Hānım,
 Evvelki metlebin kāmı néçedi?
 Neyinen kāmilsen, ne yinen nagis,
 Nürdesinde var endamı néçedi?

Aldı Zerniyar Hanım:

Al cavabın verem ay āşih Vâleh,
 Evvelki metlebin kāmı ikidi.
 Edepli kāmildi beyedep nagis,
 Mürdesinde van endamı ikidi.

2. Varyant

Aldı Valéh:

Bizden selam olsun Zeriniyar hānım.

Evvel ki metlibim kānı neçedi?

Neyinen kāmılsen neyinen nākıs?

Müradāsına var endamın neçedi?

Aldı Zerniyar:

Mennen salam olsun ay aşıh Valéh.

Evvel ki metlibim kānı ikidi.

Edepli kāmildi bi edep nākıs.

Mürdesinde var endāmın ikidi.

Bu bölümden itibaren ilk şiirleri Âşih Vâleh söylemeye başlar. 1. varyanttaki atışma dokuzuncu çift şiirler ve ardından Vâleh'e ait iki dörtlükle sona erer. Son dörtlüğün üçüncü dizesinin 12 heceli olması dışında diğer dörtlüklerde sorun yoktur.

Hatalı olan bu dörtlük aşağıdaki gibidir.

1. Varyant

Âşih Vâleh:

Vâleh cemel hesapların yad eyler,

O, bu hesapları tez savad eyler,

Bir elif, bir gayın min bir ad eyler

Ad sahabına demek olmaz ikidi.

1. varyantta burada son bulan şiirler 2. varyantta devam eder. Bu şiirler aşağıda verilmiştir.

2.Varyant

Aldı Zerniyar:

Zerniyar zemel h saplarn ad  yler.

T z bu h saplarn ay sav d  yler.

Bir elif bir gayın min bir ada  yler.

Ad sahabına d meyh olmaz ikidi.

Zerniyar Hanım'ın s ylediği bu d rtl ğ n ilk ve son dizeleri 12 hecelidir ve geri kalan Şiirlerde bunun dışında bir hata yoktur.

2. Varyant

Aldı gız:

O nediki bilmeyh olmaz sanını?

O kimidi yumdadılar ganını?

O kimdi  ld  dirildi o anı?

Keder yaratdı heft  sıma nı?

Aldı Val h:

 ldızdarın bilmeyh olmaz sanını.

Őehit olannarn yumadılar ganını.

Cenciz P ygember'di  ld  dirildi canı.

Nurdan yaradıpdı heft  sımanı.

V leh'in s ylediği dizelerin ikincisi ve  c nc s  13 hecelidir.

Aldı gız:

O nedir ki yoğdur onun bin sı?

O kimdi harla galdı esasıl?

Gaş menzildi yérnen göyün arası?
Neden yaradıpdı heft asumanı?

Aldı Valéh:

O yérdi yoĥdu onun binası.
Musa Péygamber'in Tur'da galdı asası.
Yétmiş ildi yérnen göyün arası.
Nurdan yaradıpdı heft asımanı.

Yine Vâleh'in söylediği dizelerin ilki 10, ikincisi 13 hecelidir.

Aldı gız:

Otuz dokuz aşlı salmışam gire.
Üş günde bir çöreyh vérirem cire.
Senin de gerdenin kéçer zençire.
Merifetde men Musa'yam sen nesen?

Aldı Valéh:

Sen kimin güzel alt éylerem men.
Aparıp özüme mal éylerem men.
Deryânın üzünnen yol éylerem men.
Marifetde men Musa'yam sen nesen?

Son iki dörtlükte bir hata yoktur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EHMED İLE İBRAHİM HİKÂYESİ

4.1. Hikâyenin Epizotları ve Varyantlarının Karşılaştırılması

1- Padişahın Ölümü: Ehmed ve İbrahim adlı iki oğlu olan, Reyhan şehrinin padişahı Zülâl Şah ölür. Bu sırada Ehmed de İbrahim de çocukturlar ve mektebe gitmektedirler.

2- Annelerinin Vezirle Bir Olup Ehmed ile İbrahim'i Öldürmek İstemeleri: Babalarının ölümü üzerine tahta geçmek isteyen vezir ve anneleri Ehmed ve İbrahim'i öldürtmek isterler.

3- Ehmed ile İbrahim'in Saraydan Kaçmaları: Anneleriyle vezirin yaptığı plandan dâyeleri (bakıcıları) sayesinde haberdar olan iki kardeş derviş kıyafeti giyip kaçarak Yemen şehrine gelirler.

4- Ehmed'in Padişah Olması: Yemen şehrinin padişahı ölmüştür ve yeniden padişah seçimi için uçurulan devlet kuşu, kardeşine ekmek almaya şehre gelen, Ehmed'in başına konuyor. Padişah olan Ehmed kardeşini unutuyor.

5- İbrahim'in Haramilerin Eline Geçmesi: Tek başına kalan İbrahim'i haramiler buluyor. Ziyad Harami'nin çocuğu olmadığı için İbrahim'i evine götürerek evlat ediniyor. Diğer haramiler onun kendilerini unuttuğunu görerek İbrahim'i önce öldürmeye çalışıyorlar sonra da Ziyad Harami'nin karısı ile İbrahim'in üzerine iftira atarak Ziyad Harami'nin onu öldürmesini bekliyorlar; ama o İbrahim'e inanarak sadece evinden yolluyor.

Bu sırada kardeşi de onu hatırlamış aramaktadır.

6- İbrahim'in Heylense Hanım'a Aşık Olması: Ziyad haraminin yanından ayrılan İbrahim bir dağda yatarken rüyasında bade içerek Gendahar şehrindeki Üseyin Han'ın kızı Heylense Hanım'a aşık oluyor ve hemen yola çıkarak Gendahar'a gidiyor.

7- İbrahim ile Heylense Hanım'ın Kavuşmaları: Gendahar'a varmak için bir bezirgândan (tüccar) yardım alıyor. Heylense Hanım da onu rüyasında görüp bade içerek aşık olduğu için üç yardımcısıyla yola çıkmış onu beklemektedirler. İbrahim, geceleri Heylense Hanım'ın yanında kalırken sabahları da, 1. varyantta helvacı, 2. varyantta şekerçi olarak tanıtılan Musa'nın yanında çalışır.

8- İbrahim Yahudi Tarafından Kandırılması ve Şeyrebanı Hanım'la Birbirlerine Aşık Olmaları: Yahudi İbrahim'i kendine oğul edeceğini söyleyerek kandırır ve yanına alır; ancak asıl amacı bir türlü alamadığı Şeyrebanı Hanım'ı İbrahim'e istediğini söyleyerek kendine alıp İbrahim'i de öldürmek. Birkaç defa denemesine rağmen bunu başaramaz.

İbrahim'i gören Şeyrebanı Hanım ona aşık olur ve ondan başkasıyla evlenmeyeceğini söyler, birbirlerine sarılırlar.

1.varyantta İbrahim'le Şeyrebanı Hanım birleşip Yahudi'yi öldürmeyi denerler bu kısım 2. varyantta yoktur.

9- İbrahim ile Şeyrebanı Hanım'ın Ayrılmaları: Yahudi İbrahim'i önce dereye sonra denize attırır sonra da hala yaşadığını görünce kasaba onu öldürmesi için para verir. Şeyrebanı'ya da İbrahim'in öldüğünü söyleyerek kendisiyle evlenmesini ister. Şeyrebanı Hanım İbrahim'in öldüğüne inanmak için kanlı gömleğini getirmesini söyler.

10- İbrahim ile Ehmed'in Kavuşması: İbrahim'i öldürtmeyi başaramayan Yahudi onun Şeyrebanı Hanım'a rastlayıp yanında kaldığını öğrenince onları padişaha şikâyet eder. Padişahın huzuruna getirilen İbrahim'i Ehmed tanır ve bayılır uyanınca da kardeşiyle kavuşurlar.

11- Mutlu Son: Ehmed, Musa'ya, Ziyad Harami'ye birer şehrin vergisini vererek ödüllendiriyor; kaptanları, geriyi ve Yahudi'yi de öldürerek cezalandırıyor.

Heylense Hanım ile Şehrebanı Hanım'a da kırk gün kırk gece düğün yaparak İbrahim'e alıyor.

4.2. Hikâyedeki Motiflerin Epizotlara Göre Değerlendirilmesi

1. Epizota Bağlı Motifler: P10. Padişah

Zülâl Şah Reyhan şehrinin padişahıdır.

P251.5. İ ki erkek kardeş

Padişahın büyük oğlunun adı Ehmed, küçüğünün adı İbrahim'dir.

2. Epizota Bağlı Motifler: P110. Kralın vezirleri

Vezir padişahın ölümü üzerine, padişahın karısını da kandırarak tahta geçme planları yapar.

S12. Zalim anne

Vezirle birlikte tahta geçmek isteyen anneleri Ehmed ve İbrahim'i öldürmek ister.

3. Epizota Bağlı Motifler: N820. Yardımcı insanlar

Bakıcıları, Ehmed ve İbrahim'e kaçmaları için yardım eder.

K1834. Bir insan sırasıyla değişik insanların kılığına girer.

Ehmed ile İbrahim saraydan kaçmak için derviş kıyafeti giyerler.

C375.2.5. Mezarlıkta uyuma

İbrahim gece mezarlıkta kalır.

4. Epizota Bağlı Motifler: H171.2. Kuş kralın (padişahın) kim olacağını belirler.

Ehmed ekmek almak için geldiği şehirde devlet kuşu uçurulduğunu görüyor. Devlet kuşu kimin başına konarsa onu padişah yapacaklarını öğreniyor ve devlet kuşu Ehmed'in başına konar.

P10. Padişah

Ehmed Yemen şehrine padişah olur.

5. Epizota Bağlı Motifler: P475. Harami

Yalnız kalan İbrahim'i haramiler bulur.

P600. Gelenekler

Çocuğu olmayan Ziyâd Harami İbrahim'i kendine oğul yapar.

K2110. İftiralar

Ziyâd Harami'nin İbrahim'i evlat edinmesinden hoşlanmayan haramiler Ziyât Harami'nin karısıyla İbrahim'in bir olup ona itaat etmediğı dedikodusunu yayar.

6. Epizota Bağlı Motifler: T11.3. Rüyada aşık olma

İbrahim ve Heylense Hanım birbirlerini rüyalarında görüp bade içerek aşık olurlar.

7. Epizota Bağlı Motifler: N851. Yardımcı Tüccar

Tüccar İbrahim'in Heylense Hanım'ın yanına, Gendahar şehrine, gitmesi için yardım eder.

F1063. Realist Rüyâ

Heylense Hanım, İbrahim'in geleceğini rüyasında görür ve onu bekler.

Z71.1. Formilistik sayı:3

Heylense Hanım, İbrahim'i 1. varyantta üç yardımcısıyla birlikte bekler. 2. Varyantta ise yardımcıların sayısı ikidir.

Z100. Sembolik renk

2. Varyantta, Heylense Hanım'ın elinde sarı gül yardımcıların ise birinin elinde beyaz birinin elinde de kırmızı gül vardır. Bu şekilde İbrahim'i beklemektedirler. 1. Varyantta ise renkli güller mevcut olmasına rağmen hangi renk gülün kimin elinde olduğu belirtilmez. Biz İbrahim'in söylediğı şiiirden yine sarı gülün Heylense Hanım'da olduğunu anlarız.

8. Epizota Bağlı Motifler: P150. Zengin adamlar

Yahudi zengin bir adamdır.

K1700 Yalan söyleyerek aldatmalar

Yahudi önce İbrahim ve Musa'ya yalan söyleyerek İbrahim'in akrabası olduğunu ve onu oğul yapıp malını mülkünü ona bırakacağını sonrada Şehrebanı'ya onu İbrahim'e alacağı yalanını söyler.

T10. Aşık olma

İbrahim'i gören Şehrebanı ona aşık olur.

9. Epizota Bağlı Motifler: R40.Esirlerin kapatıldığı yer

Yahudi, İbrahim'i bir sandığın içine kapatıp sandığı dereye atar.

N841. Yardımcı koyun çobanı

Dereden ve kaptanların attığı denizden kurtulan İbrahim'i çobanlar bulur ve onu yanlarına alırlar.

Z71.1. Formilistik sayı:3

Şehrebanı Yahudi'yle evlenmek için ondan üç katlı oda ister.

Z101. Ölüm sembolü kanlı gömlek

Şehrebanı, İbrahim'in öldüğüne inanmak için Yahudi'den onun kanlı gömleğini getirmesini ister.

10. Epizota Bağlı Motifler: P110. Kralın vezirleri

Padişad Şehrebanı Hanım'ın babası Hesên Han'ın dostu olan Süphan adlı vezirini İbrahim ve Şehrebanı Hanım'ı getirmesi için yollar.

Z100. Sembolik renk

İbrahim tahta kırmızı giyerek oturur.

H82.3 Tanıma nişanı

Ehmed ile İbrahim evlerinden çıkarken birer kıymetli taş yanlarına almışlardı ki birbirlerini tanısınlar.

Z71. Formilistik sayılar

Ehmed'in on cellât bir yanında on cellâta bir yanında beklemektedir. Cellâtların sayısı sadece 1. varyantta belirtilmiştir.

Q10. Mükâfatlandırılmış işler

Ehmed, kardeşine kavuştuktan sonra ona yardım eden Gendatı Musa'ya ve Ziyad Harami'ye birer şehrin vergisini bağlayarak kardeşi İbrahim'e yardım ettikleri için onları ödüllendirir.

Q211. Öldürerek cezalandırma

İftira atan geriyi deli bir katıra bağlayıp parçalatarak, İbrahim'i denize atan kaptanları boyunlarına taş bağlayıp denize atarak, Yahudi'yi de yanan odunların içine atarak öldürür. Böylece kardeşine kötülük edenleri cezalandırmış olur.

11. Epizota Bağlı Motifler: Z71.12.0.1 40 gün 40 gece düğün

Ehmed, Heylense Hanım ve Şeyrebanı Hanım'ı kardeşi İbrahim'e alarak onlara 40 gün 40 gece düğün yapar.

T145. Çok eşle evlenme

İbrahim hem Heylense Hanım'la hem de Şeyrebanı Hanım'la evlenir.

4.3. Hikâyenin Şahıs Kadrosu ve Kahramanların Tahlili

Alt şahıs kadrosu geniş bir hikâye Ehmed ile İbrahim'in Hikâyesi. İyi karakterler ve kötü karakterler var bir de bunların dışında Hesen Han, Üseyin Han gibi sadece adı geçen karakterler var.

İki ana kahraman olan Ehmed ve İbrahim'in aileleri hakkında açıklayıcı bir bilgi yok sadece babalarının padişah olduğunu ve öldüğünü annelerinin de tahta geçmek isteyen zalim bir kadın olduğunu biliyoruz. Yalnızca anne ve babalarıyla ilgili değil kendileriyle de ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiyor. Ne fiziksel özellikleri ne de kişilikleriyle ilgili bir bilgi yoktur. Sadece hikâyenin akışında bir yeri olan genel ifadeler kullanılıyor.

Kadın kahramanların güzellikleri genelde ön plana çıkarılıyor olsa da bu hikâyede kadın kahramanlar Heylense Hanım ve Şeyrebanı Hanım'ın görünüşleriyle de ilgili ifadelere rastlamıyoruz.

Kötü kahramanlardan biri olan Yahudi'nin adı hikâyede geçmiyor. Bu da farklı bir milletten gelmesinin onu yeterince belirgin kıldığını gösteriyor.

Ehmed ve İbrahim: Kardeş olan hikâyemizin bu iki ana kahramanı ile ilgili bildiklerimiz sınırlıdır. Hikâyede yalnızca İbrahim'in daha çocuk olduğu ve güzel olduğuna dair bir cümleler yer almaktadır. Ayrıca başına gelen sıkıntılardan sonra ağladığını biliyoruz bu da İbrahim'in yaşının küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Yalnız küçük olduğu vurgulanan kahramanımız iki kere aşık olmuş ve evlenmiştir; bu da halk kültüründeki evlilik yaşı ile ilgili bize bilgi vermektedir.

Ehmed'le ilgili ise bu kadar bilgiye bile sahip değiliz. Zaten hikâyenin genelindeki olaylarda adı geçen kişi İbrahim'dir, Ehmed sadece padişah olmuş ve İbrahim'i bulmayı beklemiştir. Onu güçlü yapanda başına devlet kuşu konarak padişah olması olmuştur.

Bu iki kahraman halk hikâyelerinin genelindeki kahramanlar gibi de değildirler. Herhangi bir kahramanlık sergilememişlerdir, sadece olayların akışına kendilerini bırakmışlardır.

Heylense Hanım ve Şehrebanı Hanım: Hikâyenin iki ana kadın kahramanıdır. İkisi de İbrahim'e aşiktir ve onunla evlenirler. İbrahim'in Şehrebanı Hanım'la kavuşmaları Heylense Hanım'la kavuşmalarından daha zor olmuştur.

Bu iki kadınında babaları handır, yani padişah oğlu sıradan kişilere aşık olmamaktadır. Yüksek zümreden olmaları dışında haklarında bir bilgi de yoktur. Heylense Hanım'ın İbrahim'i sabahları Musa'nın yanına çalışmaya yollaması ve Şehrebanı Hanım'ın Yahudi'yi uzaklaştırmak için oynadığı oyunlardan akıllı kadınlar olduklarını çıkarabiliriz.

Ziyad Harami: İbrahim'e yardım eden kahramanlardan biridir. Harami olmasına rağmen iyi biridir. Hikâyede verilen bilgilerden çocuğu olmadığını da öğreniyoruz. Hikâyenin sonunda iyiliği de ödüllendiriliyor, bu da halk hikâyelerinin öğretici, iyiliğin eninde sonunda mükâfatlandırıldığını gösteren bölümüdür.

Yahudi: Kötü bir kahraman olan Yahudi'nin en sonunda yaptıkları yanına kalmayacak ve Ziyad Harami'nin aksine o cezalandırılacaktır. Yahudi amacına ulaşmak için yalan söyleyen ve karşısına çıkanları öldürmekten çekinmeyen bir kişidir. Zengin olması da yapacakları için kendisine imkan sağlamaktadır.

Diğer iyi kahramanlar: kardeşlerin kaçışını sağlayan yardımcıları, İbrahim'e yardım eden Gendatı Musa ve çoban, yine İbrahim'e yardım eden tüccar, Ehmed'in veziri . Diğer kötü kahramanlar: Ehmed ve İbrahim'i öldürmek isteyen anneleri ve vezir, İbrahim'e iftira atan geri, para karşılığı onu öldürmek isteyen kaptanlar, öldürmek isteyip son anda vazgeçen kasap, İbrahim'i döven çoban yardımcısı.

4.4. Hikâyede Zaman ve Mekân

4.4.1. Zaman

Hikâyedeki zamanın hayali bir zaman olduğu Ehmed ile İbrahim Hikâyesinin hemen başında yer alan “ Zülal Şah adında bir padişah var ımış” (1.V) ifadelerinde de kendini fark ettiriyor. Daha önceki hikâyelerde de olduğu gibi hikâyenin geçtiği zamanın gerçekliğinden söz edemiyoruz.

Hikâyedeki olayların ne kadar sürdüğünü, ne kadar sürede değiştiğini gösteren zaman ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadeler bazen “ üç gün padişah tahtında oturanda” (1.V) ; “ Sabah gün çıkartmadan – bir ayın müddetinde – Bu ,üç ay buların yanında dolandı” (2.V) gibi belirli bir zamanı bazen de “Bir neçe ay galdıhdan sonra – ahşam olur – sabahnan gelip” (1.V) ; “ gün orta vahtıydı” (2.V) gibi belli belirsiz bir zamanı anlatan ifadeler kullanılmıştır.

Hikâyenin tam olarak ne kadar sürede başlayıp bittiğini bilemiyoruz; ancak uzun bir süreç olmadığını hikâyenin genelinden çıkarabiliriz. Aslında hikâyede peş peşe gerçekleşen fazlaca olay var, daha uzun bir zamana yayılması gereken bir hikâye kısa bir zamana sıkıştırılarak olayların heyecanı düşürülmemeye çalışılmıştır.

4.4.2. Mekân

Ehmed ve İbrahim Hikâye’sinde mekân geniş tutulmuştur. Hikâye Ehmed ve İbrahim’in şehri olan Reyhan’da başlar “ Deyeler ki Reyhan şehri var ımış.” (1.V) , daha sonra Ehmed ve İbrahim kaçmak zorunda kaldıklarından Yemen şehrine kaçmak zorunda kalırlar. Yemen şehrine kaçtıkları 2. varyantta hemen söylenmesine karşın 1. varyantta bu şehrin Yemen olduğu daha sonraları söylenmiş ilk önce bir şehre gelirler ifadesiyle geçiştirilmiştir.

Ehmed Yemen’de kalırken İbrahim yer değiştirmeye devam etmiştir. Rüyasında gördüğü Heylense Hanım’ı bulmak için Gendehar şehrine ardından Yahudi ile birlikte Dağıtsana gider. Yahudi onu Akdeniz’e attırır. En sonunda da Yemen’e geri döner.

Hikâyede geçen genel mekânların da Zülal Şah’ın, Ehmed’in ,Heylense Hanım’ın sarayları; Ziyad Harami’nin, Şehrebanı Hanım’ın evleri, bir dere, bir dağ başı olduğunu söyleyebiliriz.

4.5. Hikâyede Yapı, Şekil, Dil, Üslûp Özellikleri

Halk hikâyelerinin genelinde hikâyeye kahramanları sonuç bölümüne kadar hep sıkıntı yaşamaktadırlar ve bir türlü mutluluğu yakalayamazlar. Ehmed ile İbrahim Hikâyesi'nde de böyle olmuştur ve kahramanlarımız söyledikleri şiirleri özellikle bu üzüntü ve sıkıntılarını anlatabilmek için söylemişlerdir.

Diyaloglarında kullanıldığı hikâyede konuşmalar kısa tutulmakta, bu konuşmaların sadece gerekli olan kısımları verilmektedir. Mesela Ehmed, İbrahim'e "Oğlum sen dur burada, men gedim sana şehirden etmek getirim" dedikten sonra İbrahim'in cevabı verilmemiş Ehmed'in şehre gittikten sonra başına gelenlerin anlatılmasına geçilmiştir. Böylece diyalog bir cümleyle tamamlanmış olmuştur. Hikâyecinin anlatım özelliklerinden biri de olayları peş peşe sıralayıp bir çırpıda anlatmasıdır. Bu da fiilleri art arda kullanmasına neden olur; "Haramılar deyiler, çekiler, gediller." (1.V). Bir diğer özelliği de şahıs ve işaret zamirlerine fazlaca yer vermek; "Men bunu tanıyerem, padişah oğludu, munu men aparım." (1.V).

Olaylar aktarılırken ya da şiirler verileceği zaman "deyiler – dedi - deyir – deyir ki – görek ne deyir – aldı İbrahim vb. şeklinde geçişler sağlanmaktadır.

Temelde iki kardeşi anlatan hikâyenin içine halk hikâyelerinin olmazsa olmazı aşkı eklenmiştir; ancak hikâyede kahramanlığa rastlanmamaktadır. Kahramanların olağanüstü özelliklere sahip olmamalarına karşın bu hikâyede masalsı bir motif olan devlet kuşu, yer almaktadır. Hikâyenin tek olağanüstü varlığı da odur. Bunun dışında diğer bir masal motifi kırk haramiler de bu hikâyede yer almıştır. Masal motiflerinin kullanılması hikâyenin masallaşmasını sağlamıştır.

4.6. Hikâyedeki Şiirler ve Varyantlardaki Şiirlerin Karşılaştırılması

Hikâyedeki şiirler hece ölçüsünün 4+4+3 ve 6+5 duraklı 11'li (kalıbıyla) ve 4+4 duraklı 8'li kalıbıyla yazılmıştır, duraklara fazlaca riayet edilmemiştir.

Hikâyede 1. varyanttaki şiirler 2. varyanttakilere göre daha kısa tutulmuş ve bir kısmı verilmemiştir. 2. varyanttaki şiirler kafiyeye ve hece ölçüsü bakımından hatasız söylenmişken 1. varyanttakilerde bunun tam aksine özellikle hece ölçüsünde neredeyse her şiirde çok hata bulunmaktadır.

Şiirlerin çoğu İbrahim'in ağzından söylenmiştir.

5. Epizota Bağlı Şiirler: a- İbrahim'in haramilere söylediği şiirler.

İbrahim'in kendini haramilere tanıttığı bu şiirler 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir, 2. varyantta abab / cccb / dbdb / eeeb / fffb şeklinde kafiyelenen beş dörtlükten oluşmaktayken 1. varyantta şiirin üçüncü ve dördüncü dörtlükleri yoktur. 1. varyantta olmayan dörtlükler aşağıda verilmiştir.

2. Varyant

İbrahim:

Gelen yoğ géden yoğ heber alayım.

Gözüm yolda galdı garda gelmedi.

Heñçel alıp gara bağrım deleyim.

Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Alem bilir mende sine dağlıyam,

Géçe gündüz gardaş deyin ağlaram.

İrbaham'am Zülal Şah'ın oğluyam.

Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

b- Ehmed'in İbrahim'i kaybettiğinde söylediği şiirler.

2. varyantta Ehmed padişah olduktan üç gün sonra İbrahim'i hatırlamış ve mezarlıkta onu aramaya gitmiştir. İbrahim'i bulamayınca 1. varyantta olmayan aşağıdaki dizeleri söylemiştir.

Bu dörtlüklerin kafiye düzeni aaab / cccb / dddb şeklindedir. Ölçüsünde bir değişiklik yoktur.

2. Varyant

Ağan çaylar ağar ağar bulanır.

Yaralarım göz göz olur sulanır.

Gardaş gelip kümmez dibin dolanır.

Mezerseñiyh İrbaham'ı néyledin?

Göyde bir ildiz var adı Talıp'dı.
 Cavan gardaş meni derde salıpdı.
 Menim İrbaham'ım burada galıpdı.
 Mezersenniyh İrbaham'ı néyledin?

Yazımız garaca yazıldı başdan.
 Ayrıldıh vetennen, biz yar yar yoldaşdan.
 Ehmet Şah ayrıldı güzel gardaşdan,
 Mezersenniyh İrbaham'ı neyledin?

6. Epizota Bağlı Şiirler: a- İbrahim'in Bezirgan'dan yardım istediği şiirler.

Bu şiirlerde 1. ve 2. varyant arasında hem dörtlük sayısı olarak hem de söyleyiş olarak farklılıklar bulunmaktadır. 1. varyantta Goca diye adlandırılan Bezirgan'ın söylediği dörtlüğü 2. varyantta İbrahim söylemektedir. Bu yüzden 1. ve 2. varyantta yer alan, İbrahim'in Bezirgan'dan Heylense Hanım'a kavuşmak için yardım istediği ve karşılıklı söyledikleri, şiirler aşağıda verilmiştir.

Hece ölçüsü ve kafiye düzenlerinde ise diğer şiirlere göre bir farklılık yoktur.

1.Varyant

İbrahim:
 Başına döndüğüm gurban olduğum,
 Gocam baba yarımdan man bir heber.
 Sana gurban olsun bu şirin canım,
 Goca baba yarımdan mana bir heber.

Aldı Goca:
 Başına döndüğüm gül üzdü oğlu,
 Sen adın dé men heber verim.
 Sana yedirdiler çoğ gend ile noğul,

Oğul sen adın dé men heber verim.

Aldı İbrahim:

Gızıl gülü deste deste derdiler,
Deriben yaylığ úste serdiler.
Adın désem destan olur dillere,
Goca baba yarımđan bana bir heber.

Aldı Goca Baba:

Goca baban gocaların gözüdü,
Āşılıların söhbetidi sözüdü,
Adı Heylene Üseyin han'ın gızıdı,
Oğul sen adın dé men heber verim

2. Varyant

Oğlan:

Başına döndüyüm ay goca baba,
Vér ginen yarımnan bir heber mana.
Ağlaram gözümnen gelir gañı yaş,
Baba bir heber vér yarımnan mana.

Goca:

Koca baba alsın senin gadanı.
Oğul sen adın dé men heber vérim.
Asda danış men eşidim sādānı.
Oğul sen adın dé men heber vérim.

Oğlan:

Goca baba gocaların gözüdü.
 Āşırların sühbetidi sözüdü.
 Hýrensédi, üşüyün han gızıdı.
 Baba bir heber ver yanımnan mana.

Goca:

Men gelende péncerede durmuşdu,
 Ağ üzüne halga birceyh vırmışdı,
 Tirengi geçiyen teline vırmışdı,
 Oğul sen adın de men heber verim.

Oğlan :

Gızıl gülü desde desde dereller.
 Derip derip yaylığ üsde sereler.
 Adın désem desdan öyler diyller.
 Baba bir heber vér yarımnan mana.

Goca:

Canım oğul gözüm oğul han oğul,
 Men sene yédirem gendinen noğul.
 Güzeller içinde séçipsen güzel,
 Oğul sen adın de men heber verim.

Oğlan:

Başına döndüyüm ay goca baba.
 Çiyiniñe salıpsan ipeyhden abe.
 Malın kısmet olsun gédersen haca,
 Baba bir heber vér yarımnan mana

Baba:
 Sövdüceyin gözder senin yolunu.
 Öpsün sevsin oğşasın o teline.
 Gadan çoğdu alsın senin gadanı.
 Oğul sen adın dé ben heber vérim.

7. Epizota Bağlı Şiirler: a- İbrahim'in Heylense Hanım'la karşılaştığında söylediği şiirler.

İbrahim'in, Heylense Hanım'a söylediği bu şiirlerin ilk bölümünde hecenin 11'li ölçüsü kullanılmışken son kısım 8'li ölçü kullanılmıştır. 11'li ölçüyle yazılan ilk kısım 2. varyantta üç dörtlükten oluşmuşken 1. varyantta bu bölümün ilk dörtlüğü, 8'li ölçüyle yazılmış şiirlerin ise son üç dörtlüğü 1. varyantta yoktur.

11'li ölçüyle yazılmış şiirlerin kafiyesi diğer şiirlerle benzerlik göstermesine rağmen 8'li ölçüyle yazılanların kafiye düzeni her dörtlükte farklılık gösterir.

1. varyantta yer almayan dörtlükler şu şekildedir:

2. Varyant

İbrahim:
 Böyün dost bağında üş gül bitipdi.
 Ağ gül gırmızısı gül ilah sarı gül.
 Çisergin vırıp birbirininen ötüpdü.
 Ağ gül ğırmızı gül ilāh gül.

 Uça dağların başınnan.
 Yar seni görmeye geldim.
 Muşdāh idim cāmālına,
 Bir salam vérmeye geldim.

Uca dağlar ucasında.
 Şahmar ilan sucasında.
 Teze bayram gecesinde,
 Goymuğaa girmeye geldim.

Bir yarımıdı bir de özür.
 Men bu cebre nice dözüm.
 Háyrensedi iki gözüm.
 Gülünü dermeye geldim.

8. Epizota Bağlı Şiirler: a- Şehrebanı ile İbrahim'in karşılıklı söylediği Şiirler.

Bu Şiirlerin sadece 2. varyantta olanları karşılıklı söylenmiştir. 1.varyanttakileri sadece Şehrebanı tarafından söylenmiştir.

İbrahim'in Şehrebanı'ya söylediği Şiirler aşağıda verildiği şekildedir.

2. Varyant

İbrahim:
 Bir tamı şirindi bir tamı acı.
 Bu şirin ağzımı éyleme acı.
 O dünya bu Dünya sen mene bacı.
 Bizim diner hamı dinen hayıfdı.

 İrbaham mende éy gara bağlı.
 Kardeş itip, ciyar olupdu dağlı.
 Yahudu olanın kim olar oğlu.
 Bizim diner hamı dinen hayıfdı.

9. Epizota Bağlı Şiirler: a- İbrahim'in çobana söylediği Şiirler.

Heceni 8'li ölçüsüyle söylenmiş olan bu Şiirlerde de dörtlük sayısı 2. varyantta daha fazladır. 2.varyantta yer alan beş dörtlükten üçüncüsü ve beşincisi 1. varyantta

yoktur.1.varyantta olmayan bu dörtlükler aşağıda verilmiştir. Şiirlerin kafiye düzeni diğer Şiirlerle aynıdır.

2.Varyant

İbrahim:

Dibeyinde dyeller duzu.

Gyde yayalar yıldızı.

Dağısdan'nı ħanın gızı.

Deryāda goya gelmişem.

.....

Balası çğdu başımın.

Yalanı yoğdu sözümün.

Çobanısız gardaşımın.

Men sizi diye gelmişem.

b- İbrahim'in kasaba söylediği Şiirler.

Kasap tarafından öldürüleceğini anlayan İbrahim'in ona söylediği Şiirler iki varyantta da üç dörtlükten oluşur. Ancak 2. varyantta 11'li hece ölçüsüyle söylenmiş olan Şiir 1. varyantta hecenin 8'li ölçüsüyle baŐlamıŐ 11'li ölçüsüyle devam etmiştir. Ayrıca ikinci dörtlüğün üçüncü dizesi de on iki dizeden oluşmaktadır.

1.Varyant

İbrahim:

Başına döndüyüm sallağ,

Sallağ ldrme yazığam yazığ.

Sana gurban olum sallağ

Sallağ ldrmeynen yazığam yazığ.

Ayağ goyum astananda daşada
 İrehmeyle gözden ahan yaşada,
 Meni çevir oğlannarının başına,
 Sallağ öldürmeynen yazığam yazığ.

Derin derin deryalara adayan,
 Sakiler elinde dolu badayem,
 Zulāl şah oğluyam esil zadeyem,
 Sallağ öldürmeynen yasığam yazığ.
 İndi sallağbuna rehmeledi öldürmedi.

10. Epizota Bağlı Şiirler: a- İbrahim'in başından geçenleri anlattığı şiirler

Başından geçenleri kardeşine şiirlerle anlatan İbrahim'in söylediği bu şiirler 1. varyantta sekiz 2. varyantta on dörtlükten oluşur. Varyantlardaki şiirler arasında belirgin söyleyiş farklılıkları vardır. 2. varyanttaki şiirlerin kafiye düzeni aaab / cccb / dddb...şeklinde devam etmektedir ve hecenin 11'li ölçüsüyle söylenmiş şiirlerin ölçüsünde hata yoktur. Oysa 1. varyantın ölçüsünde fazlaca hata göze çarpmaktadır. On üç ve on heceden oluşan dizeler mevcuttur. Kafiye düzeni 2. varyanttaki gibidir.

İbrahim'in söylediği bu şiirlerde 1. ve 2. varyantlar arasında fazla fark olduğu için şiirlerin tamamı aşağıda verilmiştir.

1. Varyant

İbrahim:
 Zülāl Şah oğluyduğ biz iki gardaş.
 Heremiz götürdük bir giymetdi daş.
 Didemen ağıtdı ağabeyi gan yaş,
 Yağam galdı bu kâferin elinde.

Ziyad haramı götürdü oğul eyledi,
 Béyman garı geldi yalan söyledi.

Ziyad haramı götürdü sürgün eyledi,
Yağan galdı bu kâferin elinde.

Gendatı Musa'ya men oğul oldum,
Atamdaki şefeggeti men onda buldum,
En sonunda parayınan satıldım,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Gendatı Musaynan gardaşlığı gatdılar,
Boyuma ipi ölçü tutdular,
Yüklediler sandıhlara atdılar,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Kéçen günner yada düşüp yandırır,
Béyman garı geldi yaman gandırdı,
Menim itginliyim meni yandırdı,
Yağan galdı bu kâferin elinde.

Ay ağlar metel galdım bu sire,
Atadar gabağında döndüm yedire,
Üç ay ondörd günde günde gétdim mısır'a.
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Her yana Yétende bir gılıç asdı,
Bütün gabtannarı paraynan bastı.
Bu civan carım gıymağdı gesdi,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Derin deryalara daldım men
O deryadan gabtannarı paraynan bastı.

Bu civan carım gıymağdı gesdi,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Derin deryalara daldım men
O deryadan dür götürdüm dür aldım,
Ayım bir çepice men çobn oldum.
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

İbrahim'em esirgeme dilime
Özge bübül gondrmanam gülüme,
Çoban da bir deynek burdu bélime,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

2.Varyant

İbrahim:
Zülâl ah oğluyduğ biz iki gardaş.
Heremiz götürdüyh bir gıymetdi daş.
Didemnen ağıtdım âb-ı yı gayyaş.
Yaşam galdı bu kaferih elinde.

Gerip idim benim daşım atdılar.
Yahuduynan gardaş gatdılar.
Gécenin bir vağdı meni götdüler.
Yaşam galdı bu kaferin elinde.

Gendatı Musaynan gardaş oldular.
Bu boynuma ip ölçüsü tutdular.
Yühlediler sandığları atdılar.
Yaşam galdı bu kaferin elinde.

Hüselmannan gulaḥ vérin bu sirre.
 Atdar gabağında döndüm yésire.
 Üç ay ondört günde yétdim Misir'e
 Yaḥam galdı bu kaferin elinde.

Müselmannar gulaḥ verin bu lenge.
 Yahudu'ynan tüşdüyh gavgıya cenge.
 Dört ay ondört günde götdü firenge.
 Yaḥam galdı bu karenı elinde.

Gavvaz éylediler deryāya daldım.
 Ol deryādan dür götürdüm dür aldım.
 Ayım bir çepiše men çoban oldum.
 Yaḥam galdı bu kaferin elinde

Geribidim sığınmışdım Allah'a.
 Dāyim yalvarırdım Veliyullāna.
 Götürüben meni vérdi salağa.
 Yaḥam yaldı bu kaferin elinde.

Bu Yahudi pullar vérdi Salağa
 Dāyim yalvarırdım Veliyullāha.
 Götürüben meni vérdi Salağa.
 Yaḥam yaldı bu kaferin elinde.

İrbaham'am, esirgenem dilime.
 Özge bilbil gondurmanam gülüme.
 Çoban da bir deyneyh çeyhdi bélime.
 Yaḥam galdı bu kaferin elinde.

Gözderine baħcaħ meni tanıdı.
Bu İrbaham öz yérinde ħan ıdı.
Vezir'iñ annadı müselmanıdı.
Yaħam galdı bu kaferin elinde.

SONUÇ

1975 yılında Muzaffer KARADAĞ, 1976 yılında ise Rıfat ARAS tarafından derlenen Abdullah ile Cahan Hanım (Avdıla'nın Nağlı), Ali Han ile Peri Hanım (Eli Han'ın Hikâyesi), Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım (Valeh'in Nağlı), Ahmed ile İbrahim Hikâyeleri (İrbaham'ın Nağlı) üzerine bilimsel bir yöntemle yapılan bu incelemede hikâyelerin, hikâye kahramanlarının adları Muzaffer KARADAĞ tarafından derlenen 1. varyanta bağlı kalınarak kullanılmıştır.

Tezlerde yer alan hikâyelerin epizot ve motifleri “Tarihi-Coğrafi Fin Metodu”na bağlı kalınarak incelenmiş ayrıca karşılaştırılmıştır. İncelemede ayrıca epizotlara göre tasnif edilen şiirlerde değerlendirilmiştir. Bunların dışında hikâyelerin kahramanları, zaman ve mekân unsurları incelenmiş, hikâyelerin yapı, şekil, dil özellikleri verilerek üslubu üzerinde de durulmuştur. Hikâyelerde karşılaştırma yapılırken kişi, zaman, mekân, yapı özellikleri, epizotları ve motifleri incelenirken varyantlar arasında farklar gösterilmiştir.

Hikâyelerin motif ve epizotları karşılaştırılırken varyantlar arasında bu konuda belirgin farklılıkların olmadığı görüldü. Motiflerin ve epizotların içeriğinde bazı ufak değişiklikler olmasına rağmen (sayılarda, zamanda farklılık olması gibi) aynı motif ve epizot iki varyantta da görülmektedir.

Hikâyelerin genelinde zaman ve mekân unsurları üzerinde fazla durulmamıştır. Hikâyelerde ne kadar zamanın geçtiğini bazen hikâyedeki bazı kahramanların yaşlarının değişmesinden anlaşılırken, çoğu zaman geçen zaman belirtilmemiştir. Zaman kavramının çok dikkatli kullanılmaması hikâyenin genelini etkilemeyecek farklılıklara yol açmıştır. Örneğin Hasan TURAN, Ali Han ile Peri Hanım hikâyesinde, bu kahramanların ilk çocuklarıyla ikinci çocukları arasında 1.varyantta üç yıl, 2.varyantta bu zamanın iki yıl olduğunu söylüyor. Zaman kavramı gibi mekân da ayrıntılı olarak verilmemiş, özellikle dar mekanlar tasvir edilmemiştir. Hikâyenin geçtiği geniş mekân genellikle hikâyenin hemen başında söylenmiştir. Fakat bu mekânların hikâyenin gelişimine belirgin bir etkisi yoktur. Sadece hikâyenin nerde geçtiği söylenmek istenmiştir.

Şahıs kadrolarıyla ve kahramanlarla ilgili incelemede hikâye kahramanlarının olağanüstü özelliklere sahip olmayan kişiler oldukları ortaya çıkmıştır. Metinlerde

özellikle ana kahramanlar üst tabakadan seçilmiştir. Abdullah, Cahan Hanım, Ali Han ailelerinin tek çocuklarıdır. Ahmed ile İbrahim de iki kardeştir. Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım hikâyesi dışında kalan hikâyelerin kahramanlarının hepsi ya bey ya da padişah çocuğudur. Bu da hikâye kahramanlarının genellikle yüksek zümreden seçildiğini göstermektedir. Yine Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım Hikâyesi hariç diğer hikâyeler aşk hikâyesidir. Aşk hikâyelerinde görülen kahramanların birbirlerini görerek, görmeden ya da bade içerek aşık olmaları; daha sonrasında ayrı düşüp çeşitli zorluklara göğüs germeleri ve sonunda birbirlerine kavuşarak mutlu olmalarıyla ilgili motiflerin tamamı incelediğimiz aşk hikâyelerinde tespit edilmiştir. Âşık Vâleh ile Zerniyar Hanım hikâyesi ise âşıklık geleneğiyle ilgili bir hikâyedir. Bu metinde söz konusu gelenekle ilgili unsurlar, uygulama ve kurallar bulunmaktadır.

Ahmed ile İbrahim hikâyesinde diğer hikâyelerden farklı olarak “devlet kuşu ve kırk haramiler” gibi masal motifleri yer almaktadır. Bu motifler hikâyenin masallaşmasına neden olmuştur.

Hasan TURAN’ın anlattığı hikâyeler incelendiğinde varyantlarda hece ve kafiyesinde kusur bulunamayan benzer şiirler tespit edildiği gibi, bir varyantta olup diğerinde bulunmayan ve şekil yönünden kusurlu şiirlerin de olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bazı hikâyelerde her epizota bağlı şiirlerin olmadığı da görülmüştür.

Yaptığımız inceleme sonunda genel olarak mukayese edilen varyantların şekil ve muhteva bakımından büyük farklılıklar göstermediğini söylenebilir. Tespit edilen farklılıklar ise olayların bazı varyantlarda daha ayrıntılı anlatılmasından veya bazı şiirlere diğerinde yer verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar hikâyelerin genelini etkileyecek, olayın akışında değişiklik yaratacak ölçüde değildir. Bu da Hasan TURAN’ın hikâyeleri ezberlemekte ve anlatmaktaki yeteneğini gösterebilir. Bu hikâyeleri anlattığında yaşının hayli ilerlemiş olduğu da göz önüne alınırsa onun bu konuda ki yeterliliği iyice görülmüş olacaktır.

HİKÂYE METİNLERİ

ABDULLAH İLE CAHAN HANIM HİKĀYESİ¹²

İsfahan Padişah'ının bir oğlu vardı, adını Abdullah goymuştu. Bu Abdullah'ı eşiğe getiyen çıharmazlardı. Her vaht odadaydı, ýeyip-işmesi de içeride verilirdi. Bir gün bunun aşıcısı yemek yapdın yadınnan çıktı bir dene danga sümük aşın içinde bıraktı, Abdullah yéyerken sümük eline geldi. Dedi: Bu nedi? Etini yedi, tulladı, tulluyanda sümük pencerenin şüşesine değdi, değende şüşe gırıldı. Güneş içeri düştü, güneş içeri düşende Abdullah hücum eledi. “Bu nedi men tutum! Boğuşdu güleşdi, çalışdı ne geder eledise güneş tutulmaz ki, helāk oldu, düştü yere. Düşende bunun hocası geldi gördü ki, Abdullah bihal düşüpdür yere, o sahat heber verdi padişah geldi, gülab suyunnan ayıldılar. Abdullah oyandığdan sonrasında, padişah zad her kes öz menziline gétđi, Lele galdı bunun yanında. Lele'den soruştu:

– Lele o ne güzel şeydi tutulmadı? Oğlum dedi:

– O gündü tutulmaz ki, tutasan. Yahşı gezmeli, görmeli, bilmeli yerler var İnşallah seni götürerem, géderik her şeyi görersen.

Lelesi o sahatda bir terlan hazır éledip, iki dene de at hazır eledip, heresi bir ata minip, tor-mor götürüp getdiler çölde kuş avlamağa. Atlarını mindiler geldiler çıktılar bir meşeliğin yanına yetiştiler. Orda Lele'ni goydu. Dedi:

Sen dur burada, men aparım toru gurum, beke kuşdah-muşdandüşsün biz onu yağalıyağ, tutağ. Apardı torunu gurdu, çekildi birez tordan kenara yatdı. Yatan sırada Abdullah burada yuğhya keşdi, Lele de orda dağın döşünde yatıp yuğhuya keşdi.

Déyeller ki. Diyarbekir'in Haç çoban éli varmış. Orda Cemal Bey varmış. Cemal Bey'in bir dözel gızı Cahan Hanım varmış. Cahan Hanım, Ağa Han adında bir adama nişanlıymış. Orada Ağa Han'nan işderi eyri gédir, acığ eliyir, min evnen oradan köç eyliyir, gelir Abdullah'ın babasının memleketi ne çıhır. Orada bir çayırırh alır, bir dağın döşünde, düzen yerde çadırlarını gurub yaşamağda olurlar.

Cahan Hanım bir gün gırh ince belli gızınan birlikte çıhırlar gezmeye. Geze-geze gelirler güzarı o meşeliye düşür. Gelir görür ki, tor gurulup, torun içine de bir terlan düşüptü. Toru cırır, terlanı götürür gelir görür ki, bir dene oğlan yatıptı. Ne oğlan, güzel

¹² Karadağ, aget, s. 23-39.

bir oğlandiki, vecעה temiz. Oğlana bir könülden min könüle āşılı olur. O sahatda kenizini çağırıp, kenizine déyir ki, kâğız gelem çıharnan benim sineme birkaç hane söz gelip déyim yaznan. Kenizi kâğızı, gelemi çıharır. Götürür Cahan Hıanım oğlana ne yazır:

Terlan berebersinde tor guran Seyyad,
 Terlan menem, geyri terlan isteme.
 Déseler ki, alır söven söveni,
 Söv Cahan'ı geyri Cahan isteme.
 Gız yazdın mı? Dedi:

Ağzınnan çıhan kimin yazdım. Cahan Hıanım başının tükennen bir iki tel çıharıp, parmağınnan altın üzüğünü çıharıp sarır. Baħalım Cahan Hıanım ikimci hıanasında ne déğir.

Zülfüm muyu galdı sende nişana,
 İnsaf gegil yaħsı gétsin yamana.
 Yaħsısan, yaħsı söv, yaman isteme,
 Söv Cahan'ı geyri Cahan isteme.
 Sözüno gene tamam yetirip, dedi:
 Gız yazdın mı? Dédi:

Hele birini de artılı yazdım. Cahan Hıanım aldı üçüncü hıanasını:

Arayıp aħtarsan pünhanba pünhan.
 Yerim heber verim nişanba nişan,
 Atam Cemal Bey'di, öz adım Cahan.
 Söv Cahan'ı geyri Cahan isteme.

Sözünü tamama yetirip, üzüğünü mektubun içine goyup goydu Abdullah'ın başının altına. Gızdarınan goydular gédiler.

Bular gédennen sonrasına, bir yarım sahat aradan keşti Abdullah oyandı. Bahtı ki, başının altında bir kâğıt, bu cür yazıptı. Abdullah gızı görmeden, bir kötülde bin kötüle gıza āşılı oldu, mehebbeti yetiştı. Galhtı oradan cırıhtı torunu aldı, geldi Lele'nin yanına. Abdullah bahtı ki, Lele yatıptı. Lele'ni galdırdı, Lele'ye gızın gelip-gétmeyini ve gıza āşılı olduğunu söylüyür:

Yatmışıdım hab yuğunun içinde,
Oyandım üstümnan yaz gelip gédip.
Bir elinde süsen sünbül benövşe,
Yanında gırh ince gız gelip gédip.

Lele dedi:

Oğul sana ne oldu? Aldı Abdullah tekrar:

Lele goymuyaydıh meni bu günde,
Sinem iflah etmez dağı düğünde,
Laçın binasında terlan önünde,
Ülküşüp sonlar gaz gelip gédip.

Abdullah'am aşk oduna vallahi,
Böyle güzel görmemişem vallahi,

Varga var, Gülşa var, Yusuf Züleyha,
Cahan kimin canlar az gelip gédip.

Sözünü tamama yetirdi, Lele bunu birez dargın oldu. Dedi:

Oğlum sen bele helderen-pelderen danışırsan, dur atıyı min gédek.

Lele'si bunun atını hazırlayıp, mindiler atdarına geldiler öz şehirlerine. Şeherde Abdullah gétdi odasına heste halinde yatağa girdi. Girende padişaha heber verdiler ki, Abdullah hesteliyip. Padişah o sahat emir verdi.

Lele'ni getirti. Lele'ye dedi:

— Sen apardın bunu soğuğa mı verdin, neyledin, seni öldüreceğim, tez ol buna elac éle. Hekim getirttiler, deva-derman élediler, derdine elac olmadı. Bu aşk sövdasınna düşüptü. Oyduki, Lele padişahdan üç gün müsaade aldı, üç gün müsaade alannan sonrasına Abdullah'ın yanına gelecekti. Abdullah'ın yanına, gelmek için padişah buna üç gün izin verdi, yanında da bir dene nazir (bekçi) gatdı. Bunu apar Abdullah'ın yanına, derdinnen mana bir heber getirsin Nazirnen Lele gétdiler Abdullah'ın yanına, Lele naziri eşikte goydu özü girdi Abdullah'ın yanına.

Aldı Lele görek Abdullah'dan ne soruşur:

Canım oğul, gözüm oğul,

Oğul söyle sen aşgara.

Senki oldun dert müştagi,

Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:

Canım Lele, gözüm Lele,

Neyin deyim men aşgara.

Menki oldum dert müştagi,

Neyin deyim men aşgara.

Aldı Lele:

Yanımca gelip hazırı,
Gapıda durup şah nazırı,
Baban öldürer veziri,
Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:

Bu görünen dan ıldızıldı,
Gör ne ayazıyıp benizi.
O Cemal Bey'in gızı,
Neyin deyim men aşgara.

Aldı Lele:

Bu yazı ne güzel yazıldı,
Könlüm senen irazıldı,
Dé görüm kimin gızıldı,
Oğul söyle sen aşgara.

Aldı Abdullah:

Abdullah da bilir bunu,
Aleme yayıldı ünü,
Galı ayağa aç düğünü,
Neyin deyim men aşgara.

Sözlerini tamam yetirdiler. Lele oradan galıtı geldi, padişahın yanına. Heber veridiki, evin yıhılsın, sen meni nahaı yere öldürürdün. Oğlun o gelen Cemal Bey'in gızına āşıı olupdu, onu alacaısan.

O sahatda Lele'ni de, néçe dene de büyük vezirlerden gönderdi, Cemal Bey'in evine elçiliğe. Cemal Bey'in evinde gızı aldılar, Abdullah'a belge taıdılar, nişan

goydular. Nişan goyduktan sonra sonrasına tabi gençlikti, Abdullah arada sırada géderdi gızın çadırında oturur du, danışardı gelerdi

Bir gün gene Abdullah bunnan sözdeşti ki, men filan gün gelecem, çölün filan yerine, gelsen oturarıñ, danışarıñ. Gız da buna söz verdi, gelerem, orda danışarıñ. Añşamnan bir néçe sahat gétmışti, Abdullah Lele'ynen gétdi, orda oturdu gözdedi, ne iş olduysa adamlar mı yatışmadı, ne iş olduysa bu gız geç geldi. Geç gelende, Abdullah aldı bañalım gızın geç gelmeğine ne değir:

Vede verdi nazlı dilber.
Gözderem obadan gelmez.
Uydu mu yadlar feline,
Helbet var örgeden gelmez.

İrzeli tike halâldı,
İrzesiz tike haramdı,
Kömeyim Şah-ı Merdandı,
Umarım mövladan gelmez.

Tifil Abdullah bu ne haldı,
Kulfu vallah ismi daldı,
Kömeyim Şah-ı Merdandı,
Umarım mövladan gelmez.

Sözünü tamama yetirip gördü ki, oradan iki garaltı gelir. Fehminem anladı ki, bu gelen gızdı. Aldı Abdullah tekrar bañalım ne déyecek:

Sallana sallana gelen salatın,
Tovuz kimin yerişinnen bellidir.
Terlan kimin cilve verip özüne,
Cannar oda yahışınnan bellidir.

Gız terledi üzünnen ürbendini aştı. Aldı Abdullah ikinci hanesini:

Men sevmişem gözellerin hasını,
 Démek olmaz gözellerin besini,
 Ağ üzünnen atdı ülbendesini,
 Sona kimin yéřişinnen bellidir.

Sözünü tamama yetirdi, gız yaħınlaştı yetiştı oğlana. Ođlannan görüştüler bir iki sahat eylendiler. Gız gayıtdı gétđi çadıra, Abdullah da atına mindi geldi öz odasına. Bir iki gün keçennen sonra Abdullah bir gün günüz attı mindi, düz Cahan Hıanım'ın obasına sürdü. Obanın itleri töküldü Abdullah'ın başına. Abdullah dé bu ite bir gılıç, dé o ite bir gılıç vurdu, bir néçe it yaraladı, bir néçesini de öldürdü; öldürenen sonrasına Abdullah geldi, Cahan Hıanım'ın yanına. Cahan Hıanım'nan söhbetini éledi, mindi atına döndü şehire. Abdullah gédennen sonra, o yaralanan it sahiplari töküldüler Cemal Bey'in üstüne.

Dédiler: Cemal Bey biz Ağa Han'ın elinen gaştığ geldik burayaki burada irahat édek. İndi sen bir padişahın oğluna gız veripen, böyün itlerimizi kırdı, sabahdan da gelip özümüzü öldürecek. Gelirsen gel, gelmirsense de biz gene öz memleketimize gayıdacığ. Cemal Bey bir tek adamdı ne hartan minnet-sünnet éledi başa gelmediler. Emir verdi Cemal Bey de köşmeye.

Gel heber verim Cahan Hıanım'nan. Cahan Hıanım neylesin, o sahatta kenizine kâğız, gelem hazır életdi, bir mektup yazdı Abdullah'a

Aldı Cahan Hıanım bahalım Abdullah'a ne yazır:

Kâğız géder olsan yarın yanına,
 Kâğız ol Allah'ın yara dé gelsin.
 Belenmesin fani dünya malına,
 Menem O'nun günahkârı de gelsin.

Eğer o aşıhsa men de maşuğam,

.....

Her ne günahım varsa de bağışdasın,

Menem O'nun günahkârı de gelsin.

Mektup géder oysan dindir o yarı,
Herne günahım var goy désin barı,
Cahan Abdullah'ın bi-befa yarı,
Cahan oldu günü gara dā gelsin.

Sözünü tamama yetirip, kâğızı gatdadı bir daşın altına goydu. Bunar bir éldi, her kes yükünü yüklüyüp, geldiler güne bir menzil öz memleketlerine çıktılar. Memleketlerine geldikten sonra, zatan Cahan Hanim evvelce Ağa Han'a nişanlıydı, bunarın nişanlılığı devam etdi.

Gel indi Abdullah'dan heber verim. Abdullah bir gün Lele'siyen geldi obuya Cahan Hanim'nan danışmağa. Geldi bahtı ki, lele köçüp yurd ağlır... Héç bir kes yoğdu. Geldi Cahan Hanim'nan oturup danıştığı yere bahtı ki, héç kim yoğdu. Haraaba yurda baçalım Abdullah ne déğir:

Gétdim gördüm yarın göçüp yurdunnan,
Gördüğüm yerleri gezip ağlaram.
Başım goyum ocağının taşına.
Boyanmışam garalara ağlaram.

Menim yarım indi aştı gediye.
Gendü noğuldu onun yediği.
Gol boyunuma salıp dur gét dédiği.
Şirin diller yada düşüp ağlaram.

Arı désen gızıl gülden arıyam.
Yarı görsem gol boyuna sarıyam.
Abdullah'am menki onun yarıyam.
Guruyyupdu var endamım ağlaram.

Lele dedi: Ay deli oğlu deli, gel gédék de. Bir gızdı ceheneme olsun gédipdi gétsin. Men gédirem, gelmesen'de gédecem.

Aldı Abdullah:
 Neylemişem felek sana,
 Ağır gedin zara meni.
 Aldın nazlı yarı mennen,
 Goydum bağtı gara meni.

Lele meni goyup gétmez,
 Ağlaram tütünüm tütmez,
 Uzağ yerdı elim çatmaz,
 Hesret goydun yara meni.

Abdullah çağır süphanı,
 Bu zalimde Mürvet hanı,
 Özün yetir kerem kânı.
 O telli Cahan'a meni.

Lele bağtı heyir, bu gelecek değil. Lele de padişahın gorđusunnan gédemezdi ki, Lele mejbur galdı geldi oğlanın yanına. Oğlan düşünür şehere gétsem, gız elimenen çıhacağtı, gerek gızın dalıcağ gédem. Gétsem de gonşular vetenini terketdi. Bağalım Abdullah ne değir:

Köş-köş oldu, elim yardan üzüldü.
 Yaman gonşu, goy hetiriz hoş olsun.
 Bu ayrılığ mana hağdan tuş oldu.
 Men ağlaram ala gözder yaş olsun.

Men sevmişem gözellerin merdini,
 Démek olmaz gözellerin derdini,
 Çoğ çekmişem bu dertlerin dördünü,
 Bunu da çekerem, bunnan beş olsun.

Abdulah neyliyir dünya malını,
 İpeyini, kirmanını, şalını,
 Çölde guşlar gonar dallı dalını,
 İnen béle bizim göller boş olsun.

Sözünü tamama yetirip, atını yavaş, yavaş sürdü Cahan Hanim'ın dalıcağ gétmeye. Lele de bunnan barabar güne bir menzil geldiler, yetiştiler Diarbekire.

Bunnar Diyarbekir'e geldiği günü, Cahan Hanim'ın toyunu başdamışdılar Ağa Han'a vermeye. Abdulla'nan Lele'nin çiğınlerinde saz vardı. Dediler ki:

– Beyler siz āşihmısınız? Dediler:

– Beli, biz āşihiz. Dédiler ki:

– Bu gün Ağa Han'ın toyudu, gédin ora. Gabahlarına bir dene beled adam düştü, gédiler Ağa Han'ın meclisine. Ağa Han başda oturup, Cemal Beyde bir böyründe oturup. Meclisti camahat da yihışıp oturupdu. Here bir yanaan Abdullah'a dediler ki, āşih galğ bir iki kelime de sen dénen, gerip adamın sözü adama hoş geler. Abdullah sazını bastı sinesine, galhtı ayağa, mecliste gédir gelir. İndi başladı Lele'sine anlatmağa:

Başına döndüğüm, gurban olduğum
 Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.
 Oduna yandığım, giryan olduğum.
 Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.

Abdulah Cahan Hanim'ın adını çekende Ağa Han dedi:

– Āşih ağzını temiz saħla. Lele o saħatda söze garıştı:

– Ağa Hân gurban olum. Āşîhın ağızınan kerede çıhar, küre de çıhar, Cahan biz dünyaya déyerik.

Aldı Abdullah ikinci hanesini:
 Bülbüldüm ayrı düştüm gülümnen,
 Gurtar meni selyagubun dilinnen,
 Lele vallah men gorhmanam ölümnen,
 Lele bes Cahan'ım hanı görünmez.

Bu béle déyende Ağa Hân hençelini çekikp, Abdullah'ın üstüne gelende, Lele de pastonunu çekti, Ağa Hânı'nın gabağını kesti. Camahat da heresi bir yannan: “Ağa Hân, āşîh her şey söylüyer, sen ne danışırsan. “Ağa Hân'ı o tuturdular yerine. Ağa Hân yerine oturduhdan sonra, Lele sazı Abdullah'ın elinnen aldı. Lele indi Abdullah'a nesiyet verir:

Derya gırağında etdik mestahat,
 Çoğ verdim sene nesiyet oğul.
 Göze goruğ yohtu dil başa belā
 Dolandır başını salāmat oğul.

Gasşdarın garadır, kirpiğın ohtu,
 Cahalsan, könlünde hevesin çohtu,
 Bu gurbet ülkede kimsenem yohtu,
 Dolandır başını salāmat oğul.

Lele'nin ağılını aldın başınnan,

Senin bu işinnen, bu tutuşunnan,
 Hele çoğu sende elāmet oğul.

Leli'nin dediği buna tesir édirmi.. Lele'den tekrar sazı aldı götürsün görek
 Abdulah ne dégir:

İsterem perimin seyrine varam,
 Lele sende mennen böyle varalı gönül.
 Yaşşısı olanın yamanı olur,
 Çekersen bu yolda zereli gönül.

Yanı Lele dégir yaşşı günümde yaşşı olursan, pis günümde mennen kaçırasan.
 Zerel de çemsen mennen dolaşacağsan. Abdulah önceden gız ile nişana verip,
 nişana almıştı. Aldı tekrar Abdullah:

Nişana veriben, nişana alan,
 Girip yar goynunda gülüstan olan,
 Bir zaman benimnen canha can olan.
 İndi düşüp mennen aralı gönül.

Gavvaz olup deryasına atılım,
 Şana olup tellerine çatılım,
 Abdulladh'am pazarında satılım,
 Lele bes Cahan'im hanı görünmez.

Sözünü tamama yetirdi. Meclis burda déyip eylenece de olsun. Gel Heber verim Cahan Hanım'nan.

Cahan Hanım kenizderinnen Abdullah'ın Diyarbekir'e geldiğini örger. Zatan Cahan Hanım'ın Ağa Han'da könlü de yohtu. Ağa Hana heber gönderdi ki, aşşını da götürsün gelsin, benim odamda oğusun. Ağa Han'ın canına minet Cahan Hanım'ın yanına géde. O sahatda aşş dedi:

– Bizi Hanım istiyipti, gerek gédek onun yanına. Yannarına birneçé de adam aldılar, Lele de yanarında gétdiler Cahan Hanım'ın odasına. Cahan Hanım odasında perde çekip, perdenin arhasında otumuştı. Adamlar geldiler keştiler, yerlerinde oturdular. İndi ayağ üsta saz çalıp, söz çağıran adam Cahan Hanım'ı görür. Ama

oturannar O'nu görmürlerdi. İndi éleki meclis gurulanda, Abdullah'a dediler: Āşih galh bir şeyler ohu bizi dinendir. Abdullah sazını sinesine basıp, baħalım ne değir:

Gétdim gördüm üçce güzel otumuş,
Ortalığa şirin söhbet getirmiş.
İçmiş serhoş olmuş kendin itirmiş.
Kendisinden biħeberdir bu duran.

Gırmızısı gırmızı, lalı al yanılı,
Emmek için lezzet verir bal dudak.
Yüksek meme, beyaz sine, gen gabaħ.
Şemsü gemer üzün gurbanı canım.

Abdullah'ın var ħiyalı yerinde,
Ağlı, huşu, her kemalı yerinde,
Siyah zülfü ħedd ü hali yerinde,
Bu nişanda gızın gurbanı canım.

Sözünü tamama yétirdi, gız bunu görende özünnen keşti düymeleri gırıldı düştü, memeleri çıhtı eşiğe. Abdullah bunu gördü, gétdi meclisin başına gayıtdı. Baħalım ne déyecek.

Ay bi-mürvet meni canan eyledin,
Göründü gözüme şuh memelerin.
Gecenin yarısında, şirin yuħuda,
Na gafil üstüme yih memelerin.

Memen bahalıdır, meydana gelmez,
Şaħsına gerrahdı, şaha baş eymez,
Arası meydandı baş başa gelmez,

Bahır bir birine yan memelerin.

Abdullah da sensiz yola varmasın,
Açsın sinen bendin, yağan düymesin,
Pünhan eyle bed nezerler görmesin,
Hetsiye dermandı yar memelerin.

Abdullah sözünü tamama yetirdi, gızın ağılı özüne geldi. Bahtı ki, memeleri görünür, hemen üstünü örttü. Meclis dedi-danışdı dağılannan sonrasına, gız Abdullah'a Heber gönderdi ki, gelsin meni kaçırısın. Cahan Hanım o sahatda üz dene at hazır éledi, geceden bir gedir kéçende, buların her biri bir ata minip, bir gedir de Cahan Hanım heştik götürdü, yola çıhtılar, Gaçha gaç iki gün yol gétdikten sonra, bunnarın atdarıda yoruldu, özderi de, geldiler bir çimenni yerde düştüler. Düşen sırada çoğ yuhusuzdular, Abdullah başını goydu Cahan, Hanım'ın dizinin üstüne yatdılar, Lele de bunnara garaol çekti. Bunnar burada yatmağda olsun, gel heber berim Ağa Han'nan.

Sabah olunca Ağa Han'a heber verdiler ki, Cahan Hanım kaçıptı. Ağa Han, Cemal Bey şehire heber verdiler. Atını minen ala daylı boz gısrahlı, şehirden néçe min atlı bunnarın dalına düştüler. O yerde yetiştiler ki, bahtılar ki, derenin içinde üç dene at otduyur, üç denede adam var. Ağa Han emir verdi dağın her terefini sardılar. Lele bahtı ki, bunnarın etrafını sarıplar. Lele geldi Abdullah'ın üstünü kesti, baçalım Abdullah'ı nasıl uyandıracañ:

Galğ ayağa gör ne fikir edirsın,
Bu gelen cellâtlar, bu cana gelip.
Birsi Cemal Bey'di, birisi Ağa Han,
Olar da bizinen divana gelip.

Dalımızcağ gelir gedembe gedem,
Sana kömek olsun, o şah-ı Kerem,
Döyülür tebiller sancağı-elem,

Olar da bizinen divana gelip.

Lele'nin meskeni oldu biyaban.

Öldürseler meni, men size gurban.

Cahan Hanım Abdullah'dan ötürü.

Geçipdi canınan meydana gelip.

Abdullah oyanmadı, Cahan Hanım oynadı. Dedi:

– Lele ne var? Lele dedi ki:

– Etrafa bah ne varsa öz gözünnen gör. Cahan Hanım etrafa bahtı ki ne göyde yıldızın sanı var, yerde goşunun sanı yohtu.

Aldı Cahan Hanım görek Abdullah'ı ne cür oynadırır:

Çağırnan Eli dostunu.

Oyan Abdullah'ım oyan.

Ağa Han kesti üstünü.

Oyan Abdullahım oyan.

Ağa Han getirir ferman,

Menem dertlerine derman,

Cahan Hanım sana gurban.

Oyan Abdullah'ım oyan.

Sözünü tamam éledi, ağladı gözünnen Abdullah'ın üzüne iki damla yaş düştü.

Abdullah diskindi, oyandı bahtı ki, Cahan Hanım ağlıyır. Dedi:

– Niye ağlıyorsan? Dedi:

– Evin yılılsın, hele etrafa bah, gör ne görürsen. Abdullah etrafa bahtı ki, etrafları sarılıpdı. İndi Abdullah tekdi Lele'den umut istiyir, görek mana yardımlığı olacağ mı:

Gaçabilmem düşman bizi görüpdü,
 Şadlıh heberin bir birine veripti.
 Öldürme déyeni kim öldürüpdü,
 Ölünce burada döğüşecem Lele can.

Gaç a bilmem gabağımnan kür gelir,
 Geni güşman üstümüze güir gelir,
 Bizderde gaydadır, bire bir gelir,
 Ölünce burada döğüşerem Lele can.

Abdullah'am bir sırdaşım gerekti,
 Gözümnem ahan ganlı yaşım gerekti,
 Özümnem goçağ bir yoldaşım gerekti,
 Ölünce burada döğüşerem Lele can.

– Lele dedi: “Oğul mennen ne umut istiyirsen, men goca kişi. Mende bir hereket yohtu.” Bunnar birbirleriyle danışmahta olsun, etrafındakiler de bunnara doğru yağlaştilar. Abdullah gastı derenin başına, gıznan Lele galdılar yerlerinde. Bir néçe atlı Abdullah'ın dalına düştüler, sağdan-sodan gavaladılar, Abdullah'ı yağladılar. Boynuna bir ip bağlayıp, gollarını çatdılar. İpden tutdular, bir ikisi de arhadan Abdullah'ı döye, döye apardılar.

Gel sene kimnen heber verim Lele'den. Lele bahtı ki, başına gelenlerin hamısı bu gızın üzünnendir. Aldı bağalım gıza ne değir:

İnen béle gelin, görün halımı,
 Felek emeyimi zaya yetirdi.
 Üzü gara, çoğ günahkâr bendeyem,
 Şadlıh heberimi vaya yetirdi.

Lele'nin üreyi dağ alabilir,
 Çetin bu yaralı sağalabilir,

Ne vetene gde bilir, ne galabilir,
Ecel meni bu sahraya yetirdi.

Lele'nin üreyi bir yana ganlı,
İt gözüm nnnen pnhana ganlı,
Sen mana ganlısan, men şaha ganlı,
Cahan Abdullah'ı veya yetirdi.

Bunu deyip ağlayanda, Abdullah'ı da çeke-çeke getirdiler. Bunar Abdullah'ı ecel meydanına getirmekte olsun, gel heber verim Abdullah'ın babasından.

Abdullah'ın babası bağtı ki, Abdullah gdeli bir ıeyli zaman olduğu halda, Abdullah dala dönmedi. Goşun topluyup oğlunun dalıca gtdi. O zamanındaki yetiştiler, Abdullah'ın asılacağı yere. Bağtılar ki, burada bir ordu esker var. Sordular, rgendiler ki, bu Ağa ıan'nan Cemal Beyin ordusudur, Abdullah'ın dalına dşpler yahalıyıp öldürecekler. Bu arada Ağa ıan'nan Cemal Beyin de Abdullah'ın babasının gelmesinden heberleri oldu. Abdullah'ın babasının ordusu onnarın ordusunun çoğ olduğu n onunla herb lemekten gorđtular, Abdullah'ı da öldürmekten çekindiler. Ağıl bend adamlar girdi araya, her iki terefi de sulh ettiler.

Abdullah'ın bir bacısı varıldı on dört yaşında. Bunu Ağa ıan'a verdiler, Cahan ıanım'ı da Abdullah'a verdiler. Ağıl bend adamlar bu işi dzeltdiler. Olar goşunlarını gaytardılar geriye gtdiler Diyarbekir'e Yirmi-otuz geder büyük adamlardan geldiler Abdullah'ın babasının şehrine. Orda Abdullah'ın bacısını Ağa ıan'a nişan goydular, onu verdiler Ağa ıan götürdü gtdi, Cahan ıanım'ı da Abdullah aldı, metleblerine yetiştiler.

AVDILLA'NIN NAĞILI¹³

Avdilla bir Pādīşah'ın oğludu. Bu Diyarbekir terefinen Camal Bey varıdı, bir de Ağa Han varıdı. Camal Bey'in gızı varıdı adı Cahan'ıydı özüde nişannıydı AğaHan'a. Buların araları birez açıldı. Cemal Bey eliynen köşdü Avdilla'nın babasının olduğu şehere. Avdilla'nın desdesinin bir cayırırığı varıydı, yaylada. Cemal Bey geldi éliynen gabilesiynen o çayırırığa. İndi paralı parasız orda yaşamağa başdadı. Bir gün Avdilla, Lele'sine dédi:

– Lele, hazırran bizde çıhağ bir seyhata avdan kuşdan vurağ. Bunun bir denede Terlan guşu varıydı, onu da aldı.

Bular geldiler bir dağın döşünde böüyih bir méşelik varıydı oruya. Avdilla bağdı ki éle lelesinin gözünnen yuğu tökülür. Bu, Lele'sini goydu bir daşın dibinde o orada yatdı. Avdilla geldi, bunun da terlan tutmağ için bir dene toru varıydı, torunu getirip gurdu méşenin ağızdığına özüde gelip bir dasın dibinde yatdı.

Cahan Hanım, obadan gırğ ince bélli gıznan çıhdılar gezmeye. Güzārrarı tüşdü, geldi gördü ki bir dene genç oğlan yatıp éle gözeldi éle gözeldi ki héç olmuyan kimin. Dir konuldan min konula ona aşlı oldu. Geldi meşeliyin ağızdığına ki oğlan buruya bir tor gurupdu. Tutdu toru cırıhladı, bunun guşunu tutup getdi geldi. Cahan Hanım, kenizini çağırdı dedi:

– Götü kağızı gaz ki men bu oğlana aşığam. Bular oğlanın başının üsdünde aldı Cahan Hanım. Keniz de yazır.

Göydeki guşdara tor guran séyyād,
Terlan menem géyri terlan isdeme.
Déseler ki alır söven söveni,
Söv Cahan'ı géyri Cahan isdeme.

¹³ Aras, age., s. 137-150

Başının tükünnen çeyhdi, gızıl üzüyünü çıhartdı, keniz yazır.

Zülfün muyu galdı sende nişana.

İnsaf deyil yaħcı gétsin yamana.

Yaħcısan yaħcı söv yaman isdeme.

Söv Cahan'ı gayri Cahan isdeme.

Dedi:

– Buna yérimi nişan vérim, ne bileceyhdi men kimem?

Arıyip aħdarsan pünhan be pünhân.

Yérim heber vérim nişan be nişan.

Atam Cemal Bey'di öz adım Cahan.

Söv Cahan'ı géyri Cahan isdeme.

Kağızı yazdırıp goydu oğlanın başının altına. Bular gızdarnan gétdiler övlerine. Avdılla çoğ yatıp az yatıp yuħudan ayıldı gördüğü bir kağız var başının altında, alıp bu kagızı oħuyur, gédip baħır ki bunun torunu da cırıplar. Avdılla, gayıdıp. geldi ki Lele'si hele ħor ha ħor yatır. Avdılla, Lele'sini dümsüyhlyüyüp gadırdı. Lele, yuħulu yuħulu dédi:

– Ay oğul bu ıħdıyar gönümde, niye mennen el çeyhmir sen aħı, goymursan mürgüliyem. Aldı Avdılla Lele'sine .

Yatmışıdım ħāb yuħunun içinde.

Oyandım üsdümnen yaz gelip kéçip.

Bir elinde süsen sünbül el gaval,

Yanınca gırĥ ince gız gelip kéçip.

Lele goymuyaydın meni bu günde.

Sinem iflāh étmez dağ-ı düyünde.

Lācın binasında terlan önünde,

Ülküşüp sonlar yaz gelip kéçip.

Avdılla'yam eşk oduna billāhı.
 Tutsun meni gözel Cahan'ın āhı.
 Gaşı yaydı ince, nezihdi béli.
 Cahan kimin bir can az gelp kéçip.

Lele dédi:

– Gede, sen sarsağ olupsan, gic olupsan, ay seféyh oğlu seféh. Ne Cahan'dı ne zāddı, ne neziyh béldi a köpöyoğlun gedesi? Avdılla dédi:

– Lele can olmadı. Lele'si dédi.

– Ay oğul aħırı özünü itirersen, dur géyeyh eve. Bu, naħoş kimin ata mindi ikisinde gelip çıhdı öz evlerine. Gede eve geldi, gelen kimin yatağa tüşüp hesdeledi. Pādişah'a heber vérdiler.

– Gılbeālem sağ olsun, oğlun hesdeliyip. Bunlar, ne geder doħdur, hekim, tehip getdilerse elāc olmadı. Pādişah, Lele'yi çağırđı, dédi:

– Lele, sen munu apardın soyuğa vérdin, néynedin bu bélecene oldu. Seni öldürecem, bunun derdine bir illāç. Lele galdı metel, iki eli oldu bir başı. Lele néylesin? Pādişah'dan möhlet aldı. Dédi:

– Ma üç gün möhlet vér. Lele geldi oğlanın yanına. Bu buruya gelende pādişah dédi:

– Lele gacar, bunun yanına iki denede adam gatın, gözetci. Lele, girir oğlanın yanına déyir:

– Ay seni ölesen oğul, deden meni nahağ yére öldürür. Men yazzığam, sen niye béle éliyirsen ma dé görüm hele? Lele déyir

Başına döndüyüm oğul,
 Oğul söyle sen aşğāra.
 Sen ki oldun dert mirvārı,
 Balam söyle ben aşğāra.

Aldı Avdılla.
 Canım Lele gözüüm Lele,
 Neyin déyim men aşğāra.
 Men ki oldum dert mirvārı
 Neyin déyim men aşğāra.

Alır. Lele.
 Yanımca gelip hazırı,
 Gapıdadı şah nazırı.
 Baban öldürer Leleni.
 Oğul söyle seni aşğāra.

Alır Avdılla.
 Görünen dān ıldızıldı.
 Haḡ yazıp alın yazıldı.
 O Camal Beyin gızıldı.
 Neyin déyim men aşğāra.

Alır gene Avdılla.
 Avdıllah da bilir bunu.
 Aleme yayıldı ünü,
 Galḡ ayaḡa aş düyünü.
 Neyin déyim men aşğāra.

Lele, işi örğenir gelir déyir:

– Vallāh, Diyarbekir terefinnen bir dene Cemal Bey adında bir bey gelipdi.
 Onun da bir dene Cahan adında bir gızı var Demeli oğlun ona aşih olupdu. Yoḡsa naḡoş
 zād déyil. Pādışah, o sahatda bir néçe adam böyünlerden gönderir Tezir’nen barabar
 Cemal Bey’in üsdüde. Cemal Bey déyir:

– Vallāh, benim gızım Ağa Han’a nişannıydılar eme indi gelmişiyh buruya, gızım da zatan onu sevmirdi, madem ki oğlan gızı, gız da oğlanı Sevir men vérerem. Dé, camahat sözüdü. Yığışdılar Cahan Hıanım’a nişan tahdılar. Avdılla, bir iki gün nişanbazdığa gédır. Bir gün gıza déyir:

– Burda söz olur, sabahnan filān dağın eteyine gel orada danışağ Gız da déyir:

– Gelerem, aħşam halğ yatışın, sen gét çadıra, millet yatışannan sora gelerem.

Aħşam olur, Avdılla behliyer, behliyer baħır gelen yoħdu. Oğlan déyir:

– Yegin munu örgetdiler, yoħsa yolda şaşırtdılar taha gelmeyh isdemedi. Oğlan birez behliyer, bağır ki bir garaltı gelir. Alır.

Sallana sallana gelen salatın,

Tovus kimin yerişinnen bellidi.

Terlan kimin cilve vérip özüne,

Cannar oda yahışınnan bellidi.

Cahan Hıanım yéyin yéyin gelirdi, özünüde ter basıpdı, dilbendi varıdı, bunu atır başınnan. Avdılla déyir.

Ağ üzünnen atdı dülbendesini.

Cennet kimin gohusundan bellidi.

Terlan kimin cilve vérip özüne,

Cannnar oda yahışınnan bellidi.

Men sövmüşem gözellerin hasını.

Dermevh olmaz gözellerin besini.

Ağ atdı düldendesini (üzünnen).

Terlan kimin yerişinnen bellidi.

Ey Avdılla özün sağla nezerden.

Satın allam çéşmin yaşın bazardan.

Ber ilāhi meni salma nezerden.
 Bir ay doğup doğuşunnan bellidi.

Baħdı ki yoħ, hele bular yétişmiyip, buların gelmeyine inanmır.
 Vede vérdi nazdı dilber,
 Gözderem obadan gelmez.
 Uydumu yaddar feline
 Helbet var örgeden gelmez.

İrzeli tike halaldı.
 İrzesiz tike haramdı.
 Kömeyim Şah-ı Merdāndı .
 Umaram Mövlādan gelmez.

Ey Avdılla bu ne haldı?
 Gulhu vallah ismi dāldı.
 Kömeyim Şah- Merdān'dı.
 Helbet var örgeden gelmez.

Baħdı ki h́eyir, bu gelen gızdı. Aldı Avdılla.
 İki güzel gelir goşa,
 Birisine mayılam men.
 O çor dése candı mana,
 Her ne dése gayılam men.

Görkü maña narı vérdi.
 Sāgım maña bāde vérdi.
 Sövdüceyim vede vérdi.
 Dédi gét ki gelirem men.

Mirvārı olmaz yalanın.
 İlgārı olmaz gülenin.
 Avdıllah'a dert bilenen.
 Yüz il gétse guluyam men.

Gız gelip yetişdi, bular görüşdüler, birez boguşdular élediler sabağa yaħun gız gayıtdı getdi. Avdılla, her gün nişanbazdığa gédır gelirdi. Bir gün gene nişanbazdığa gédirdi, obanın itderi bunun başına yıǵışdılar. Avdılla, o ite bu ite bir iki dene vırdı. Bu iki dene iti galışnan dorğuyup töhdü öldürdü. Öldürende, él dedi:

– Biz geldiyh bura gohum olduǵ, bizim gohumumuz böyün itderimizi gırdı, saba da özümüzü öldürecehdi. Biz galan deyiliyh, biz galan deyiliyh gédeciyik. Camal Bey ne dédisede söz dinnedemmedi, mejbır Cemal Bey' de uydu bulara çıhdı géttiler Diyar bekir'e Bular gétmeden önce, gız baħdı ki babası zād fikirleri pozuplar gédeceyhdiler, Cahan Hıanım, götdü bir meyhtup yazıp, goydu daşın altına. Kaǵıza bunnarı yazıpdı.

Namem géder olsan yarın yanına,
 Cahan oldu günü günü gara dé gelsin.
 Belenmesin fāni Dünya malına.
 Menin günüm oldu gara dé gelsin.

Eyer o aşıhsa mende aşıǵam.
 Durup gelsin mennen heneyh başdasın.
 Her ne günahım var de baǵışdasın.
 Menem onun günahkārı de gelsin.

Nāmem géder olsan dindir o yarı.
 Her ne günahım var goy desin barı.
 Cahan Avdıllannın béybāfa yarı,
 Cahan oldu günü gara dé gelsin.

Kağızı yazdı goydu daşın altına, bular köçüp gétdiler. Bir néçe gün sora Avdılla geldi nişanbazdığa. Geldi ki Lele köçüp yurt ağılır, héş bir çadır yoħdu. Avdılla'nın bir eli oldu bir irin biyanın kökü. Avdılla, gesdi, yurdu gezirdi baħdı ki Cahan'ın mehdubu aldı Avdılla.

Köç köç oldu elim yardan üzöldü,
Yaman gonşu goy hetiriz hoş olsun.
Bu ayrılıh bize haħdan gelipdi.
Men ağlaram alā gözder yaş olsun.

Menim derdim bir döyöldü béşidi.
Men ha billem sél yağuplar işidi.
Men burada ağlar ālem éşidi.
Yaman gonşu goy hetiriz hoş olsun.

Avdılla néyliyir dünya malını.
İpeyini kermanını şalıhı.
Gölde güşder gonar dallı dalını.
İnnen béle bizim göller boş olsu.

Avdılla sözünü dédi, Lelesi Avdıllıya dédi:

– Ay gorba gor oğlu gorba gor, gel çıħaħ gédeyh yurdumuza yuvamıza, men ıhdıyar adam meni dalınçah metel éliyipsen. Men gédirem. Avdılla dédi:

– Yoħ lele, men Cahan'ın dalıcaħ gédecem. Lele dédi:

– Ay köpöyoğlu men ayaħda durabilmirem. Bu déyir gédeh Cahan'ın dalıcaħ.

Aldı Avdılla.

Lele meni goyup gétmez.

Ağlaram tütünüm tütmez.

Uzağ yerdi elim yétmez.
Hesret yoydu yara meni.

Avdılla çağır sübhānı.
Bu zalimda mürvet hanı.
Özün yetir kerem kanı.
O tēlli Cahan'a meni.

Aldı gene Avdılla.
Menim yarım indi aşdı gediye.
Gendi noğuludu onun yédiye.
Gol boynuma salıp dur gét dédiye.
Şirin diller yāda tüşüp ağlaram.

Arı désen gızıl gülden arıyam.
Yarı görsem gol boynuna sarıyam.
Avdılla'yam men ki onu yarıyam.
Guruyup du verendāmın ağlaram.

Lele bağıdı ki bu gelmir, isdiyir ki éle atı sürüp géde Diyarbekir'e. Lele de Pādışah'ın gorhusunnan eve gelemedi, neggeder éledi Avdılla'da yeri dönmedi. Lele, Avdıllıya söye söye bunun üzünü dannıya dannıya bular gelip çıhdılar Diyarbekir'e Camal Bey, Diyarbekir'e gelende, Ağa Hān adam göndermişdi ki benim niaşannımı vérsin. Camal Bey'de Cahan'ı buna yēni başdan vérdi. Bunlar başladılar toy çaldırmağa.

Avdıllāyanan Lele'si bir adannan soruşdular ki:

– Ay gardaş bu dambıldı sesi kimin toyudu? Déyir:

– Ağa Hān'nan Cahan Hānım'ın toyudu. Avdılla, sazı çiyinde geldiler toy evine. Ağa Hān, buları çağırdı:

– Eye teze aşıh gelipdi onu çağırın buruya gelsin birez oğusun dinniyek.

Avdılla'nı getdiler ortalığa. Ağa Hān dédi.

– Gah bize bir dövran éle göreyh, konlumuz hoş olsun aldı Avdılla, lele'sine déyir.

Başına döndüyüm gurban olduğum,
Lele be Cehan'im hanı görünmez?
Oduna yandığım gurban oduğum,
Lel be Cahan'im hanı görünmez?

Ağa Han dédi:

– Ey aşîh, ağıllı başdı danışınan. Cahan dedi? Lele dédi:

– Ağa han gurban olum, bizim yérde Cahan, dünyaya déyiller. Sen niye dargın gelirsen. Meclis ehli dédi:

– Canım aşîh ağzınnan kere de çîhar küre de çîhar, sen aşîha niye hérsdenirsen?

Aldı Avdılla.

Özüm öz hūşumda gezdiyim yérde.
Apardın eglimi goymadın serde.
Sen meni salıpsan bir olmaz derde.
Lele be Cahan'ın hanı göremez?

Bülbüldüm ayrı tüşdüm gülümnen.
Gurtar meni sélyaguplar dilinnen.
Lele vallāh men gorhmanam ölümnen.
Lele be Cahan'im hanı görünmez?

Ağa Han, heñçeli çeyhdi bağırdı:

– İt oğlu it, me sa demirem mi ağzını temiz sahla? Lele, pasdonu çeyhdi.

– Ede goymayın. Neyse arıya girdiler Ağa Han dédi:

– Adam kimin söz danış ha. Here bir yannan dédiler:

– Ay canım adam da aşğa hérs éliyer mi? Lele Avdıllanın elinnen sazı aldı çeyhdi götdü bir helfet yére, nesiyet éliyer Aldı lele.

Deryā dırağında étdiyh meslāhat.
Gulağında galsın nesiyet oğul.
Göze goruğ yoğdu dil başa belā,
Salamat başıñı dolandır oğul.

Gaşdarın garadı kirpiyin oğdu,
Cahalsan koñlunda hevesin çoğdu,
Bu gurbet ölkede kimsenen yoğdu,
Salamat başıñı dolandır oğul.

Lele'nin Dünya'sı gédip hūşunnan,
Ağlını fikrini aldın başıñnan,
Balam bu işinnen bu tutuşunnan,
Hele çoğdu sende elāmet oğul.

Avdılla, Lele'sinin elinnen sazını aldı basdı sinesine dédi.
İsderem Cahan'ın séhrine varam.
Sende mennem béle varalı koñul.
Yağcısı olanın yamanı olu,
Çekersen bu yolda zereli koñul.

Nişana vériben nişana alan.
Girip yar goynuna gülüsdan olan.
Bir zaman benimnen can ha can olan,
İndi tüşüp mennem aralı koñul.

Avdılla'yam men ki onun yarıyam,

Éhdiġāt éylesin öz ilgariyam.
 Hücren senetgāri gem hırdasıyam.
 Derdi gem elinneñ yaradı koñul.

Cahan Hıanım da, Aġa Hıan'a yendir elemir. Bu Aġa Hıan'a heber gönderki ki:

– Déyiller bir aşıġ gelipdi, aşıġı götürüp gelsin bizim meclisimize. Aġa Hıan'da dünennen irazıdı ki beke Cahan'ı göre o sahatda Aġa Hıan, Avdıllanı çağırđı dédi:

– Tüş gabaġıma gédeyh gızdarın meclisine. Olmuya bil miye orada aġzıñı pozasan. Bular geldiler Cahan'ın meclisine. Geldiler ki bir perde asılıpđı, Cahan Hıanım da béş on gıznan oturupdu perdenin dalında. Avdılla ortalıġda saz çalır, Cahan Hıanım da dihte oturupdu. Avdılla Cahan'ı görür.

Bir ucā boylumsan gerdānın minā.
 Gözderin kāfiri getirir dine.
 Memen şūġlu éyler ya hılāsına.
 Bu nişanda gızın, gırvanı canım.

Gırmızı gırmızı alma al yanaġ
 Emmeyh üçün lezet vérir bal dodaġ.
 Yühseyh meme bayaz sine gén gabaġ.
 Şemsi gemer üzün gurbanı canım.

Avdılla'nın var hıyālı yérinde.
 Egli hūşu her kāmali yérinde.
 Siyah zülfü, heddi ġalı yerinde.
 Bu nişanda gızın gurbanı canım.

Cahan Hıanım, Avdılla'nın sesini eşidende ayaġa galġanda döşderinin bendi gırılır memeleri çıġır eşiye. Avdılla, ayaġ üsde oldu ġuna bunu görür.

Ay bé Mürvet meni kannan éyledin.

Göründü gözüme şūh memelerin.
 Gecenin yarasında şirin yuħuda,
 Yén gāfıldan üsdüme yıħ memelerin.

Memem bahalıdı méydana gelmez.
 Şeştile gerrāhdı şaha baş eymez.
 Arası méydandı baş baş deymez.
 Baħır bir birine yan memelerin.

Avdılla'da yola sensiz varmasın.
 Aşsın yıħa bendin göysün düymesin.
 Pünhān éyle bed nezerler görmesin.
 Alem bilir senin var memelerin.

Sözünü tarmama yétirdi. Géce oldu, Avdılla adam gönderdi ki déyin:

– Cahan hazırtaşsın onu géce gaçırdaçam. Géce oldu üş dene et hazır élediler geldiler Cahan'ı alıp gaşdılar. Bular üş gün yol geldiler yoruldu, atdarı da yoruldu bular, atdar dan yéndiler, attarını çayırırığa hörühlüyüp özderi de geldiler çayın başına, uzandılar çayırırığa yatdılar.

Bular, burda yatmaħda olsun, Cemal Bey'nen Ağa Ğan goşun götürüp tüşdüler buların dalına. Gel ha gel, geldiler bir dağın başına çıhdılar, baħdılar ki bular derenin başında yatıpdılar atlarıda otduyur. Goşun buların etrafını bürüdü. Bir néçe atdı buların üsdüne yéndiler, yénende lele tapbılıya oyandı. Lele, baħdı ki hýyir buların işderi fenā oldu. Geldi kesdi Avdılla'nın Cahan Ğanım'ın üsdünü.

Galħ ayağā gör ne fikir édirsen?
 Bu gelen cellātdar bu cana gelir.
 Biri Camal Bey'di biri Ağa Ğan.
 Olarda bizinen divana gelir.

Lele ‘nin mesgānı oldu biyāben.
 Öldürseler meni men size gurban.
 Cahan Hānım, sennen ötrü Ağa Hān,
 Kéçipdi canınnan merdāne gelir.

Bular yaħunnaşanda, Avdılı hele galħmadı. Cahan Hānım, Lele’nin sözderine yalħdı.

– Lele Lele, bu neyin nesidi, goşun her yanımızı bürüyüpdü. Lele dédi:
 – Köpeyuşağı, sizin oduñuza mende yandım, galdırınan bu gorba gor oğlu gora goru. Cahan Hānım, kesdi Avdılla’nın üsdünü.

Çağırnan Eli dosdugu.
 Oyan Avdılla’hım oyna.
 Ağa hān kesdi üsdüñü.
 Oyan Avdıllaħ’ım oyan.

Ağa hān goşun getirir.
 Metlibin başa yétirir.
 Gavi düşman güj getirir.
 Oyan Avdıllaħ’ım oyan.

Ağa Hān goşun getirir.

Ağa Hān getirir fermān.
 Menem dertderiñe derman.
 Gahan Hānım saña gurban.
 Oyan Avdıllaħ’ım oyan.

Cahan, bahdı ki Avdıllaħ oyanmadı. Bu başdadı ağlamağa, gız ağlıyan da gözünüñ yaşı Avdıllaħ’ın üzüne tüşende Avdıllaħ oyandı, dédi:

- Niye ağlıyorsan, noyuldu péşmansan meni béle serasime galdırdın? Dédi:
 – Hele bir dağlara bağ. Avdılla, béle dağlara bağdı her terefleri sarılıpdı, alā
 taylı boz kısrahlı. Avdılla, galdı naçar. Avdılla, döndü Lele’ye dédi. Öz özüne déyir:
 “Hele görüm Lelem bana kömeyhliyh éliyeceyh mi?”

Gaça bilmem düşman bizi görüpdü.
 Şaddı heberini her kes bilipdi.
 Öldüm diyenleri kim öldürüpdü.
 Ölünce döyüşerem burda Lele can.

Gaça bilmem gabağımda kür gelir.
 Gavi düşman üsdümüze gür gelir.
 Bizderde gaydadı bire bir gelir.
 Ölünce döyüşerem burda lele can.

Avdılla’yam bir sırdaşım gerehdir.
 Menem goçağ bir yoldaşım gereyhdır.
 Cenge girmeyh bir yoldaşım gereyhdır.
 Ölünce döyüşerem burda lele can.

Avdılla güjdü bir pehlivanıda, gılış mılıncanı kurşandı, atını mindi, özünü yétirdi gelen atdılarının üsdüne. Avdılla bir ikisini gırdı. Dağdan, on onbés dene adam daha geldi, Avdılla’ynan Lele’si buları da gırdılar. Camal Bey, bağdı ki gédeni öldürüллер elli geder esger gönderdi. Avdılla, bağdı ki bunu tutacağdılar, dere baş aşşagı gaşdı. Atdılar bunun dalına tüşüp dereye yağaladılar. Avdıllayı, yağaladılar, gollarını bağlıyıp, ipin ucunu da atın guyruguna bağlıyıp Avdılla’nı sürüye sürüye getiriller. Aldı Lele.

İnen béle gelin görün halımı.
 Feleyh emeyimi zāya yétirdi.
 Üzü gara çoğ günahkār bendeyem.
 Şaddı heberini vāya yéterdi.

Lele'nin derdini dağ alabilir.
 Çetin bu yaralar sağalabilir.
 Ne vetene géder ne galabilir.
 Ecel meni bu sehrāya yétirdi

Lele'nin üreyi bir yana gannım.
 İt gözüm önünnen pünhāna gannım.
 Sen maña gannımsan men saña gannım.
 Cahan Avdılla'nı vaya yétirdi.

Bu söz Lele'nin ağzınnan çıhan kimin, onda gördüler ki néçe elli min bayrağ galđdı. Camal Bey'in goşununu daldan sarıyıp çember içine alıpdılar. Lele, dédi:

– Eye bular kimdi, be bu neyin nesiydi? Démeli valla Avdılla'nın babası goşun götürüp elli min esger Diyarbakire davaya gédir oğlunun dalıcağ. Camal Bey de Avdılla'nı tutup ellerini ayağlarını bađlıyıpđılar yéddi dene yérde gazığ çağıpdılar onnara. Léleyen Cahan'ı da esir éliyipđiler. Neyse, Camal Bey de bağdı, ki ede buların étraflarını sarıyıpđılar. Buların eli boşaldı, bular az olar çoğ. Dé aralarında gel get gel gét néyliyek, néyliyek, böyüh küçüh, ağsakgal dil bilenner dédiler:

– Avdılla' Cahan'ı Sevir, Cahan da Avdılla'nı, éyisi budu ki, Avdılla'nın evde bir dene erriyh bacısı var onu véreyh Ağa Hānā hész davıda olmasın, bu geder esgeri de hész gırdırmyağ. İki terefin böyühleri bu sözderi gabul élediler.

Diyarbakir goşununu gaytardılar gétđi Diyarbakir'e Bir yirmi atdı böyühlerden séçildi, Ağa Hān, Camal Bey, bular atdarını mindiler Avdılla'nın babasıynan, gızı da kécvayıya goydular getirip géldiler öz şeherrerine. Bir néçe gün misafirçiliyh oldu. Avdılla'nın bacısının nikāhını kesdiler Ağa Hān'a, Cahan'ın da nikāhını kesdiler Avdılla'ya. Ağa Hān, külfetini götürüp gétđi Diyarbakire céhāzatnan hediyeynen. Pādıřah'da, Avdılla'nın toyunu éledi.

Bular yéyip içip metlifleriné yétiřip, murat alıp murat vérdiler, İrahat bir hayat yaşadılar.

ALİ HAN İLE PERİ HANIM HİKĀYESİ¹⁴

Bitlis şehrinde bir Hacı Seyyad varmış. Hacı Seyyad'ın bir oğlu,,bir gızı , bir de arvadı varmış. Oğlunun adı Mehemed, gızının adı Peri, arvaadının adı da Selbinazmış. Hacı Seyyad insafli, mürüvetli bir adammış. Her gün gedip camide namaz gıarmış. Bir gün camiye namaz gılmağa giderken, gulağına bir uşağ iniltisi gelir. Demek, o zamanın fahişe arvaddarınnan birisi pic doğup, çocuğu bir eskiye büküp, aparıp atıb caminin arhasına. Hacı Seyyad insafli bir adam olduğunu için, uşağı gucagina alır evine getirir. Arvradına değir ki :

– Allah'ın irzası için bu uşğai sahlıyağ. Arvradı da çocuğu yuyur, temmizdiyir, getirir temiz bezlere büküller, hırda - hırda bunu böyüdüller. Bir iki yaşına geldiği zaman uşağa ad goyağ diye camahatı topluyur, çay verir yemek verir, ne geder fikirreşirlerse, bir ad tapabilmirler. Getirirler çocuğun adını Tapduğ goyullar. Taptuğ öndört on beş yaşlarına girende, Hacı Seyyad oğlu Mehemed'i, arvadı Selbinazı, gızı Peri'yi, Tapduğ'u çapırır yanına değir ki:

– Men néçe sefer haca getmişemse de bir defe de getmek borcumdu, gédecem. Mehemed değir:

– Baba men de gedecem. Arvadı değir:

– Hacı Seyyad men de gédecem. Bunnarın da hazırırığı yapılır. Ev galır Peri Hanım'nan Tapduğ'a. Hacı Seyyad Tapduğ'u yanına çağırır, değir:

– Oğul biz hacı ziyaret edib gelene geder, bacıya muğa'at ol. O da değir ki:

– Baş üste.

Bunnar hazırırığını görüp gediller haca... Tapduğ'un da bir kehlen atı vardı. Bir gün atı minir, terlanı götürür, çıhır ava. Gırlara çıharken bunların güzel bir bahçası varmış bu bahçada bir goca geriynen, bir goca kişi otururmuş. O zaman bahçada teze suvarılıpmış. Gabağdan geyikler galhanda, Tapduğ terlanı ötürür. Terlan geyikleri goyur dönür bağa teref.

¹⁴ Karadağ, age., s. 40-59.

Bu бага teref gelende, Tapduh Bey de atı sürür бага teref geler bahır ki, bağın gabısı açıhtı. Bağın gapısınnan girir atını şiddetli sürüğü zaman bahça teze suvarılıptı, geride oturupdu bir kenarda. Tapduh atı sürende, atın ayağınnan sıçrayan çamurlar gerinin üstünü, başını buluyur çamura. Geri béle bahır, bahır, Tapduh'a değır:

– Ay seni görüm iyid ölesen oğul. Men sene neylemiştim meni béle çamura bulaştırdın? Tapduh gelir değır:

– Ay ana men bilmedim, seni béle çamura buladım. Fargında olmadan atı sürdüm, sen de çamur oldun. Geri dedi:

– Eğer sende erkeklik olsa, Peri kimin gızı evde goyup, gelip benim üstümü, başımı béle çamura bulamazdın. Tapduh dedi:

– Ay ana néce o benim bacımdı. Geri dedi:

– Hay oğul ölesen seni. Tapduh adında da ad olar mı be? Seni tapıp getiripdiler. O senin niye bacın olur? Tapduh'u yoldan firit verip, çıhardır.

– Tapduh atını minir dönür gelir. Perihanım da çıhr eşiğe. Tapduh aparır atı yerine baglıyır, gelir Peri Hanım'ın yanına. Değır ki:

– Yeri mennen yatıp duracağsan. Peri Hanım dedi:

– Ay gardaş néce yatıp duracığ, men senin bacın, sen benim gardaşım.

Tapduh dedi:

– Yoh adamın adı da Tapduh olarmı be? Meni baban gil tapıp, sen benim bacım değılsin. Tapdu değır Peri Hanım değır, Peri hanım değır, Peri hanım bahır ki, Tapduh bunnan elçekendeğıl. Peri Hanım değır:

– Elede mene bir müsade ver, aftafa götürüm. Tapduh değır:

– Müsade verirem aftafa götür. Peri Hanım aftafanı doldurur. Tapduh gorhur ki; Peri hanım gaça. Değır:

– Sen pilekennen çığ,men de senin dalıncağ çığacam. Peri hanım gabağda çığır, Tapduh da delda çığır. Pilekenin iki basamağı galanda, Peri hanım sıçrıyır çığır balgona. Dönür Tapduh'a değır ki:

– Gardaş heç üreyine Allah gorhusu geldi, gelmedi? Tapduh değır:

– Ne Allah gorhusu gelecek? Geype, sen benim bacım deyilsen. Tapduh béle deyende, Peri Hanim aftafını götürür, çırpır Tapduh'un başına. Tapduh'un başı yarılr, pilekennen düşür aşağı. Gene bir yerde çörek yéyip diler. Peri Hanim'in gelbi yanır, yenir nökerleri çağırır, bunun başına şekerden- zaddan dökür, başını bağlıyr, götürür evde yatıh serir, yatırdır yatağa.

– Tapduh néçe gün yatır, yaraları tebib getirip eyleştirennen sonrasına, eşidir ki, Hacı Seyyad Hac'dan gelir. O sahatda nökere atı çektirir, atı minir, iki gün geçir, üçüncü günü Hacı Seyyad'ı yolda garşılıyr. Hacı Seyyad değir ki:

– Oğul niye béle irengin gaçıpdı? Taptuh dedi:

– Vallah siz gedennen bacım Peri bir néçe oynaş tutupdu, men de onnarnan savaşdım, bir néçesini yaraladım, onnar da meni yaraladı. O sahatda Hacı Seyyad emir verdi, yenin kecevanan. Yeniller çadırlarını gururlar, oğlu Mehemmed'e değir ki:” Get bacım Peri Hanim'ı götür, iki günnük yoldan sonra öldür, ganlı köyneyini mana getir.” Oğlu Mehemmed atasının emrine göre atını minir, sürür gelir evlerine. Bacısına değir ki:

– Bacı gel min atın terikne, babam gil yahında gelirler, gédek garşılayah. Peri Hanim'ı mindiriratının terkine, iki gün at sürür, üçüncü günü değir ki:

– Bacı men seni getirmişem, öldürmeye. Peri Hanim değir ki:

– Gardaş niye meni öldürürsen, suçum nedir? Mehemmed Tapduh'un dediyini, Peri hanim'a anadır. Peri Hanim söyledi:

– Dur sineme bir gaş kelime söz gelip déyim, onnan sonra da öldürürsense, gene öldür.

Aldı Peri Hanim görek gardaşına ne değir:

Başına döndüğüm, gül yüzlü gardaş,

Gardaş öldürmeynen, bağışla meni .

Ağlaram didemnen gelir ganlı yaş,

Gardaş öldürmeynen, bağışla meni.

Aldı Hacı Mehemmed:

Babam zülm eyledi meni buyurdu.

Kārı görme bacı, bu işte meni.

Felek vurdu seni, menden ayırdı.

Kārı görme hacı bu işte meni.

Aldı Peri Hıanım:

Men ölerde kimler tutar bu yası.

Silinsin, galmasın könlümün pası.

Bülbülün yeyesi, gember ezası.

Evlādı Musa'ya bağışla meni.

Aldı Hacı Mehemmed:

Keçen günner yada düşüp yandırır.

Béyman geri gelip yaman gandırır.

Bacı itginliğı meni yandırır.

Kārı görme bacı bu işte meni.

Aldı Peri Hıanım:

Peri eteğini tutar dadınan,

Pervane dek govruşmuşam odunan,

Öldürmeynen meni hınzır oduna,

Adın Mehemmed'e bağışla meni.

Sözlerini tamam éliyennen sonra, Mehemmed'in gelbi birez yumuşuyur. Dedi: “Bacı gét atı geti, seni gaytarıp aparacam.” Bacısı ata semti gédende, Mehemmed düşündü dedi atamın emri yere düşür. Gılıcını çekir. Arhadan Peri Hıanım'ın golunnan bir gılıç vurur. Peri Hıanım dönüp bağıır ki, gardaşı bunu gılıçnan vurur. Peri Hıanım'ın gorhusunnan dodağı dört yerden yarıılır, üzü üste düşür, bayılır. Mehemmed Peri Hıanım'ın köyneyini çıharır, gılıçnan delik-delik éliyir, gana buluyor. Köynegi getirir,

babasına verir. Hacı Seyyad gızının gannı köyneginigörennen sonrasında, erey, ereyi iirahatdıyr. Emir verir keceva hazırlanır, köçüp gelip, evlerine düşürler.

Gel indi Peri Hanimınan heber verdim. Peri hanım bir gedir byygın galahnan sonrasında, galhır yavaş-yavaş yola düşü, ağzı hara irast geilirseora gedir. Yaraları da guruduğu için agrımaga başlamıştı. Baħalın peguruduğu için agrımaga başlamıştı. Baħalın Peri hanguruduğu için agrımaga başlamıştı.baħalım Peri Hanim halına baħıb ne déyecek:

Tek ü تنها geldim bu çölerde.
Gedir mövlam senden mana bir imdat.
Goħumnan, gardaşhan, elem şerbende.
Gedir mövlām senden mana bir imdat.

O asmadı heyanetde erne.
Allah geddi heaai yazip serime.
Pera degiz: gardaş vurup serime.
Gedir mövlam senden bir imdat.

Sözünü tamam eledikten sonra yola düşür, gelir çıhır bir meşiye. Meşiye gelende gün de batır. Peri hanım öz özüne değirki, meni burda meşe hayvarnarı yiyecek, men neyniyim. Gelir bir suyun başına çıhır bir ağzcın başına. Ağaçdan yihılacah deye. Gorħusunnan yatmır, sabaga geder ağacın başında oturur.sabaħ açılarda düşür suyun başında albisenin ganına yuyur, yorgun olduğu için yunu tutur,suyu başına yuhluyor. Gel sene kimnen heber verim, Vanlı Ali Hannon. Ali Han gece yatır yunusunda görür ki, seyahata çıhıptı, buma çoħ menfa'atlar yetiştı.

Sabaħnan ayılır, iki ülket namazını gılır, sonra veziri çağırır degir ki:

Vezir emir ver bir néçe atdı hazırravsın, böyle çoħ güzel rüya görmüşem çıhaçlıħ gezmeye, avda,guşdan elimize ne gelse getirerik .vezir dedi:

Ali Han ne tapasah şerikik. Ali han dedi

Vezirim dünya makı ger ne tapsah şarikik, ama can tapsah şarik deyilik. Vezir dedi:

Yoh can da tapsah şarikik, dünya makı da tapsah şarikik. Ali Hân mejbür galır vezira'in isteyini gabul edir.

Mejbür galır vezir'in isteyeni kabul edir. bunnar atlarını minir, yola çıhırlar. dağdaōgırda avlahdıhtan sonra gelirler bir meşliye çıhırlar. Ali Hân burada emir verirki. İki-iki- düşün meşliye, beke allmize bir şey gele. Vezir'nem de Ali Hân bir terefe düşür. düşende gabana bir dene kenklik galır Ali Hân terlanı ötürürterlan kekliğin dalıcah getmedibaşka terefe getdi.terlan havada, Ali Hân da yerde , ereb atın üstünde getdiler, terlen Peri Hânım oylanır ki üstünü bür atlı kesip,Peri Hânım'ın dodağı teddi yerden pardıyır. Ali Hân yetişir bağır, bir dene güzel gizdi. Ali Hân baçalım buna ne değır:

Tenha yerden beşer çıhdı garşıma,
Könül yerden beşer çıhde garşıma.
Könül seni sevdi yavar maralı.
Könül sevd, kibul aldı kamına.
Söyle görüm güzel eslin nereli.

Adsız hanım:

Selyagublar bir birine uyudular,
Şerr i böhtan bir araya goydular,
Heñçelinen delik, kelik oyudur,
Günü, gündem gül irengin sarardı.

Sözlerini tamam eliyennen sonra vezir de yetişdi. Dedi:

- Ali han ilgar elemişik, püşk atacih hansomız düşbe onundur. Ali Hân dedi:
- Canım elede şey olarmı bu insandı, bir insan iki adamın omaz. Vezirali han'a garşı bir şey söyleyemedi. Her ne geder olsa o'nun yanında vezirdir,o'nun emirlerine uymah zorundadır. Ali Hân Peri Hânımı'ı akır atının terkine. Üşküreyi (18

lığı), alış, atlılar toplanır. Dönüller gelirler şehere, o sahat tebeib getirir, bir iki ayda gızın yarasını eyleştirir.

Gız eyleşennen sonrasına, Ali Hın'ın könlü buna düşür. Adam gönderir gıza dagir ki:

– Eger mende kölü varsa, men o'nnsn rblnrvm. Gız da degir:

– Men çöllerde galmış bir gızam, gabul etmiyende ne gayıracam. Gabul edir, molla getirirler nikahını Ali Hın'a gıyır. Ali Hın gızı aldığdan sonra, yatır- durur dogguz ay tamamlananda, peri Hınım çocuğa yatır. Bir oğlu olur adını goyullar Mehemed. Mehemed üç yaşında yetişende bunun bir oğlu tekrar olur, onun da adını goyullar Ehmed. Ehmed iki yaşında yetişen Ali Hın bir bir gün evine girir bağır ki, Peri Hınım içeride ağlıyır. Ali Hın dedi:

– Peri Hınım neye ağlıyorsan. Nohsanlığın yoh ,bir sıhıntın yoh sebep nedi sen ağlıyorsan? Peri Hınım dedi: senin dediklerin doğru benim heç bir şeyden sıhıntım yohtur. Ama men daşdan yaradılmamışam ki benim de atam var, onar yadıma düşüp aplıyırın. Ali hem dedi:

Bunlar ötürü ağlama. Metni özüm senen gedemenem, işderim çoğdu, ama keceva tutumu, veziri de goyum üstücek seni götürsün atanın yanına.

Peri anında vezir ile getmeye irazı olmur. Alam bağalım Ali Hın ne değir:

Vaşına döndüğüm, gurban olduğum.

Geder olsam porim ne waht getlersen

Alışıp oduna büryan oldum.

Geder olsan perim ne vsht gelesen?

Aldı Peri Hınım:

Başına döndüğüm, gurban oldum,

Gedergyem vallah gene gelirem,

Sana gurban olsun bu şirin canım,

Gedergiyem vallah gene gelerem,

Aldı Ali Han:

Sizin yerler bağçalı mı, bağlı mı?
Sinem üstü düyünümü, dalgımı,
Aparırsan bir cüt körpe oğlumu,
Geder olsan perim ne vaht gelersen?

Aldı Peri Hanım:

Uca dağ başınnan yolum düşüptü,
Ah lekmekden gara bagrım işişpti ,
Goğum, gardaş vailah gene gelerem,

Aldı Ali Han:

Vanlı Ali hanl salma ırmağa,
Bağ sinemde bu düyüne, bu dağa.
Men sensiz girmenem aynakı otağa,
Geder olsan penim ne vaht gelersen?

Aldı Peri Hanım:

Peri'yen ilgarım getdi yüz ile,
Gorğum budur elim senden üzüle,
Gel meni tafşırma Gara vezir'e,
Gedergiyem vallah gene gelirem.

Sözlerini tamama yetirip, kecavaları hazırelediler, Peri hanım'nan oğlanları minirler bir kecaaya, Vezir de yirmi dene asker götürür, özü de atına minir kecaanın yanıcah düşür yola.

Bunar gelirler bir ormanlığa yetişirler. Burada düşürlür istirahat elemeye. Peri hanım çadırını birez ekserden kenara gurdurdu. Ekserler de başka bir yerde çadırlarını gurdular. Günüz yeyiller, içiler, ahşam olana da Vezir durur, gelir Peri hanım'ın çadırına. Oturlar. Danışılar gecededden iki õ üç sahat geçende, vezir dedi ki:

- Heç demirsen Vezir neye gelipsen? Peri hanım dedi:
- Sormaya ne hecat var, her zaman geldiğin evdi gelipsen. Vezir dedi:
- Yoh o zaman mennen, Ali Han seni tapanda, Ali Han'nan şerikidim. Ali Han zoruydu, zoreledi mana vermedi. İndi gerek meanen beşbir eliyese.

Peri Hanım dedi:

- Vezir Allah'dan goru. Peygamber'den utan bir bale şey olmaz. Vezir dedi:
- Olamam oğlum Mehmed'i öldüreceğim. Peri Hanım dedi:
- Ehmed'i de öldürsen, gene olmaz. Zalim bımürvet Vezir gılcı çekir Mehmed'in boynunu vurur. Alır Peri Hanım baçalım Gara Vezir'e ne cür yalvarır:

Zalim cellât sen Allah'ı secersen,
Öldürme Ehmed'i aman gönüdü.
Ehmed'i öldürüp nece gıyarsan,
Öldürme Ehmed'i aman günüdü.

Öldürüdün Mehmed'li gencev bay olmaz,
Bir eylik edersen, eylik zay olmaz,
Argı dağı çekes derde tay olmaz,
Öldürme Ehmed'i aman günüdü.
Vezir dedi yoh mennen yatmasan öldüreceğim.

Aldı tekrar Peri Hanım:

Bes hanı sultanım, bes hanı hanım,
Kerem eyle cellât ersimi déyim,
Men Peri'yem, Ali han'a ne déyim?
Öldürme Ehmed'i aman günüdü.

Vezir Peri Hanım'ın sözüne gulah asmır, Ehmed'i de öldürür. Ehmed'i de öldüründe, Peri Hanım'ın üreyine goru düşür. Peri Hanım, Gara Vezir'e değir ki:

– İndiki öldürdün men uşahlardan gorhurum, gedip babalarına deyeler mana bir aftafa müsadesi ver, aftafa götürüm gelim. Vezir dedi:

– Yoh geçarsan. Yanında Gırğ gulaç kendir varıdı görürür, bağılyı Peri Hanim'ın beline, Peri Hanim o geder geder ki, kendir gurtulur. Belinnen kendiri açır, aftafanın gulpuna bağılyır, özüne vurur o garannıda meşiye. Peri Hanim getmekde olsun gel heber verim Vezir'den.

Vezir ne geder gözdüyürse, bahır Peri Hanim gelmdei, ipi çekir aftaffa gelir. O sahat Vezir durur özünü bir néçe yaradan yaralıyır, havar eliyir eksere. Durun haramılar. Ey neşe geninde garanlığı, bir oyanı bir bu yanı gezirler tapabilmirler. O sahatda kecavanı gara beziyip, cocuhların cenazesini goyullar kecavaya, dönüp gelirler Van'a.

Gel sana kimnen heber verim Ali Hanim'nan. Ali Hanim gece yatır, yuhusunda görür ki, cocuhlarıynana avradı gan deryasının içerisinde, Ne geder çabalırırılar çıhalar, gene de çıhabilmirler. Duru iki ülket namazını gılır, ağlamağa başdıyır. Anası gelir değir:

- Oğul niye ağlıyırın? Ali Hanim dedi:
- Ana bir béle rüya görmüşem. Anası dedi:
- Oğul dedi rüyaların çoğusu yalan olur, inşallah bu da yalandı.

Aldı Ali Hanim baçalım anasına ne değir:

Feleyin elinnen şikayetim var,
Gene verdi mana gara görünür,
Al yaşıl sim-i zer geyen cavanlar,
Hemin keçavalar gara bürünür.

Gızıl güller nece dönüptü hara,
Bilmezsin derdimi déyim ne çare,
Ehmedi, Mehmed'i hem de o yare,
Onarın başında belā görünür.

Huda derdi verdi dermanım hanı?

Sana gismet olsun behiştin kânı,

Ana helâl ele men Ali Han'ı

Senen ayrılıram, böyle görünür.

Anası ne geder teskinlik verirse, olmur,. Osahat dürbününü götürür çıhır sarayın üstüne, yola bahır ki kecava gelir iki atdı gönderdi kecavaya gabağ. Atdılar döndüler geldiler dediler ki, beli çocukları öldürüpler, Peri Hanım'ı da götürüpler. Çocuklanın cenazesi de kecavada gelir. Kecava gelir çocukları basırırlar, bi néçe gün aradan keçir, Ali Han emir verir, vezir de derviş libasına geyinir, éllerine paston alıp, çıhırlar Peri Hanım'ı gezmeye.

Bular gezmekte olsun, gel sana kimnene heber verim, Peri Hanım'nana Peri hanım üç gün, üç gece meşede Ayağ yalın geder. Ayağları gabarır, başının yaylığını açır, ayağına bağlıyır, yoluna devam edir. Bir gün meşeden çıhır, bir dağa irast gelir dağa çıhanda görür ki, bir çoban goyun otarır. Peri Hanım sürüye doğru geder. İt gelir üstüne. Çoban bunu götürür berhanasına. Terinde gavurması varımış, çıhardır getirir Peri hanım'ın gabağına goyur. Peri Hanım gavurmanı yemeye başladıyır, çocukları yadına düşür iştahı kesilir yeyemir, oturur ağlamaya. Gözderinnen ab-ı leysan kimin su tökür. Çoban dedi:

– Bacı niye ağlıyorsan? Mennen heç gorğma. Sana bir şey elemenem. Peri hanım dedi:

– Ne gorğacam Allah meni sana yetiripdi. Senin anan, bacan varmı evde çoban dedi:

– Var. Peri Hanım dedi:

– Men goyunun yanında durum, sen get onarı gönder gelsin, meni aparsınlar senin eviye. Çoban istiyir gede. Peri Hanım dedi:

– Yoh getme sen paltarıyı çıhart ver mana, avrat helaygıyam goynun yanında durum. Men de patlarımı çıharım verim sana apar eve gelerem ev de geyerem. Çobanın patlarını alır, geyir. Ekmek torbasınıda geçirir başına. Çoban sürüden birez uzağlaşan kimin. Peri Hanım özünü vurur dağa geder.

– Çoban gedip anasını, bacısını getiri bahır ki, ne tas var ne hamam. Gelir. Görür ki, bir dene kâğız yazıp goyup belli bir daşın altına gedipdi. Kâğızı götürür bahır, oğuyammir, geitirir bir oğumuş adama oğudur. Baçalım Peri Hanım kâğızda ne yazıp:

Başına döndüğüm çoban gara aşım,
Eyer görsen Ali han'a de gelsin.
ARI kimin sızıldasın bal üste,

Eyer görsen Ali han'a de gelsin.
Öz adım peridi Ali han butam,
Çarh-ı Felek mana eyledi sitem,
Firengin ağası burc üste yatan,
Eyer görsen Ali han'a de gelsin.

Çoban da mektubu goyur cebine düşür Peri Hanım'ın dalına. Çoban da bunu gezkemte olsun gel heber verim Peri Hanım'nan.

Peri Hanım kâğızı yazıp daşın altına goyup özünü vurdu yola geldi. Bitlis'in yanında ganlı çay varmış. Ganlı çayda el - üzünü yuyarken yolda Saleh Sövdayar adında bir bezirgan gelip geçirmiş. Oda bir nökerine değir: Get su geti çaydan -zaddan goyağ. Nöker gelir görür ki, bir avrat oturup çayın gırağında, ez - üzünü yuyup ağlıyır. Çoban dedi:

- Bacı bir şey olmaz ağlama. Peri Hanım dedi:
- Çoban gardaş gelem - kâğızın varmı? Çoban dedi:
- Var. İndi götürür orda baçalım kâğıza ne yazır Saleh Sövdayar'a gönderir:

Aldı Peri Hanım:

Gelen bezirganlan, geden hocalar,
 Bu kâğızı Ali Hân'a yetirin.
 Evim yıhdı ay garannih geceler,
 Bu kâğızı Ali hân'a yetirin.

Gene yolum düşdü babam eline,
 Yetmek olmaz salyabuğlar feline,
 Menim hatırım için Allah yoluna,
 Bu kâğızı Ali hana yetirin.

Kâğız yazan elden düşsün gelemih,
 İmren oğur hoş dil idi kelâmın
 Gırdı oğlanları getdi haramı,
 Bu kâğızı Ali Hân'a yetirin.

Kâğızı yazır verir nökere. Nökerin de béle bir oğumuştığı yoğumuş. Getirir ağasına verir. Ağası da bu kâğızı oğuyur ama bir şey annamır, kâğızı gatdıyır goyur cebine, yoluna devam edir.

Peri Hânım ordan yavaş - yavaş gelir çıhır Bitlis'e. Bitli de gedir babası Hacı Seyyad'ı tapır, O'na nöker olur. Şart goşur ki ahşama bir sahat gala mana izin vereceksiniz gedecem meydanı gezecem gene gelecem, bunnarınan ilgar iman eliyir galır onarın yanında bu her gün gelir meydanmı gezer, gerelerin önüne bağır, geder orda da nökerçiliğini eliyermiş.

Saleh Sövdayar bir gün getdi bir menzilde düşdü. Ali Hân ile vezir de derviş libasında gelirlermiş. Gelirler berhanada bulara sâlam verirler, otururlar buharın yanında. Çay, şorba ne pişirilerse getirirler bunarda yeyiller. Saleh Sövdayar kâğızı çıharır değir:

– Derviş gardaş beke siz bunan bir şey çıharasız. Biz bir şey annamadıh. Ali Hân alır, oğuyur bağır aha. Bu Peri Hânım'ın mektubudu.

İndi görek Ali Hân saleh Sövdayarar ne deġir:

Başına döndüğüm, Saleh Sövdayar,
Bu kâğızı yazan, Perim necoldu?
Dadıya yetişsin Heyder-i kerrar
Bu kâğızı yaznan Perim necoldu?

Aldı Saleh Sövdayar:

Başına döndüğüm, ay Ali Dörvüş,
Kâğız mana nagaħannan tuş oldu.
Sen de benim kimin eşg oduna tüş,
Kâğız mana nagaħannan tuş oldu.

Aldı Ali Hân:

Eşgin semendini minip, çaparsan,
Benna kimin sınıg könül yaparsan,
Söyle bu kâğızı nerden taparsan,
Bu kâğızı yazan Perin necoldu.

Aldı Saleh Sövdayar:

Esgin semendini minip, çapmışam,
Benna kimin sınıg könül yapmışam,
Bir köprünün kenarınnan tapmışam,
Kâğız mana nagaħannan tuş oldu.

Sözderini tamam eliyirler, kâğızı da Ali Hân alır, goyur cebine yola düşürler,
güne bir menzil gelirler.

Gel sene kimen heber verim, Çobannan. Çoban de Peri Hânım'ın patlarını
goyupbir daġarcıġa, o da düşür Peri Hânım'ın dalına. Gelha gel yola Ali Hân'nan
garşılaşır. Peri Hânım'ın, çobanın daġarcıġındaki elbisesinin insi Ali Hân'ın gelbine
vurur. Alır baħalım Ali Hân burda ne deġi:

Gece gntz men ha fikir eylerem,
 ıhartmanam, hiyalımnan yar seni.
 Bülbül olup, o sebepden ağlaram,
 Ter gonaasan heyip itirdim sene

Gşennen gelir blgln sesi,
 Giyerem garanı, tutaram yası,
 Ganımnan ımır cana svdası,
 lnca sahlaram yadıgar sesi.

Derdin galdı Ali an'ın knlnde,
 Kazdı yar durmaı z Peyvanında,
 z gara olsun, heg divanında,
 Könlüm her kim goydu intizar seni.

Sözünü tamama yetirdi. Ne oban bunun dediğini ganır, ne de bu abana değgir.
 Bunarın  yoldaş olur gelirler.

O saleh Svdayarki var idi o bezirganın Nergiz anım adında bir gızı varmış.
 O'nun evende misafir olurlar. Misafir olanda, bu gızın gözü Ali an'a tşr (Ali an
 oğ güzel adam mış) Alır Nergiz anım görek Ali an'a ne değir:

Başıan döndüğüm, ya Ali Dörvüş,
 Gel al meni, getme bizim llerden.
 Sana gurban olsun bu şirin canım,
 Gel al meni, getme bizim llerden.

Aldı Ali an:

Başına dndğm, ay Nergiz anım,
 Onnan geyri bir gl sebebilerem.

Sana gurban olsun bu şirin canım,
Onnan geyri bir gül sevebilmerem.

Aldı Nergiz Hanım:

Sen ol, bizim yerin sultanı. hanı,
Elinde tutginen gül-ü reyhanı,
Men seni sövmüşem, sende söv meni,
Gel al meni, getme bizim éllerden.

Aldı gene Nergiz Hanım:

Sehmenim canımsan, canı cananım,
Mürşid-i kāmīlim, dinim imanım,
Sana gurban olsun bu Nergiz hanım,
Gel al meni, getme bizim éllerden.

Ali Han galacah değidi, gece yatıdılar, sabahnana halāl -hümme eliyirler, tüşürler yola. Güne bir menzil gelirler, çhırlar Bitlis'e Bitlis'te gefelerin önünde geside oğuyurlar. Ahşama bir sahat galanda Peri Hanım gelir gafelerin önüne. Ali Han'ı derviş libasında, Çobanı da, Veziri de üçünü de tanıyır. Onar Peri Hanım'ı tanıyamadılar, ama çoban tanıdı. Çoban'a göz eliyir, deyir ses eleme. Ali han gesidesini oğuyur beş õ üç gurus para alır almır, Peri Hanım yetişir. Deđer:

- Derviş baba yeriniz var mı? Ali Han dedi:
- Biz gerib adamı hardadı yerimiz. Peri Hanım dedi:
- Elede biz misafirsiyiz. Misafirsen deyende, dervişler deyiler oları sağol.

Bular gesidesini oğuduhdan sonra tüşüller, Peri Hanım'ın yanına, buları götürür gelir saraya, Saraya getirende Hacı Seyyad da gapıda destamaz (abdest), alırmış, Tapduh Bey de gapıda dolanırmış. Bular gapıdah işçeri girende, Tapduh Bey Peri Hanım'a değer:

- Ay keçel ölesen keçel, hardan yığıştırdın getdin bu dervişleri. Peri Hanım Dedi:

– Vallah yerleri paraları yoħudu, dediler bizi misafi ele men de getirdim. Hacı Seyyad dedi:

– Zereli yoħdu oğul apar içeri, apar otağā, Peri Hānım bunnarı aparır, Hacı Seyyad da destamazını alır, namazını gılır, gelir bunnarın yanına. Ahşama olur yemekden- işmekden sonra, Peri hānım Çoban’a değir:

– Sen gapınınağzında dur. Eşden içeri geleni biraħ, ama içerden eşiye çıħanı biraħma. Çoban dedi:

– Yahşı haç kimi bırakmanam çıħa eşişye. Çoban oturur gapının ağzında ne ger geliyirlerse, yernnen galhmır. Değir:

– Men çoban adam bura maya daha eydi. İndi Tapduħ Beceğir:

– Derviş baba bu gece bir hikāye deyeceksen. Peri Hānım dedi:

– Bu gecenin sōhmeti mennedi. Tapduħ dedi:

– Ay keçel ölesen, be heç günde demirdin? Peri Hānım dedi:

– Menimki kısa bir hikayedir. Tapduħ dedi:

– Böyün dervişleri görüp deyirsen. Hacı Seyyad dedi:

– Zereli yoħdu goydu bu nağılım desin, onnan sonar dervişler de hikayelerini deyeler. Peri hānım’a müsaade verdiler. Peri Hānım başına geleneni indi bunnara annadır.

Aldı Peri Hānım:

Söyle görüm ne mekānnan gelirsen,

Şatırır, şuturru, mayalı derviş.

Dindirende kemle kelmee danışan,

Gelinen, gızdan da hayalı derviş.

O zamanki, çıħdın ahı İnan’ı hānnan,

Felek getdi meni, senin bahtından,

O zamanki, düşmürüdün tahtından,

İndi kim yerinde hān olup derviş.

Götdü geldi budereni yendirdi,
 Dost ağladıp, düşmanları güldürdü,
 Duran Vezir bir cüt oğlum öldürdü,
 İstersen ganına gan alnan derviş.

Peri hanım béle deyende, Vezir'in garnına sancı düştü. Vezir dedi:

- Bir aftafa hazırırım men eşiye gedecem Çoban dedi:
- Yasahtı eşiye çıhmah olmaz. Peri Hanım bu sefer de geçti o geriki Tapduh'u

bağçada gandırmıştı, indi onu değir:

Ayah goyum astananda daşa da
 İreyhim ele gözden ahan yaşa da,
 Geri Tapduhu örgetdi bağçada,
 Çoğ gezdım gurbeti yaralı derviş.

Peri hanım béle deyende, Geri dedi:

- Ahşamnan toyuhları (tavukları) gatmamışam, men gedecem. Çoban dedi:
- Eşiye çıhmah yasahtı. Peri Hanım bu sefer geçti Tapduh Bey'e

Hacı Seyyad bizi saldı neszerden,
 Selyagubu gurtarmasın azardan,
 O zaman ki, Tapduh geldi bazardan,
 İstedi, benimnen can ola derviş.

Tapduh dedi:

– Atın arpasını gariştımamışam. Men gedim atın arpasını gariştırım. Çoban dedi:

– Yasahtı eşiye çıhmah olmaz. Aldı Peri Hıanım bu sefer de Çoban’nan değir:

O zaman ki, çıhdım Van’nan, İvan’nan,
Yolunda geçmişem başınan, canan,
Bir heber al bu beynava Çoban’nan
Görgünen neyledi o malı derviş.

(Çobanın değir heç bir şeyden habier yoħdu Hele sor benim patlarımı neyledi.)

Çoban dağrcığı tulladı ortalığa dedi:

– Ala soh gözüye, paltarıyı getirmişem.

Aldı Peri Hıanım bu sefer de özünnen değir:

Seher, seher doğan dan ıldızıyam,
Atamın, ananın hoş avazıyam.
Aldım Peri Hacı Seyyad gızıyam,
İstersen cemaldım gösterim deviş.

(O zman ki çoban’ın yağlı garınıni geçirtmişti başına) çıhartdı garını başına, ondört yasemenli zülüfler töküldü, aşığı. Hacı Seyyad abasını atdı gızının başına, vezir’nen Tapduvu bağladılar yatdılar.

Sabaħ erkennen galhtılar, Vezir’nen Tapduhu doğram, doğram elediler, gerini de o ki var ezdiler. Ali Hıan Çban’ı da özüne vezir eledi, bir müddet galdıhdah sonra, keçavayı gurdular geldiler Van’a. Ali hıan hökümdarılığını yaptı, Peri Hıanım’da hıanımlığını eledi, metleblerine yetiştiler.

ELİ HAN'IN HİKAYESİ¹⁵

Eli Han, Van'ındı. İndi gel sa kimnen heber vérim Bitlis den. Bitlis'de bir Hacı Séyyāt varıydı, néçe defa hacccélemişdi. Onun bir oğlu varıydı mehmmet, birde bir selbinaz adında bir arvadı varıdı. Bir de bir gızı varıydı Peri'ydi adı. Hacı Séyyāt çoğ insaflı bir adamıydı. Her gün sübhü namazını camide gılırdı. Hacı Séyyāt, bir gün dédir zamanenin arvatdarınnan doğup uşağını sahlıya bilmiyipdi, uşağı sarıpdı bir candıya aparıp caminin duvarının dibine goyup gédiydi. Hacı Séyyāt, caminin gapısınan girende bağıdı ki Bir uşağ ağlaması gelir, gétdi gördü ki cındıya sarılı bir balaca uşağıdı. Bunu, gucağına alıp eve geldi avradına sesdendi:

– Allāh'ın irzası için bu uşağı sahlıyağ, bize çoğ sevabı olar. Gedeni sahladılar, bir iki ay geçennen sora Hacı Séyyāt:

– Ay canım, yığışın muna bir ad tapın goyağın. Buların gohumlarınnan geldi, gémeyh işmeyhden sora bular aşağı yuğarı gédiye bir ad tapabilmeliler. Camahat, bunun adını goydu Tapdığ Bey. Gede, on on bés yaşına Bey. Gede, on on bés yaşına yétişende, Hacı Séyyāt fikrine goydu ki:

– Men gédecem haca. Aradı Selbinaz'da dédi:

– Vallah, kişi mende gelecem. Oğlu Mehemmet dédi:

– Baba mende gelcem. Hacı Séyyāt, zegin adamdı. Bular tederek gördüler.

Avrat dédi:

– Kişi, be bu gızı, Peri'yi kime tavşıracıyı? Dédi:

– Gardaşı Tapdığ Bey, be nedi. O, bacısına bağacağıdı. Bu, lar Peri'ni tavşırdılar Tapdığ Bey'e, gétdiler haca.

Hacı Séyyāt, külfetiynen haca gédennen sora, Tapdığ Bey'in bir terlanı varıydı, bu guşnu alp Peri'ye dédi:

– Men çhıram şikāra, avdan guşdan tutum getirim gelim. Bu terlanı götdü çıhdı şikāra. Géderken, bir bahçaları varıydı, bağıda teze suvarmışdılar. Tapdığ Bey, çıhdı dağın döşüne bağıdı ki, birsürü kehliyhdı. Keyhliyhler Tapdığ Bey'in şarpılıtısına galgdılar. Oğlan, terlanı ötürdü, terlan kehliyhleri goydu ağzını dönderdi bahçıya.

¹⁵ Aras, age., s.186-202.

Bağçada teze suvarııpdı. Bağçada da buların bağmannarı var bir arvarı birde goca kişidi. Oğlan, terlanın dalına tüşüp dalıcağ atını çapanda, goca arvatda éle gırtadadı otumuşdu yolun gırağındı, atın ayağınnan çamır sıçırıradı goca avradın üst başını batırđı. Avrat, gediye dédi:

– Ay seni ölesen köpöyoğlunun gedesı, alā gözdü gızı evde goyup gelipsmenim üst başını çamır mamır éledi. Gede atını dönderip geriye dédi:

– Geri nene, ağzını toplayanan o benim bacımdı.

– Ede köpöyoğlu Tapdığ da ad olarmı sınin adını goyupdular. Senin adın tapdığ ne gezir, nem anan seni hası derenin birinde kimnen tutupdu, bular da tapıp getiripdiler seni özderine éliyip diler oğul. Ger, gedenin ağına buları pütün yérreşdirdi. Gede, terlanını tutup geldi eve, sesdendi:

– Peri Hıanım' Peri Hıanım!

– Ha.

– Çığ otağa kéf éliyeciyyih.

– Ay gardaş Ay ağam Allāh'dan gorğ péygember'den utan men benim bacımsan sen de benim gardaşımsan, bu ne toydu sen benim başıma getirirsen? Tapdığ Bey, dédi:

– Sen minim bacım ne gezirsen, çığ yuğarı oynuyacıyyı. Peri Hıanım, bağıdı ki hıeyir bunan kurtulanmıyacağıdı, dédi:

– Allāh, nehlet élesin. Goy barı bir afdafa götürüm. Peri Hıanım'ın bir gara lüleyeni vııydı onu aldı. Bular gırğ pilekeni yéndiler daldaki pilekende Peri durdu, Tapdığ Bey'de yérde Peri'nin gabağını kesipdi ki kız gaşmasın. Peri bir pilken dihadedi dédi?

– Tapdığ Bey, héç üreyinne. Allāh hıofu geldimi? Dedi:

– Ne Allāh hıofu geleceyyh, sen benim bacım deyilsen. Peri éle afdafanın küyünnen Tapdığın boynunun kökünnen buran kimin, Tapdığın başı gırıldı hıellendi buradan oruya yııldı. Bir yérde çöreyyh yemişdiler, bacı üreyi gene ciyardı dayanammedi, geldi desmalının arasına at tesinen gentden ezip garişdırdı bunun

yarasını bağladı. Gız nökerreri çağırđı, bunu götürüp getdiler yatağa uzatdılar, bbir ay sora bu yağcılıandı. Hber vérdiler ki:

– Hacı Séyyāt hajdan gelir. Bular, üç menzil galanda Tapdığ Bey birez éyleşipdi. Durdu atını mindi sürdü gabağa. Gétdi ki Hacı Séyyāt bir menzilde tüşüpdü, gédi orda bunu ziyaret éledi. Hacı Séyyāt, bağdı ki bu héş tanınmıyacağ haldadı. İrengi solup, arıhlıyıp. Dédi:

– Ay oğul, niye bélece olupsan? Dédi:

– Valla, bacım néçe dene oynaş tutuşdu, olarnan dava éyledim, bir néçesini men öldürdüm, olar da meni bu hala saldılar. İndi mende onun için gelmişem. Hacı Séyyad’ın gezzebi tutdu. Emir vérdi, çatırrarı gurdular. Oğlu Hacı Mehemed’i çağırđı dédi:

– Gedersen eve bacını alıp, üç gün gédersen. Üş günnen sora bir dağın eteyinde öldürersen gannı köyneyini ma getirersen, men onnan sora köçüp şehere gédecem. Hacı Mehmet, atını mini geldi. Peri Hanim, gardaşını gören kimin el ayağını tuz kimin yalamağa başdadı. Hacı Mehmet dédi:

– Bacı gel babamız yağunnaşıpdı onun ziaretine gabağına gédeyh, onu garşılıyağ. Gız da insandı geldi. Hacı Mehmet, bacısını aldı atının terkine üç gün sürdü Bular, geldiler bir dağın eteyinde tüşdüler. Dédi:

– Bacı, bilirsen mi seni niye getdim?,

– Gédiriyh babamı anamı garşılamağa da Dédi:

– Yoğ bacı, getmişem seni burda öldürmeye.

– Niye?

– Vallah, hal hikāyet béle bélé.

– Béle şey yalandı, menne şer atıllar. Gedenin üreyi péşman oldu dédi:

– Gey atı tut geti gédeyh evimize. Gız atı tutmağa gedende oğlan üreyinde dédi “Hay hay, atamın emri yere tüşür béle şeye olmaz. Hacı Mehmet, yétişen kimin daldan Peri’nin çiyinine bir gılış vırdı. Peri Hanim geşşéledi üzünnen gétdi. Gardaş bunun köyneyini çıhartdı Peri Hanim’in ganına buladı atına mindi. Bağdı ki bacısı çuhurda terpenir, buu atını sürdü ki tam öldüre, Peri Hanim nan göz göze geldi, gardaş

üreyi taha golu sındı galımadı. Peri Hıanım, elini atdı yarasında ağlıya ağlıya aldı gardaşına.

Başına döndüyüm gül üzdü gardaş,
Gardaş öldürmeyen bağışda meni.
Ağlaram didemnen gelr gannı yaş,
Gardaş öldürmeyen bağışda meni.

Aldı Hacı Mehmet.
Babam zulméyledi meni buyurdu,
Karı görme bacı bu işde meni.
Feleh bırdı seni mennen ayırdı,
Karı görme bacı bu işde meni.

Aldı Peri Hıanım.
Men ölende kimler tutar bu yası.
Silinsin gamlasın Konnlumun pası.
Düldül'ü yıyesi, geber ağası.
Övladı musa'ya bağışda meni.

Aldı Hacı mehemmet.
Kéçen günnér yāda tüşüp yandırır.
Bacı itginniye meni öldürür.
Béyman Tapdığ gelip yaman gandırır.
Karı görme bacı bu işde meni.

Hacı Mehemmet dédi:

– Bacı, o yara seni öldürmez gét bu éllere gelme. Oğlan atını dönderdi, üş ğün at sürdü gelip çığdı babasının menziline. Hacı Séyyād'a heber vérdi, gannı köneyi

getirip goydu gabağına. Bulara emir vérdi, çadır madırrarı topluyup geldiler Bitlis'e. Bular, öz işderinde oilmağda.

Peri Hanim, gardaşı gédennen sora birez ağlayıp sızlladı, yararsı ağrıyır. Desmalını çıhardıp yarasını sarıdı, galhıp gel ha gel gel ha gel, gelip çoğdı bir méseliye, déd:

!Buralarda héyvanat olara meni dağıdar, yiyer öldürere. Bu, çıhdı bir ağaşdan yéndi, arğda yuyundu, özünü verdi güneşe, munu yuğu tutup yatdı. Bu burda yatmağda olsun, gel sa kimnen heber vérim, Van'ın Eli Han'nan

Eli Han, yatıp röyasında gördü ki, göyün buna bir kısmet olacağ. Sabahnan durdu vezir'i çağırdı dédi:

– Vezir, böyün şikāra çıhacıyığ, bir néçe atıya heber vér. Bir yirmi geder atdıya heber vérdiler. Vezir dédi:

– Pādīshāh sağılsun, her ne olsa men de şerikem. Dédi:

– Vezir, eger beninsan olsa şerik deyilsen, dünya malı, her ne olsa şeriyhsen.

Dédi:

– Yoğ éle adam da olsa şerikem. Eli Han dédi:

– Olmaz. Bular sözderini birreşdirip atdılarıynan barabar gelip çıhdılar méşeliye. Eli Han, atdılara emir vérdi. Méşiye iki terefden girdiler. Eli Han'ın gabağınnan bir terlan galhdı, bir

Bir guş galhdı, guş galhanda terlanı ötürdü. Terlan, guşa sarı gétmedi, terlan ağzını dönderdi Peri Hanim'in yatdığı yere teref, geldi Peri Hanim'in yatdığı ağacın putağlarına gondı. Eli Han yétirende, atın dırnağıнын sesine Peri Hanim yuğudan oyandı. Gızın gorğusu varıydı, gılış arası almışdı déyin dodağları partdadı, gan geldi. Eli han, gördü kü bir güzel vevihe gelinde ki héç olmuyan ki min. Aldı Eli Han.

Nagān hérdén çıhdı béşer garşıma,

Konnul seni sevdi yavert maralı.

Seni gördüm sevdā yéndi serime,

Söyle gördüm güzel eslin néreli?

Aldı Eli Hân.
 Sélyaguplar birbirine uydular.
 Şerri böyhden bir arıya goydular.
 Hênçerinen deliyh oydular.
 Günde günnen gülü rengim saralı.

Aldı Peri.
 Gözderimnen gannı yaşdar sél oldu.
 Ana baba gardaş menne él oldu,
 Vetten Menne innen béle yād oldu.
 Günü günnen gülü rengim saralı.

Aldı Eli Hân.
 Eli Hân diyer ki art garaları.
 Géyin ginen yaşılları alları.
 Men yédirdim sanna gaymağ balları.
 Söyle görüm güzel eslin néreli?

Aldı Peri.
 Dedem Hacı Séyât Bitlis vetenim.
 Düya pozulupdu kime güvenim?
 Adım pozulupdu kime güvenim?
 Günü günnen gülü rengim saralı.

Elik Hân, Peri Hânın'ı atının terkine aldı. Ona kimin vezir yétişdi. Vezir bağdı ki güzel bir gızde dédi?

- Men de şerikem. Dédi:
- Vezir, ağılnı başınna toplaginen. İnsan ehline de adam şerik olarmı? Senin boynunu vurdurram ağzını toplaginen. Bu vezire zor éliyip getdi geldi eve. Tebip doğdur getirip geldi bunun yaralrını iki ayda éyleşdirdi. Eli Hân, çoğ düz adamıydı,

imāmbéhidi. Gızın üsdüne bir iki avrat gönderdi ki, “Eger gız ma gelerde onu öz irzālıǵıynan alım” Peri Hanim’da öz özüne dēdi “ Taha men bu gözeliyhde bir oǵlan, hemide pādıšaāh’ı hardan tapacam” Buda izin vērđi. Buların nikāları gıyıldı toyları yapıldı.

Bular bir yéerde yatıp galhdılar, éh tabi gündü gelip kēşdi bir oǵulları oldu adını goydular Mehemmet. İki il aradan kēşdi bir oǵlannarı dha oldu, onund adını goydular Ehmet. Mehemmet bēş yaşına, Ehmet iki yaşına yétişmişti. Bir gün Eli Hān otaǵ per Hānım aǵlıyır. Geldi buna soruşdu

– Avrat, niye aǵlıyorsan? Şükür Allāh’a yiyeceyin, içeceyin, oǵullarımız, zenginniyimiz. Dēdi

– Adam éle aca olanda aǵlıyır. Be biz de daş deliyinnen çıhmamışıǵ ha. Meinim de anam, babam, agardaşım, elim günüm var. Men de yaranmış insannardanam da, meni aparacaǵsan babamın övüe. Dēdi:

– Men taǵdı sahapsız goyup gelebilmenem, bura resmi bir dayredi meselen. Seni vezir’nen goşum onnan gét. Aldı Eli Hān.

Başına döndüyüm ay üzdü Peri.

Perim géder olsam haçan gelirsen?

Sanna gırbān olsun bu şirin canım.

Perim géder olsam haçan gelirsen?

Aldı Peri.

Başına döndüyüm ay Eli Hān’ım,

Gédergiyem vallah gene gelirem.

Sana gurban olsun bu şirin canım,

Gedergiyem ballah gene gelirem.,

Aldı Eli Hān.

Zisin yérler baǵçalımı bārlı mı?

Sinen üsdü düynnü mü daǵlı mı?

Peri'm aparırsan bir cüt oğumu,
Géder olsan Peri'm haçan gelirsen?

Aldı Eli Hân.
Bülbüller uçuşur gonur bu bağa.
Bağ sinem üsdeki düyünnen dağa.
Van'nı Eli Hânı salma ırağa.
Géder olsan Peri'm haçan gelirsen?

Aldı Peri.
İnsn igrārımız gétdi yüz ile.
gorhum budu elim senen üzüle.
Gel meni tavşırma gara vezir'e.
Gédergiyem vallah gene gelirem.

Eli Hân, avradına dédi:

– Sen Vezir'den bu geder gorhursan, héş gorhmaginen meniğm ona éytibārım bar. Eli Hân, bir kéceva hazır éliyilip oülannarını avradını goydu kécevaya. Vezir'in emrine elli adam vérdi, dédi:

– Vezir, Buları sağ salamat Bitlis'e goyup gelersen. Bular, güne bir menzil tüşdüler yola. Bir néçe menzil gelennen sora bir méşeliyin gırağındaq tüşdüler. Esgerrer çadırrarı gurdular. Vezir Peri Hânım'ın çadırına. Otdular ordan buradan danışdılar hýylet yatannan sora Vezir döndü:

– Peri Hânım, be démirsen vezir niye gelipsen? Dédi:

– Hemeşe geldiyin övdü da gene gelipsen.

– Yoğ.

– Be?

– Seni ki Van'ın Eli Hân'nan méşeliyde tapanda senne şerikidik. O zaman Eli Hân ma zor éledi vérmedi. İndi gereyh mennen başbir é liysesen. Peri dédi:

- Vezir, Allāh’dan gorḡ, péygember’den utan, élede şey olarmı?Dédi:
- Olmasa Mehemedi’de ehmedi de öldürececem. Dédi:
- Ehmedi de Mehemedde de öldürsen gene olmaz. Manna sahap olabilmezsen.

Zalım Vezir, gılcı çeyhdi mehemed’in yatağına geldi gılcı galdırdı vay kuvvetiyinen bir gılış vırdı. Mehemed’in boynunu kesdi. Mehemed’i öldürennen sora dönüp dédi:

- Ne déyirsen? Peri dédi:
- Olmaz.

Gara vezir, gılcı çeyhdi ki Ehmedin de boynunu vurda. Onu da öldüre. Aldı Peri Hıanım ağlıya ağlıya.

Zalım cellāt sen Allāh’ı söversen,
Öldürme Ehmed’in aman günüdü.
Ehmed’in öldürüp nice gıyarsan,
Ehmed’im öldürüp nice gıyarsan,
öldürme ehmed’im aman günüdü.

Vurdun mehemed’i gencin bāy olmaz.
Bir éyliyh éylesen éyliyh zāy olmaz.
Ağrı Dağı çehsen derde tay olmaz.
Öldürme Ehmed’im aman gündü.

Vezir dédi:

- Olmaz, itāāt éllemesen bunu da öldürececem. Peri Hıanım dédi:
- Peri menem, itaāt da élemiyen menem gel meni öldür. O köpeden ne isdiyirsen? Dédi:
- Onu deyil men iöldüresen gene olma.

Kara üzünü galdırıp balasının üsdüde atdı. Gara Vezir, Peri'ni yarapına Peri üzünü galdırıp balasının üsdüne atdı. Gara Cezir, Peri'ni galdırıp kenara belledi. Ehmedin de böyrünü deşip bağırşalğını çıhartdı. Peri Hanim güldü dédi:

– İndiye geder garaçılığ éliyirdim ki uşağları öldüresen. Olar sağ olsaydı heber vérginen. GaraVezir dédi:

– Gaçarsan.

Gara Vezir'in yahnında gırğ ulaç uzdunnuğunmda bir kendir varıydı, bu kendiri getirip Peri'nin bélinnen bert bert bağladı. Peri Hanim, afdafani götürüp çıdırhan aralandı. Peri, aralanan kimin kendiri b linnen aşdı ardafaya bağyıp afdafanı da daş maş kol kos varıydı onara berkidip özünü vırdı méşkiye. Vezir, bir yarı sahat benledi bağdı ki bu gelmedi. Vezir, ipin ucunu çeyhdi bağdı ki ip gelmir Bu ipi çeke çeke gétđi görüka afdafanı daşa berkidip özüde yoğdu. Vezir'in bir eli oldu bir şirinbiyanın kökü. Üş yerden yaralandı, özü de havar tepdi:

– Ay millet, esgerrer galhın, haramılar töküldü. Per Hanim'ın oğlannarını öldürdüler, özünü de apardılar. Ey, goşun ne birlir géce vahdı haradı. Geldiler méşein gırağ mırağlarınıgezdiler bir şahısa, bir adam irast gelmediler. Sabağnan garannıhlı durdular cenazeleri yühlediler kécavalarına gayıtdılar van'a sarı. Bular bu radan gelmeyhde olsnna, gel sa kimnen heber vérim Van'ın Eli Hanlı

– Eli Han, yatıp géce röyasında gördü kü “Hemi arvadı, hemi çocuğları bir gan deryāsının içinde ne gedir çabalıyılar gene tüşüller o gan deryāsının içinde” Bele gorğulu bir yuğu gördü. Sbahnna durdu namazını gıldı ağlıyırdı anası geldi.

– Oğı niye ağlıyorsan? Dédi

– Bir Bélece yuğu görmüşem. Bu, yuğusunu nağılladı. Dédi

– Oğul yuğu yalan olar, béle şeyler tüşünme. Aldı Eli Han.

Feleyin elinnen şikāyetim var.

Gene verdi manna yara görünür.

Al yaşıl aim-i zer géyen cavannar.

Hemin kécevalar gara görünür.

Gızıl güller néce dönüpdü hāra.
 Bilmezsen derdimi déyim ne çāre.
 Mehemmet Ehmed'im hemi o yara,
 Oların başında bāla görünr.

Ḥuda derdi vérip dermanım hanı?
 Senne gurban olsun oğlunun canını.
 Ana halal éyle men Eli Ḥanı.
 Senen ayrılıram, béyle görünür.

Eli Ḥna, sözünü tamtam yétirip, dürbünü vardıydı götürdü çıhdı ucā sarayın üstüne. Dürbünnen baħdı ki uzaħdan kécavaler görünür. O sahat çapar saldılar, gördüler ki oğlannar ölüp cenazeleri gelir, Peri Ḥanım'da yoħdu. Bular, gelip yetişdiler. Birez şüven élediler, cenazeleri defn élediler. Eli Ḥan, vezir'i çağırđı

- Vezir, bu ne haldı benim başıma geldi? Dédi:
- Gılbelāme sağolsun, özüüm de canımı zor kurtardım. Dédi:
- Vezir, iki dene derviş libāası getigel, çohacıyıħ séyhata. Peri Ḥanım'ı yérde olsa göyde olsa tapacıyıħ.

Bular, derviş libāasını géyindi çıhdılar diyar be diyar dolanmağa. Bular, dolanmaħda olsunnan gel sa kimnen heber vérim, per Ḥanım'nan.

Peri Ḥanım, üş gün méřeynen gezdi, ayaħları gabar gabar olup. Başının yayılığın çıhardıp ayaħlarına sarıldı. Bu, gel ha gel gel hal ğel gelip çıhdı bir dağa. Baħdı ki bir sürü goyundu çoban da buları otarır. Peri Ḥanım, yétiřlende çoban itderin gabağına gétđi. Per Ḥanım, néçe gündü yol gelipdi özü de ajdı. Çoban, gavurması varıydı tetdi geldi gızın gabağına. Peri Ḥanı m, garnını éyicene berkitdi, hemi yéyir hemi ağlıyır, bunun yādına uřaħları geldi. Çoban dédi

- Ağlama, çöreyinni ye ginen mennen gorħma sana bir ğata yoħdur. Peri' Ḥanım dédi:
- Yoħ, Allāh meni sa kismet élilyipdi. Anan bacın varmı?

– Var. Dédi:

– Oları gönder gelsin men de goyunnara muğğayet olum, meni gelip götasünner eve. Çoban gédirdi Peri dédi:

– İndiki sen eve gédirsen,barı üsdündeki oğlan paltalarını çıhart men géyinin. Gelen melen zolar meni avrat hleayağı görmesinner. Obanın ibr şeye aklı kesmedi. Çıharıtdı oğlan patlarını vérdi Peri'ye, özü de tuman köyneyh gatına gétđi eve kansanı bacı sını getire. Çoban, gızın gızın patlarını d bir desdurhana büyükçe mendil) bağılyp götürüp gétđi. Peri Hanim'ın, gözüne bir kağız ilişdi. Kağızı alıp bunnarı yazıdı.

Başına döndüyüm ay çoban gardaş,
Eyer görsen Eli Han'a de gelsin.
Arı kimin sızıldasın bal üsde,
Zambır kimin balım şâne dé gelsin.

Eyer görsen tanıyarsan sen onu.
Alobdan köyneyi, ataşdan donu.
Tutaram yahAannan gıyamat günü ö
Eyer görsen Eli Han'a dégelsi.

Peri Hanim kağızını yazıp goydu térin içine. Gız, özünü vırdı. Gannı çay varıydı onun yanına gelsi. El üzünü suda yudu, gene uşahları yādına geldi. BU başdadı gözünnen sél kimin töyhme. Bu hintte (bu sırada) Sala Sövdayar adında bir bezirgan, gefle gatırı kérbanıyan gelip bu suyun gırağınnan kéçirdi. Bezirgan, nökkerrerine dédi:

– Gédin, kuzeleri, bidonnarı tezı suynan doldurun, çay dan şorvadan pişirin.

– Anam bacım, niye béle yaralı yaralı ağılyırsan? Dédi?

– Vallah\ evlerimiz bu dağın dalında dçadırrara tüşüpdüler. Men geldim buradan su aparam, küzemi su aparıp gétđi gorhumnan ağılyıram. Dédi:

– Bacım, zerli yoğdu.

– Be sen kimsen?

- Men de Sala Sövdayar'ın nökeriyem. Dédi:
- Dédi, oğumağın var mı? Dédi:
- Yoğ benim éle şeyden heberim yoğdu. Meni kim oğudacağ dı? Dédi:
- Bİdr kağız yazacam munu bezinganınna vérelesen. Dédi:
- Olar. Nökerde éle bildiki bu onnan seneyh, küze isdiyeceyhdi. Peri .

Gelen bezirgannar géden hāceler,
 Bu kağızı Ēli Hān'a gétirin.
 Övüm yıhđı ay garannıh géceler,
 Bu kağızı Eli Hān'a yétirin.

Kağız yazan elden taşsün gelemim.
 İmrān oğur hoş dillidi kelāmın.,
 Gırdı oğullarım, gara vezir'in
 Bu kağızı Eli Hān'a yétirin.

Gene yolum tüşdü babam éline.
 Yétmeyh olmaz sélyaguplar féline.
 Menim hetrim için Allāh yonuna,
 Bu kağızı Eli Hān'a yétirin.

Peri déyir lebelerimiz b ir üzdü.
 Haber alsan benim yérim Bitlis'di.
 Loğman hekim dédiyhleri bir sözü.
 Bu kağızı Eli Hān'a yétirin.

Peri Hānım, kaızı yazıp nökere vérdi. Nöker kağızı götürüp gledi ağasına vérdi. Ağası oğudu bir metlip bilmedi, işsen haberi yoğuydu. Gız kağızı vérennen sodra güne bir menzil gaşdı. Eli Hān'nan Vezir, gel ha gel gelip çıhđılar Sala Sövdayar Dédi:

– Derviş babalar, siz élimde mennen artıhsınnız. Sabbatdı bu kağızı oğuyuram hês bir şey ganmadım. Eli Hân, döndü Sala Sövdayar’a.

Başına dödüyüm Sala Sövdayar,
Bu kağızı yazan perim Nicoldu?
Dādınna yétişsin Héyder-i Kerrār.
Bu kağızı yazan Peri’ m nécoldu?

Aldı Bezirgan.
Başına döndüyüm ay Eali dörvüş,
Kağız mana nagāhınnan dūş oldu.
Sannna gurban olsun bu şirin canım,
Kağız mana nāgāhınnan dūş oldu.

Aldı Eli Derviş.
Eşgin semendini minip çaparsan,
Bennā kimin sınıh konnul yaparsan,
Danış bu kağızı hardan taparsan?
Bu kağızı yazan Peri’ m nécoldu?

Aldı Bezirgan,
Eşin semendini minip çapbışam.
Bir köprünün kenarında tapmışam.
Kağız māna nagāhınnan du oldu.

Sözderini tamama yétirdiler. Eli Hân’ın eli boşa çıhdı. Gara Vezir, öz özüne çoğ sevindi. Bular gel ha gel gelip çıhdılar hemin Sala Sövdayar’ın şehrine. Bunun da bir Nergiz Hânım adında gızıvarıydı çoğ gözeliydi. Bular geldiler Nergiz Hânım’a gonağ oldular. Babası Sala Sövdayar’ın salamın getdiler. Bular yémeyh işmeyh de sora Nergiz Hânım’ın dödzü Eli Hân’a tüşdü. Aldı Nergiz Hânım.

Başına döndüyü aya Eli dövüş,
 Gel al meni gétme bizi éllerden.
 Sen de meni kimin eşk odunaz tüş,
 Gel al meni gétme nbizim éllerden.

Sel ol bizim yérin sultanı hanı.
 Elinde tutginen gülü réyhani.
 Meni seni sövmüşem sen de söv meni.
 Gel al meni gétme bizim éllerden.

Oğdu kirpiyhlerin meni öldürür.
 Alovdu gözderin meni yandırır.
 Aşgın meni yatahlara saldırır.
 Gel al meni gétme bizim éllerden.

Vezir de, öz özüne duva éliyışr ki beke Eli Han Nergdiz Hanım'ı alağ taha Peri'ni aramağdan vaz géçe. Yoğsa Peri'ni bulsalar Gara Vezir'in işi fıırığdı. Aldı Eli Han.

Başına döndüyüm ay Nergiz Hanım,
 Onnan géyri bir gül söve bilmenem.
 Sana gurban olsun bu şirin canım,
 Onnan géyri bir gül söve bilmenem.

Menim yarım bu dünyada Peri'di.
 Ölene dek Eli Han'ın yaradı.
 Bu bağımın çiçeyidi bāıdı.
 Onnan géyri bir gül söve bilmenem.

Eli Han'am onnan ötrü ağlaram.
 Tökünüp allarız gara bağlaram.

Bu uğurda bu canımnan kéçerem.

Onnan géyri bir gül söve bilmenem.

Sözderini tamama yétirennen sora, sabahnan durup yola çıhdılar. Bular yola tüşüp gétmeyhde4 olsunnar gel sa kimnen heber vérim, çobannan. Çoban, anasının bacısını götürüp geldi ki gizi götürerler. Çoban, bağıdı ki gız zād yoğdu. Anası dédi:

– Hay seféyh köpöyoğlu seféyh bizi de iimizden metel éledin. Çoban, hérsdendi anasına bir iki deyneyh çeyhdi. Avrat bağırdı, gızını da alıp gaşdı. Çoban teri galdırdı ki bir kağız var. Kağızı eline aldı özözüne dédi:

“Hay köpöyoğlu indi bir ağ baş oladı bilbil kimin ötürdün. İndi mennen daişmırsan.” Çoban, meyhudubu, gızın paltarrarını aldı tüşdü gızın dalıncağ. Gldi bir yol ayırımına bağıdı ki iki derviş gelir.

– Salamın Elöyyküm baba dervişder.

– Elöykümesalam. Çoban dédi:

– Avradımı itirmişem, oğul uşağımı goyup gaçıpdı, indi onu gezirem béle bir avrada irast geldiz mi? Eli Hın, dédi:

– Oğul benim de derdim seninki kimindi. Çoban, gızın meyhudubunu çıhartdı ki ağuda, Peri Hınım’ın patlarının goğusu Eli Hın’ın burnuna vardı. Aldı. Eli Hın.

Géce gündüz men ha fikir éylerem.

Çıhartmanam hıyarlımnan yar seini.

Men bilbilem o sebepten ağlaram.

Ter goncasan heyif guca hār seni.

Derdin galdı Eli Hın’ın konnlunda.

Nazlı yar durmadaı öz péymānında.

Üzü gara olsun héh divanında.

Konnlum her kim goydu intizār seni.

Sözderiniş déyip birez ağladı. Çobana dédi:

Çoban gardaş, bu kağızı bu patlarları hardan aldın bunnarın sahabı hanı. Çoban, Eli Derviş'e hérsdendi:

– Eye Derviş Mağlı söz danışginen deyneyi vurram onbagı terpedebilmezsen ha. Eli Han, dédi:

– Ay gardaş, o patlarların sahabı benim avradımdı. Taha çobanda bunun sözderine inandı oda bularnan barabar yoldaş oldu. Bular gel ha gel gelip çıhdılar Bitlis şehetine. Gördüler ki bir geyfenin ggabağında dervişder gesinde ohyular. Eli Hanım Gara Vezir de deriş libāsında, bunarda geside oğudular. Bular b urda geside oğumağda olsunnar. Peri Hanım, oğlan paltarınd birez de üz gözünü boyadı gétdi öz babası Hacı Séyyād'a nöker oldu. Başında garın kéçirdip, şaşdarını da yığıp bunun içine kéçirdip, saşdarınımd da yığıp bunun içine kéçel suretinde di. Babasında dédi:

– Oğul, Gérsadenmeynen zerli yoğdu dervişdiler bu gécede bize gonağ olsunnare. Allāh'ın gonağdılar. Bular, içeri girdiler arhéyin otdular. éyin otdular. Yémeyh işmeyhden sora Tapdıh Bey dédi:

– Derviş baba bu géce canım birez sıhılır, ma bir emelli başdı mağılı bir nağıl tapıp dieceysen. Eli Han'a dédi. Kéçel dédi

– Menim bir mağılı nağılım var onu diyecem. Tapdıh Bey dédi:

– Eye kéçel ölsen, indiye kimn hé'ç démindin? İndi bu gonağları görüpsen, Hacı Séyyād'ın, her vaht kéçele üreyi yanırdı, éle bunun gözderini, sesini gızı Peri'ye oğşadırdı. Dédi:

– Oğul, deymeynen onunki bir hıdaca naıldı kutarsın, onnan sora gene derviş baba nağllasın, Kéçel dédi:

– Ağlar, benim, bir şertim var. Hemeşe nağıl diyende ne içerisinde éşinye adam goyaram, ne de éşiyhden içeri. İndi işi olan éndiyacı olan çıhsın éşiye işini görsün gelsin. Hamı dédi:

– İşimiz yoğdu. Aldı Kéçel.

Söyle görüm ne mekānnan gelirsen?

Şetiri şüttürü maylı dövüş.

Dindirende kemle kemle dinidrsen,
 Geline gızdand ahāyālı dörvüş.
 İndi, ne Eli Hān başa tüşür, ne Vezir. Hammısı bunu diniyiler.

O zaman ki çıhdın ahire hannan.
 Feleyh getdi meni senin baħdınnan.
 O zaman ki tüşmürüdün taħdınnan,
 İndi kim yérinde hān olu dörvüş?

Yanı, o zamank ki sene dédim meni sen apar. Vezir'e éhtibārım yoħdu. Sen déyirdin taħdı saħapsız goyup gelebilmenem. İndi be kimi goyup gelipsen. Eli Hān, gene başa düşmedi. Çoban da deyneyi alıp gapının tam ağzını kesipdi ki hēs kim gaşmasın. fAħı çoban meseleni bilir. Keçel aldı Vezir'in meselesini.

Gétدی geldi bu gelbimi yandırdı.
 Dost ağladıp düşmenneri güldürdü.
 Duran Vezir bir cüt oħlun öldürdü.
 Ganınnan gan alacaħsan al dörvüş.

Vezir'in, garnina bir sanacı doldu dédi:

– Bir afdafa goyun éşiyे gédecem. Çoban deyneyhene4n gapının ağzında durupdu dédi:

– Derviş oyu otduğı yerde yoħsa salam deyneyin altda ombannı gırram. Vezir mağılacana otdu yérinde. Aldı Kéçel.

Bir yaman geridi gırtadıp başda,
 Dindir seysen béşdi, görün bu yaşda,
 Ne félleer tüşünür epriş başda,
 Öyllere bu saldı meni bu dörvüş.

Ayağ goyum asdananda daşdada.
 İrehméle gözden han yaşada.
 Üş gün galdım o garannıñ méşede.
 Çoğ gezdım yurbeti yaralı dörvüş,

Geri dédi:

– Aşşamnan atın arpasını garişdırmamışam goyun gédım garişdıırım gene gelecem. Çoban, deyneynen bunu da hélledi dédi:

– Yasağdı, héş kes çıhabilmez éşiye. Eli Han, hacı Séyyât Hacı Mehmet guruyup galıpdılar. Aldı kéçel.

O zaman ki çığdım Van'nan évannan,
 Yolunda kéşişem başınan canan.
 Bir heber al bu béygüman çobannan.
 Görginen néyledi o malı dörvüş?

Peri Hanım, patlarını soruşur. Çoban, ağacı galdırdı atdı ortuya paltarrarı çombağın başına büyünnmişdi. Dédi:

– Ala paltarını daha ne déyirsen? Budura getimişem. Aldı
 Seher seher doğan dan ıldızıyam.
 Atanın ananın hoş avazıyam.
 Asım Peri, Hacı Séyyât gızıyam.
 İdersen camālım gösderim dörvüş.

Peri Hanım başınnan garını götürdü, on döret yasemen zülfeirni töyhdü b aşınan. Gızın başı açılan kimin Hacı Séyyât, abasını galdırıp atdı gızının başına. Tut ha tut buları tutdular zancirrediler. Atdılar bir soyulğ dama. Bular o dmda sabaha kimin sitillediler Sabahnan Vezir (i, Eli Han doğram doğram éldedi. Tapdığ Bey'i de Hacı

Séyyāt deyneynen öldürdü. Eli Hân, çobanı özüne Vezri élendi. Misafirçilik éliyip geldiler Van'a. Yéyip işdiler.

ĀŞIK VĀLEH İLER ZERNİYAR HANIM HİKAYESİ¹⁶

Garabağ toprağında, sesyan mahal'ında bir dene Āşih Valeh var ıdı. Aşlıh Vāleh'in bir dene çırağı var ıdı. Bu ırağı bir gün sazını götürüp alıp oğumah için köylere ıhır. Gezir, dolaşır yolu düşür, demirgapı derbend'e demigapı derbend'de zerniyar hanım adında şair bir ermeni gızı vardı. Zenniyar hanım çoğ güzel ve guvetli bir şair idi. Kendisiyle deyişen āşihları yenip, bende vurmuştu. Āşih Valeh'in ırağınlı da görünce yanına sesledi. Dedi:

- Sen āşihmısın? ırah dedi:
- Men āşih deyilem, Āşih Valeh'in ıragıyam.
- Ustadın Āşih Vāleh harda oturur? Cırhah dedi:
- Menim ustadım Garabağ toprağında, sesyan mahal'ında oturur.
- Senin ustadın varsa zereli yohduç men seni tutup, zindanda sahlıyaram, eger ustadım özüne güvenirse gelsin, seni zindannan gurtarsın.

Zerniyar hanım icretiynen bir kāgız yazıp, āşih valah'e gönderdi. İndi baħalım zerniyar hanım Āşih Valeh'e gnderdi. İndi baħalım zriiyar hanım Āşih Vāleh'e kāgızda ne yazır:

Bizden selām olsun ay Āşih Vāleh,
Eyer günerin ver bu meydana gel.
Ya āşih ismini götür üstünnen,
Dolanma dünya yı sen aqsana gel.

Dilimen ıhıpdı bir béle ilgar,
Herkes meni bağlar, ollam ona yar,
Āşihlar başınnan tıkdirirem minar.
Eyer gıyar olsam şirin cana gel.

¹⁶ Karadağ, age., s.60-75.

Otuz dogguz āşih eylemişem bend,
 Ayağında gandalah boynunda kehnd.
 Adımdı zerniyar, vetenim derbend
 Eyer haber alsan Dağistan'a gel.

İcreti güne bir menzil geldi çıhtı Garabağ'a. Āşih Valeh'il evinde tapabilkeci. Onnan -bunan soruştu örgendi ki; Āşih Vāleh bir Aganın toyuna gedipdi. İcreti soruştu, örgendi o apanın meclisine getdi. Āşih Vāleh'in ħansiāşih olduğunu örgendikten sonra, zerniyar ħanım'ın gönderdiği kığıdı götürdü, Āşih Vāleh'e verdi, Āşih Vāleh kāğıdı alıp, ogudu. Bahtı ki, bunu bir gız yazdğ. Kāğızda degir ki: "çırağını tutup, zindana salmış, eyer günerin varsa gal al."

Āşih Vālen kağızdan yazılanı cemaħata annatdı. Dedi ki:"Eyer izininiz olursa men çırağımın dalıcaħ gedecem. Cemahatda, toy sahavınnan izin aldıhtan sonra orda bulunan cemaħata baħlım ne degir:

Garabag'dan dad eyleyip gelirem,
 Harda bir do telep varısa gelim,
 Cehenemi bu dünya varısa gelin.
 Varam meydana divana nisbet,

Peglivanan ibn-i mülcan'a nispet,
 Pirovsi, firdevsi, misan'a nispet,
 Her kes mennen berebarısa gelsi.

Āşih Vālehin atası da şair idi ismi de Mehemmed idi. Aldı Āşih Vāleh tapışırmasında ne değir

Menem şair memmed nebādi,,
 Çağı gelsin dada o min bir adı,,

Her gelsin dada o min bir adı,
Vāleh'inen barabarısa gelsin.

Sözünü tamama yetirdikten sonrasına övüne geldi. Bahtı ki, avradı övünde yohtu. Bir adam gönderdiğ, toydan çağırtırdı. Bahtı ki. Arvad İki dene de baldaızı gelir. Āşıh Vāleh sazınai köydeyinnen çıhard. Baçalım bunnarın bu gelişine ne değir:

Bezenip toy övünen gelen gızdar galinner,
Toyunuzdan acep allı gelmisiz.
Āşıh ölürmeye vardır getsiniz,
Hebes hebes bu hiyalda gemlisiz.

Bir birini bindir ne şirin bacı,
Bir derde düşüşmem yoğdur ilacı,
Üçünüz de lebi ballı gelmisiz.
Bir söz déyim olmayın mennen bedamah,

Könlümü könlüne éyleme irah
Bir bāleh, bir senem bir helbet otah
Heyf olaki galmağala gelmisiz.

Vāleh sözünü déyip dutaranda, baldızları annadı ki, bu arvadınnan tek galmah istiyir. Gızlar gülüşüp,geri döennen sonrasına, Vāleh avradına ahvalatı danışıp derbend'e gedecegini dedi avradı buna yol tederegi görüp, Halāl-gümnet eliyennen sonra Vāleh'i yola saldı.

Vāleh güne bir mezil lojj aldıhtan sonra döüp bahtıki, köyünü, şherini, bağlarını dalda goyupdu. Vāşeh'in üreği bu menzeriye davam getinebilmedi Vālah üzünü tutdu dağlarğ गरेक ne değir:

Yöne beri duran dağlar,
Halāl edin, gümmet edin,
Güllü menövşeli dağlar,
Half edin, gümmet edin.

Men Vāleh'em bir murada,
Sıgındım eli ustada,
Ya gelem,ya gedem bada,,
Halāl edin gümmet edin,

Sözünü temama yetirip, yoluna devam etti. At ayakğı küling, aşih dili yetik olar.
Günlerin bir günde bir köye vasıl oldu. Köyün giragındaki çeşmede elini üzünü yudu. Dincelmek için oturmuştu ki bahtı iki dene gelin çeşmeye gelir. Deyyeller ki āşih kısmı tamahkar olar Girh dene de arcade olsagene bir güzel gören kimin ona āşih olar.Vāleh bu gelinlerin gözelligini görünce aldı baħalım bunlara nece tarifleme değir:

Bu gelin bir vüt sonanın,
Hasınan gurban men olum.
Mecnun baħıp, can alanın,
Hasına gurban men olum,

Biri dilimde ezberdi,
her ikisi de mükkeserdi,
hasına gurban men olum,
Maşallah gédek ü gamete,

Aferin çeken ustāde,
Her ikisi de melekzāde
ħansına gurban men olum
Bu gelen bir cüt ħanım,

Müjgannarı tökür ganım,
Vāleh değir: var bir canım,
ħansına gurban men olum,

Sözünü tamama yetirdi, gelinner de gülüştiler. Dedi

– Övlatlarım bacılarım ahşamdı men burada misafir olcam, kime misafir olum? Gelin bir dedi.

– Āşih gardaş burda misafir sahabı mesim efendi var.04nun övüne gedeceksen. Gelinner seneklerini doldurup getdiler. Vāleh de gelinnerin nişan vardığı, Mesim Efendi'nin övüne o gecesi misafir oldu.yemek - işmekden sonra mesim efendi dedi ki:

– Oğlum sen hardan geliğ, hara gedirsen? Āşih Vāleh dedi:

– Baba men garabağ torpağınnan geliğ, demirgapı derbend'e gedirem.

– Oğlum heyirdi orda senin ne işin var? Vāleh dedi:

– Baba benim çırağımı orda tutup zindana atıplar, onu zindannan gurtarmağa gedirem.

Olgum çırağını tutup, zindana salan kim? Dedi ki:

– Zerniyar ħanım adında bir ermeni gızıldı. Mesim efendi gızıldı, mesim efendi dedi:

– Oğul gel sen getme, buradan geri dön, o çoğ Āşihları tutup bende vurupdu, seni dex vurur sen getme.

– Yoh baba dedi çırağımı orada tutupdu, imkānı yoğdu gedevem.

– Olgum indiki gedeceksen, dur o'nun mende bir néçe sözü var déyim, eyer bildinse get, bilmedise getme. Vāleh dedi:

– Başla baba görüm onun sözleri nedi.

Aldı mesim efendi görmek ne deyir.

Kendi lāf eyleyip, şairem deyen,

Gel ol ginen cevabıma düz andi.

Ülküşme, seyhsenme, gorhıma gırpınma,
Al sualım ver cevavım tez indi.

Aldı Āşih Vāleh:

Başına döndüyüm, benim efendim.
Gelmemişik eyvāllaha biz indi.
Ülküşmenem, seyhsenn men, gorhımanam.
Eyer olsa bu sualdan yüz indi.

Aldı Mesim Efendi.

O kim idi doğdu yüz sesen oğlan?
O kim idi kime getirdi gurban,
O kim idi vurdu etdi naħaħ gan?
Vazen nedi arasında gez indi?

Aldı Vāleh:

Havva Ana doğdu yüz seksen oğlan?
Cebrail İsmail'e getirdi gurban,
Hābil vurdu, kabil etdi naħaħ gan,
Adem Peygamberdi vermedi ona gız indi.

Aldı Mesim Efendi:

O kim idi néçe ülket namazı gıldı?
O kim idi néçe il giyyame durdu?
O kim idi orda boynunu burdu?
O kim idi danış madı düz indi?

Aldı Vāleh:

Melek tovvz idi, iki ülke namazı gıldı,
Yetmiş il orda giyyame durdu,

O bi ò çāre orda boyrunu burdu,
Melek tovuz daışmadı düz indi.

Aldı Mesim Efendi
O kim idi élleri var néçe min
Her elinde barbağları neç min
Her barmağda gelem çalar néçe min?
Buları tapana yoğdu söz indi.

Aldı Vāleh
Cehennem malikidi elerli var yedi min,
Her elinde barmahları yeddi mi,
Her barmağda gelen çalar yeddi min,
Münnarı ne siz göresi, ne de biz indi.

Aldı Nesim Efendi:
Nesim Efendi deyir: O nedi Sahib-i kudret?
O ne idi ona verildi ziynet?
O kim idi kime tapşırdı helbet?
Buları tapana guluğ biz indi.

Aldı Vāleh
Vāleh deyir O Allahdı sahib-i kudret
Behiş bağçasına verildi ziynet,
Mehraçda tapşırdı min kemle helbet,
Gadir-i Lemyezel ona söz indi.

Her iki si de sözünü tamama yetirdikden sonrasına, esim Efendi dedi:” Bir aftafa vertin, eşiğe gedecem. “Mesim Efendi eşiğe getmek mahnasıynan övüne getdi bir daha gelmedi. Āşığ Vāleh’in gabağınnan gaştı.

Mesim Efendi'nin heyāyi isminde bir gızı vardı, Bu gız kenizlerinnen barabar ayrı bir otahda otururdu. Hetāyi hanım'ın kenizleri nem biri O 'na söyledi ki, Garabağdan bu gece bir āşih geldi, baban onan deyişemedi, gabağınnan gaşti. Hetāyi Hanım kenizlerde emir verdi. Sabağnan erkennen yolu tutum, o āşığı birağmayı gede. Menim yanına getirin, görüm o nasıl āşihdiki, benim babamı yenipti.

Sabağnan erkennen kenizler yolun üstüne çıhtılar Āşih Vāleh çayını içip yola düştü. Kenizler O'nun yolunu kestiler Dediler ki: Hetayi Hanım seni istiyir. O'nun yanına gedecik. Hetayi Hanım yanına göturdüler. Āşih Vāleh Hetāyi Hanım'ı yanına göturdüler. Āşih Vāleh Hetāyi Hanım'ı görünce aldı bağalım Hetāyi hanım'a ne değir:

Men bu yerin güzeline nā belde
 Bir söz déyim gurumuş dile bükülmüş.
 Hetāyi'ni görüncek eyldim hata,
 Leel ügövher bi r menddle bükülmüş.

Men gurgbanam alā gözün mestine,
 Ne giripsen şirin canın gestine,
 Elim goyum terli memen üstüne,
 Darçın muheye hile bükülmüş.

Seher iken mehman oldum onara,
 Geyinip guşanıp yaşıl allara,
 Gümüş bezmend nezik şğmşad gollara,
 Zerrin kemer ince béle bükülmüş

Men gurbanam övlād ma soyuna,
 Mina gerdanına, suca boyuna,
 Beçāre Vāleh'i alsan goynuna.
 Hesab ola bülbül güle bükülmüş.

Sözünü bitirip tamama yetirdikten sonra, her ikisi de güşütüler. Hetāyî hanı āşîh vāleh'e dedi:

- Eğer alarsansa men sene gelereim. Āşîh Vāleh dedi:

- Ya gismet. Menim Demirgapı Davbend'e seferim var, ora gedire, āşîh Vāleh Hetāyî Hanım'nan helālîh alıp, güne bir menzil yola düştü,

Deyeler oyolun üstühde bir zambır çayı var. Geldi çıhtı zambır çayına. Çayın başında oturup elini üzünü yudu. Bahtı ki, bir çoban bir merkebi salıp önüne gelir. Çoban buna yetişe yetişte hava bulutlandı bir yağmur yağdı bir sel geldiki, zambır çayının köprüsünü uçurdu. Çoban āşîh Vāleh'in yahasına yapışdı; bu köprünün uşması senin üzündedir. Ya köprünü yap, ya da ki, seni öldürecem. Āşîh vāleh bir yere bahtı, büg göye bahtı, bahtı ki çobanın elinnen gurtulamağa çara yohtı. Eyles çoban gardaş dedi.

Sarhoş sarboş geden a zambır çayı,
Gelip sennen néçe cannar geçipti.
İçen ölmez ab-ı kövser suyunnan,
Ne buriler, ne gılmanlar geçipti.

Ağır öller mesken salır başını,
Gören olmaz toprağını taşını,
Neysen yağır çenengerden taşınıü
Ne huriler, ne gızmanlar geçipti.

Çarh-ı felek bize ne tağı hördü,
Yar zülflerin alıp ne tağı hördü,
Nimler bu köprüye ne tağı hördü
Vāleh kimin néçe cannar geçipti.

Āşîh Vāleh sözünü tamama yetirdikten sonra, hava açıldı. Yağmur yavaşdı, gurahlıh oldu köprüden geçtiler. Çoban öz yoluna devam etti. Āşîh Vāleh de öz yoluna. Güne bir menzil yol ardıhdan sonrasına, Dağistan'a geldi.

Āşîh Vealeh Dağıstan'da Demirgapi Derbend'e yetişende, Zermiyar Hanım da bir néçe gızını çasıasını gezmeye çılmıştı. Āşîh Vāleh Zermiyar Hanım'ın bahçasının yanından geçende bahtı ki, bir güzel hız kenizlerinden beraber bahçanı gezir. Āşîh öz özüne dedi ki; beke bu gız benim çırağımı zindana atan gızdı. Gel hele buna bir söz at hemin gızdı mı, yohsa ayırısımıdır? Āşîh Vāleh sazını bağına basıp, bağı duvarının dibinde bahalım bulara ne değır:

Seyre çıhan ey havlı nazenim,
Söyle görün ne havalı gezirsen.
Néçe āşîhları vurukpsan bende,
Götürüpsen muzvebain gezirsen.

Aldı Zermiyar Hanım:
Bağar eyyamıdır, hicret çağıdır,
Geşt eyleyip öz bahçanı gezirem.
Otuz dogguz āşîh salmışam bende,
Götürmüşem muzvebāla gezirem.

Aldı Āşîh Vāleh:
Bu dünya dediğın bibevādır
Ona eyleşmek sovg-u sefādır,
Böyle yarasız gezmek sana cefādır,
Eylemisen ne hilalı gezirsen.

Aldı Zermiyar Hanım:
Ehed-i lemyezel, vahidel yekday
Kuvvetinnen verip mene kemal pay
Bu esirde gelmez mana āşîh tay,
Hem İnan'ı, hem Turan'ı gezirem.

Aldı Āşih Vāleh:

Vāleh günün geçir ah-, zarınan,
Gövheri hırd eyle bir serrafınan,
Gonuş ginen bir mühsüf yarınan,
Terlanımsan nev baharı gezirsen.

Aldı Zerniyar Hıanım:

Zerniyar boynuna saldırar kemend,
Serinnen tiydirrem mināre peyyvend,
Ecel bergeştedi özü derd-i mend,
Vāleh kimin beynavanı gezdirem.

Āşih Vāleh öz özüne dedi mebunu burada yensem de hara (nere) yazılacah gel şehere get görek sonuy ne olur. Seherde Zerniyar Hıanımın iki gatlı bir övü vardı. Bu övün gabağında bir meydança vardı. Bu meydançada deyişen āşihlardan hıansının baħlı, hıansının baħsız olduğunu yazan kātipler otururlardı. Āşih Vāleh atını sürdü meydana, vahti bir mana bağladı. Zerniyar Hıanım'ın meclisine geldi. Zerniyarın hıanım'ın meclisinde bir neçe āşihlar da vardı. Bu Āşihlar Āşih Vāleh'e hoş geldin elediler, yer gösterdiler Āşih Vāleh oturdu. Zerniyar hıanım öz özüne dedi ki: "Bu oçırağın ustadı gelip bir kenazini çıhardı balgona kenisini arhasında oturdu. Baħım bu mennen ötürünü gelip, yohsa ortalıħ āşığı mıdır söz demeye mi gelip."

Āşihların gözü iti olar. Āşih Vāleh gözünü gezdirdi baħtı ki, Zerniyar Hıanım balgonda kenizinin arhasında oturup, Āşih Vāleh Zerniya Hıanım'ın kenizinin artasında oturmağa baħalım ne değir:

İki güneş o zülmetden baş verip,
Götürüp ālemi üzün bürümüş.
Birsi bederrenip vargerar olup,
Biri zahmet çekip üzün bürümüş.

Sövdüyüm zülflerin leke bağlayıp,
 Göğsünde çarpasın leke bağlayıp,
 Pünhanın nāme yazıp leke bağlayıp,
 Çekilip Pünhana üzün bürümüş.

Zerniyar Hanim bahtı ki, Āşih Vāleh buna seslendi. Sazını aldı Vāleh'in meydanına geldi. Zerniyar öz özüne dedi: “ Gel ele herbe (darbe) vur ki, beke gorha gaça.” Aldı Zerniyar Hanim baçalım Vāleh'e ne deyir:

Bizden salām olsun ay gelen Āşih
 Eyer hünerin var, gel eyliek cenk,
 Görek kim kimi verir zevāle,
 Kim kimin elinnen olur dili tenk,

Aldı Āşih Vāleh:

Ey nāzenim birden bire lāf etme,
 Menem āşk aşkı içinde bir gram-ı senk,
 Zerrece terpetmez meni yermnen,
 Gelse Rum-ı Gaysar ta Mindi, Frenk.

Aldı Zerniyar Hanim:

Néçe āşihları salmışam gire,
 Üş günde bir çörek vericem cire,
 Senin de gerdenin geçer zincire,
 Āşihlar serdarıyam manend-i Huşenk,

Aldı Āşih Vāleh

Gel ikimiz sallanaḥ, gédek bostana,
 El uzadım goynundaki fistana,
 Kelle gerek bu meydanda dayana,
 Aslanım cengine tabetmez pelenk.

Zerniyar Hanim başladı bu sefer de Āşih Vāleh' bağlama denge:

Bizden salam olsun ay gelen āşih
 O nece şehir idi on iki bazar?
 Gırh sekiz mehledir, üç küçesi var,
 Üç yüz atmış altı hicdesindedir,
 Altı min yüz yirmi iki hem hocası var.

Aldı Āşih Vāleh
 Al cavabın verim Zerniyar Hanim,
 Bir ilin verminde on iki aydı.
 Gırh sekiz hertesi, üç bayramı var,
 Üç yüz altmış altı gün hesabıdı,
 Altı min yüz yirmi iki vaht naibazı var.

Aldı Zerniyar Hanim:
 Nece şehir idi on beş çeregi,
 Dogguz bağbanı var on iki bağı,
 Ona genel goyanın ne ihlāsı var.
 Müddesil pergardı néçe otağı,

Aldı Āşih Vāleh
 Sulidin, Firuddih on beşdi damı,
 Dogguz yol oğludu, on iki imamı,
 Müddesel pergardı cennetin damı,
 Müminin behişte çoğ ihlāsı var.

Aldı Zerniyar Hānım:

Altı min yüz yirmi ikidi yarın dükkānı,
On yeddi menzildi onun mekānı,
Yeddi pehlivanı var yohluyan onu,
Tap görüm sözümüne manası var.

Aldı Āşīḥ Vāleh

Altı min yüz yirmi iki ülketdi bir ilin namazı,
On yeddikülteülonu yegin bil,
Yeddi ezan yere deĝri müddesil,
Men déyim sözünün bu menası var.

Aldı Zerniyar Hānım:

Altı min altı yüz altmış altı dı hacı
On dört pehlivanı var artıhdı gücü,
Sekiz min sekiz yüz seksen dördü kerpici,
Onu yalguz yapanın ne bennası var.

Aldı Āşīḥ Vāleh

Altı min altı yüz altmış altı dı ayet
On dört secde Gur'an'da tapar hidayet,
Sekis min sekiz yüz seksen dördü sahat,
Onu yalguz yapanın bir mevlāsı var.

Aldı Zerniyar Hānım

Yüz ondört otuza eylerem şükür
Yüz min derviş orda eyliyir zikir,
Zeraiyar dünyada çekermi fikir?
Şekkiyel mürtaza kimin hem ağası var.

Aldı Āşih Vāleh
 Yüz on dört otuzdu süre-i Gur'an
 Yüzü bir tesbihi var hem zikri süpḥan
 Vāleh'e közek ol ya Şah-ı merdan
 Bu meydanada dini iddiası var.

Bu arada camahat āşihların aşışmesini kestiler. Zerniyar ḥanım'a adediler ki, Zerniyar ḥanım sen her zmana gabaḥda gedirsen, bu āşihı ıḡınx yagdasına uymaz. İndi de Āşih Vāleh gabaḡa geçecek. Zerniyar ḥanım Camahat'ın sözünü gabuleledi, Āşih Vāleh gabaḡa geçti.

Aldı Āşih Vāleh
 Bizden selām olsun Zerniyar ḥanım,
 Evvelki metlebin kāmı néçedi?
 Neyinen kāmilsen, ne yinen nagis,
 Nürdesinde var endamı néçedi?

Aldı Zerniyar Ḥanım:
 Al cavabın verem ay āşih Vāleh,
 Evvelki metlebin kāmı ikidi.
 Edepli kāmildi beyedep nagis,
 Mürdesinde van endamı ikidi.

Aldı Āşih Vāleh
 O nedi ki, batıninde yegindi?
 O nedi ki vücudunda hasıldı?
 O nedi ki, yer yüzünde melūmdu?
 Bunan artıh ihtiyarın néçedi?

Aldı Zerniyar Hıanım:
 O Allahdı batıninde yegindi,
 O uşahdı vücudumda hasıldı,
 Aydı gündü yer yüzünde melumdu,
 Tutdum oruç gıldım namaz ikidi.

Aldı Āşih Vāleh
 Vālehdigir: Bir elifdir bir gayın,
 Nnnéçe eyler menānaların siz deyin.
 Tükün kitapları hesab eyleyin,
 Bunan artıh barı sende néçedi?

Vāleh bu bendi deyende, Zerniyar hıanım epeyce duransadı. Ne gedir eledise bu bendi açabilmedi, açammıyanda üzünü meclise tutup dedi: “Camahat özü öz bendi açarsa, artıh men ona usta deyecem? “Cemahat da Āşih Vāleh’e deki ki: “özünü aç.” Bunun üzerine aldı Vāleh dediği bendi gören ne cür açır:

Vāleh cemel hesapların yad eyler,
 O, bu hesapları tez savad eyler,
 Bir elif, bir gayın min bir ad eyler
 Ad sahabına demek olmaz ikidi.

Āşih Vāleh Zerniyar hıanım’ı bend eliyir, zindana vurulan āşihları da açır ötürür. Zerniyar hıanım’ı da önceden Derbend’de Rüstem Bey var ımış, o istiyir imiş. Rüstem Beyin adamları rica eliyirler. Vāleh Zerniyar Hıanım’ı verir ona, çırağında alır dönür öz toprağına.

VALEH'İN NAĞILI¹⁷

Valéh, bir şâyirdi, Garabağ şherinin terefinde. Onun bir çırağı, sazını götürür çıha koylarda oğuya. Bés üş gurusundan öteri. İşdi, geze geze gédir Dağısdan terefinde, Demir Gapi'da bir ermeni gızı var Zerniyar adında. Ermeni gızı da berk Şâyirdi. Otuzdokguz aşih tutup bende salıpdı. Özüde niyet éliyipdi ki:

“Kim meni alt éliyerse men ona gédecem. Çırağ da geze geze gédip çıhip onun vilâyetine. Demir gapiya. Çırağ buraya gelende gız bunu tutup déyir:

– Sen aşihsan mı?

– Yoğ aşih deyilem.

– Ben neçisen?

– Men Āşih Valéh'in çırağıyam.

– Peki, gabul. Seni sahlaram, yiyecéyinni, içeçeyinni mintezam vérerem, mezaretde galarsan, kağız yazaram senin usdan gelisin seni buradan kutarsın. O sahatda bu da ne yapacağdı meselen, zoru çatmazki. O sahatda bunu alıp nezarete, aş péşinde tavşırđı dédi:

– Bunun yiyeceyini muntazam vérin. Zerniyar, götdü Valéhe meyhtup yazır. Valéh de gönüşularının toyu varıymış orda bir néçe aşihnan oğuyurmuş. Zerniyar, bir icretci tutur, yolçu tutur, bir gedir para vérir, yolluyur Vaaléh'in üsdüne, Garabağ terefine. Kağızda bunu yazıpdı.

Bizden selam olsun ay Āşih Valéyh,

Eyer hünerin var bu meydana gel.

Ya aşihliş ismin götür üsdünnen,

Dolanma Dünya'ni sen afsane gel.

Dilimnen çıhipdı bir béele ilgār,

Her kim meni bağlar, ollam ona yar.

¹⁷Aras, agbt, s. 124-136.

Aşihlar başınnan tihdirrem minar.
Eyer gıyar olsam şirin cana gel.

Otuz dolkguz aşih éylemişem bent.
Ayağında gandalağ boynunda kement.
Adımdı Zerniyar vetnim derbent.
Eyer heber alsan Dağısdana gel.

Zerniyar, kağızını tamam éliyir, icretciye vérir. İcretci götürür güne bir menzil
üzümü o zaman yétirir Garabağa soruşur:

- Aşih Valéh'in evi hansıldı? Déyiler:
- Odaha ordaki evdi. Ordan gelir evinnen soruşur, déyiller:
- Aşih Valéh, toydadı, bussahat saz çalır. Bu toy evini soruşur, gelir toy evine.
- Aşih VALEH kimdi? Déyiller:
- Bu ortalığda saz çalan adamdı. İçeretci, kağızı vérir, Aşih Valéh keğızı oğuyur ki, çırağı cire tüşüpdü. Acığ caléh birez durgunnuh varpır. İndi götürür bir néçede aşih var orda dédi
- Men gédecem Dağısdan Demir Gapiya. Toy sahabınnan izin isdiyir ki:
Garabağ'dan éyleyip gelirem.
- Menim kusuruma bağmayın benim çırağım tutulupdu, men gédecem. aşih Valéh götürür meclise déyir.

Garabağ'dan dod éyliyip gelirem.
Harda bir dotlef varsa gelsin.
Cehennem bu dünya'da gösterim.
He gardaşın besi varsa gelsin.

Vararam méydana divana nisben,
Pehlivanam İbni mülcana nisbent.

Firovsu, Firdovsi misāna nisbent.
Her kim mennen beraberısa gelsin.

Déyir :

– Men filān yérde cırağımı kutarmağa géldim. Mennen gelen yarsa gelsin.

Men şāyir Mehmet nabadı.
Çağır yétsin dāda o mūmbir adı.
Her kesin ki Şāyirliyhden öladı,
Valéh'nen beraberı sa gelsin.

Her kim ki şāyircm dāyirse, mende Valéh'em, mennen baraberdısa gelsin. Kim gélsin. Kim gédecehdi. Valéh, toy sahabinnan izin evine gelir, bağır. Avradı toyddadı, iki dene de baldığı var. O sahatda bir dene adam gönderir.

– Déyin gelsin eve. Valéh'in arvadı toyda şaşgın olur. Bu toydu, Valéh toyu néce birağıp gétdi eve bizi isdiyir. Avrat dédi:

– Olmuya evde bir tehlikeli iş ola, valéh bizi niye çağırdı? Buların üçüde, baldızdarınnan barabar galhır geliller eve. Bular hayatın gapısınnan girende, Aşılı Vaaleh, bağır baldızdarıda geldi. Alır.

Toy övünen gelen gizdar gelinner.
Toyuūnuzdan acepallı gelipsiz?
Aşılı öldürmeye vardı gesdiñiz.
Keyif ola galmagallı gelipsiz.

Bir birini dindirir ne şirin bacı.
Bir derde tüşmüşem yoğdur ilācı.
Ödetdi yatırdım ağzımdı acı.
Heyif ola galmagallı gelipsiz.

Bir söz déyip olma menen bé damaḡ.
 Konlunnu konlumnan éylem ıraḡ.
 Bir Varleh, bir Senem bir ḡelfet otaḡ.
 Heves heves bu ḡıyallı gelipsiz.

Baldızları gülüşdüler, gayıtdılar gériye. Valéh'in övreti geldi övüne, görüşdüler. Tuna yol tedriki görüp, sabayhı çıraḡı nın dalıçaḡ yolçu oldu. Bu koyunnan çıḡdı épéy aralandı, baḡdı ki köyünün daḡları aralandı. Aldı.

Yönü beri duran daḡlar,
 Halal édin hümmet édin.
 Başı garı uca daḡlar,
 Halal édin hömmet edin.

Men Valéh'em bir Murāda.
 Sıḡındım Eli usdada.
 Ya gelem ya gédem bādā.
 Halal édin hümmet édin.

Déyip sözünü, yolcu oldu. Güne bir menzil geldi, bir néçe günnen sorabir kendin aḡşam terefi olup bir sahat galanda o şeherin bir çéşmesi vardı. Valéh özüntü çéşmenin başına yétirdi, elüzünü yudu. Baḡdı ki bir gelin gelir. Biri de anun dalıçaḡ gelir. Bular geldiler çéşmeden su doldurmaḡa. İndi Vaséh aldı bu gelin nerin gelmeyhliyine déyir.

Bu gelen bir cüt sonanın,
 Hansına gurban men olum?
 Mejnun baḡıp can alanın,
 Hansına gurban men olum?

Maşallah geddi gamete.
 Aferin çeken usdada.
 Her ikisi meleyh zādā.
 Hansına gurban men olum?

Bu gelenner birçüt hanım,
 Müjgānnarı tökür ganım.
 Valét déyir ver bircanım.
 Hansına gurban men olum?

Gelinner ikisi de gülüşdüler. Dédi:

– Bacılar, men kime gonağ olacam gonağcıl ev kimdi? Dédiler:

– Gardaş, burada héş kes gonağ saşlamaz. Mesim Efendi adında bir gırmızı sekgel kişi ver, o gonağcıldı ona gédecehsen. Onun odası da, bah, o altdı üsdü oda varha, oradı. Mesim Efendi'nin de bir dene hetâyī nāmında gızı varmış, gözel de gızımış. Gız üsdeki otahda olurmuş. Valéh, gelir mesim Efendi'nin otağına. Bunun alılar içeri, hoş béşden sora, yiyeceyh içeçeyhden sora, géce olur mesim Efendi deyir:

– Oğlum, néreden gelip nére gédirsen? Déyir:

– Baba, Garabağşdam gelirem, Dağısdan Demir Gapıya gédecem. Deyir:

– Niye gédirsen?

– Orda, Zerniyar adında bir érmeni gızı var, çırağımı tu tutuptu. Gédirem onu alem. Déyir:

– Gelesen buradan dönesen sériye. O éle bir gavur gız dı ki, otuz dokguz aşığı bent eliyipdi. Seni de elese size çoğ zehmet vérecehdi. Dédi:

– Emi, gétmemiş olamemnem. Mesim Efendi, bağıdı ki bunu bu bunun sözüne/gulağ asmadı. Dedi:

– Oğlum, İndiki gédirsen, onun benim yanımda bir néçe sözü var, déyim. Eyler dnnarı bulsan gét. Bulmasan niye zehmet çekirsen. Dédi:

Emi buyur. Alır Mesim Efendi.

Gendi Lāf éyliyip Şāyirem diyen,
 Gel ol ginen cevabıma düzün de.
 Al suālım vér cevabın tézin de.
 Valéy, sazını basır sinesine, götüşün göreyh Mesim Efendi'ye ne déyir.

Başına döndüyüm benim efendim.
 Gelmemişiyh éybullāha biz indi.
 Ülküşmenem, sehşenmenem, gorhmanam.
 Eyer olsa bu savaldan yüz indi.

Aldı Mesim Efendi:
 O kimdi doğdu yüz seyhsen oğlan
 O kimdi kime yétirdi. Gurban?
 O kimdi vırdı etdi nahağ gan?
 Vacéh nedı arasında gezindi?

Aldı Valéh. Efendi.
 Havva āna doğdu yüz sehşen oğlan.
 Cebrail İsmail'e getirdi gurban.
 Kabıl vırdı Gabıl étdi nahağ gan.
 Adam péygamber vérdiği gızını.

Aldı Mesim Efendi.
 O kimdi elleri varıdı néçe min?
 Her elinde bermahları yéddi min?
 Her barmağda gelem çalır néçe min?
 Buları tapana yoğdu ki sözüüm.

Aldı Mesim Efendi.
 Cehennem malikid elleri var yéddi min.
 Her elinde barmaqları yéddi min.
 Her barmaqlı da gelem çalır yédi min.
 Oları ne bize göreriyn ne de siz indi.

Aldı Mesim Efendi.
 O kimidi néçe ürket namazı gıldı?
 O kimidi néçe il gıyyām durdur?
 O kimidi orda boynumu burdu?
 O kimidi danışmadı danışmadı düz indi?

Aldı Valéh.
 Meleyin tövüz (tovus) iki riket namazı gıldı.
 Yétmiş il orala gıyyā ma durdu?
 O béçare orda boynunu burdu..
 Eleyn toyuz danışmadı düdz indi.

Aldı Mesim Efendi.
 Mesim Efendi dér sahibi guddret.
 O néydi ona vérildi ziniyet?
 O kimiddi kime verildi helbet?
 Buları tapana kuluğ biz indi.

Alır Valéh.
 Valéh. déyir o Allāh'dı sahibi guddret.
 Béyişt bahçasında vārildi zinet.
 Méhrāşda tavşırdı min eklme helbet.
 Gediri Lāmyezel ona söz indi .

Sözünü tamama yétirip, Mesim Efendi bahdi h eyir buda b y k. Ő yirdi. Mesim Efendi Kiridi. Bu heber g tdi gıza het y 'ye ki:

– Baban aŐıŐın gabaŐınnan gaşdı. het y , sabaŐanan kenizderinnen ikisini yola vurup d di:

– Tutun getirin o aŐıŐı g reyh neÇidi, ne c r aŐıŐı? Valeh, yolcu olup g dirdi kendider bunda d di.

– Hanım seni  aŐırır. Val f  ıŐı het y 'nin odasına. Val h, het y 'ni g rd  ki, gızıl, g m Ő kemeri b linde, ince bir gız dı. Aldı. Val h.

Men bu Y rin g zeline na b let.

Bir s z d yim gurmuŐ dile b k lm Ő.

Het y ni g rceyh  yledim  ata.

Lefi goher bir mendile b k lm Ő.

Seher iken m hm n oldum onara.

G yinip gurŐanıp yaşıl allara.

G m Ő bezbent neziyh simŐet gollara.

Zerrin kemer iŐge b le b k lm Ő.

Men gurbanam al  g z n mesdine.

Ne giripsen Şirin canın gesdine.

Elim goyum teri memen  sd ne.

H sap  le b lb l g le b k lm Ő.

Men murbanan  vladınna soyuna.

Min  gerdeninne suc  boyu .

B  ara Val h'i al sen goynunna.

DarŐına MuŐ ye hile p k sm Ő.

Gızın çoğ hoşuna geldi. Gız oğlanın affını vérdi. valéh bunan da haleğ alıp, yolçu oldu. Gelerken, Zembir Çay'ı var, Gafgas toprağında. Valéh, geldiçayın üsdündeki köprüden kéşmeye. Geldi. Ki sél gelip, köprütün üsdünnen sél gédir, kéşmeye héşyol yoğdu. Bahdı ki bir çoban dağdan üşgüreyh çala çala gelir. Çoban, galip yétişdi, isdedi ki köprüden kéçe, bahdı héş yol yoğdu. Valéh da sazı çiyinde durupdu. Oban yétişen kimi Valehe bir deyneyh. Dédi:

– Senin anayın goruna italiyim, Köpüyoğlu bu senin üzünnendi. Ya bu yolu açarsan, yada ki seni burada ezecem. Çoban, Valah'i birez arığ görüp, bir daha üsdüne hüçum éliyende, aldı valén, dédi:

– Ay gardaş be meni niye tapdıyırsan men néynimiyim. Aldı Valéh.

Sarhoş sarhoş géden a zambir Çay'ı.

Gelip senen néçe çannar kéçipdi.

İçen ölmez āb-ı kovser suyunnan.

Ne hürüler ne gılmannar kéçipdi.

Ağır éller mesgen Salı başına.

Gören olmaz tornağınrı daşınrı.

Valéh kimin ne geripler kéçipdi.

Sélidi, yağmur kéndi, sél de yatdı, köprü açıldı bular kéşdi. Loban gétdi öz yérine Valéh de yolu aldı Dağısdan'a. Valén güne bir mezil geldi o günü çıhıdı ki, yaz feslidi, bülbül günlen gül bülbülne elleşir. Her terefde güller, açılptı. Zerler. Yol bahçenin yanınnan kéçirdi. Valéh, tahminen bahdı bir hanım gezir gızdar da başında dövür ha dövür geziler. Valéh öz özsüne dédi:

“Olmuyan bu Zerniyar hanımola, gel hele buna bir söz at göreyih ”Aldı Valéh.

Séhre Çıhan éy havalı nazanı,

Söyle görüm ne havalşı gazirsen?

Néçe aşihları salıpsan bende?
Götürüpsen muşlābālī gezirsən.

Zerniyar dédi:

– Eylesen aşih eylesen. O, hasarın içinde, Vāleh’de eşiyindedi. Valéh’in de bir arih yavısı var minipdi, deyneyni de ayağının altı ne goyupdu. Aldı zerniyer.

Bahar eyyārdı hicret çağdı.
Geşt éliyip öz bahçanı gezirem.
Otuz dokuz aşih salmışam bende,
Götümüşem muzabābālī gézirem.

Aldı Valéh.
Bu Dünya dédiyin bir Réybārfādır.
Ona elesgine zoygu sefādır.
Béyle yarısız gezmeyin sanna cefādır.
Eylemisen ne hıyālī gezirsən.

Aldı gız
Eheti lemyāzel vaḥıd el yéktāy.
Gudretinnen vérdi mana kemālpāy.
Bu esirde gelmez mafia aşih tay.
Hem İnan’ı gezirem.

Aldı Valéh.
Valéh, günü, kéçir ah-ı zārınan.
Goher ḥırdéyle bir serrāfınan.
Gonuşginen sen bir münsif yarınan.
Terlanımsan bahar yémi gezirsən.

Aldı gız.

Otuz dokuz aşîh salmışam gire,

Üş günde bir çöreyh vérirem cire.

Seninde gerdenin kéçer zençire.

Valén kimin béynavanı gezirem.

Sözderini tamama yétirip, Valéh dédi:

– Men burda seni bağlasam da hara yazılacağdı? Atına bir deyneh gaçıp geldi şehere. Bir méydannıh varıydı, orda Rüsdem Bey varıydı. Rüstem Bey, Zerniyar Hıanım'ı isdiyirdi oda gétmirdi.” Meni kim bend élese ona gédecem. “Valéh, geldi o méydana, girip meclisde oturdu. Aşığa hürmet doyalar, bunu aldılar içeri, oturtdular, gabağına çay maydan goydular bu yémeyhde. Zerniyar Hıanım, gızdara dédi:

– Durun gédeyin, diyesen beyhlediğim aşîh gelibdi. Gız, eve gelip sazını aldı geldi meclise. Zerniyar, öz özüne fikir éledi ki” Hay hay, gel éle bunu herbe davet éleginen, bu dorhsun bekeke çekile. Aldı Zerniyar Hıanım.

Bizden salam olsun ay gelen aşîh,

Eyer hönerin var gel éylyek venk.

Görelim kim kimi vérir zavala,

Kim kimin elinde olur dili tenk.

Aldı Valeh. Kere bir yanan Valeh'e düvā éliyler.

Ey nazenin birden bire lāf étme.

Mene éşk içinde bir girāmı senk.

Zererece terpetmez Meni yérimmen,

Gelse Rum'u géysel dahini Firenk.

Aldı zerniyar.

Otuz dokuz aşîh salmışam yére.

Üş günde bir çöreyh vérirem cire.

Seninde gerdenin kéçer zincire.
Aşîş serdarıyam, olarsan sen tenk.

Aldı Valéh.
Men gurbanam senin kimin zanāne.
El uzadım goymmdaki pustāne.
Kelle gerek bu Méydanda dayana.
Aslanın cengine tāb étmez pelenk.

Aldı Zerniyar.
Zerniyaram seni çeyhdirrem dāra.
Kimsen var mı seni ordan gurtara?
Boy vérmenem bu işdaba girāba.
Bu esirde men deryāyam sen nesen?

Aldı Valéh.
Sallan gel ikimiz gédeyh bosdana.
Sen bir zenānesen men bir merdāne.
Taléh'men sinem goydum nişana.
Ata her kemendār min tiri heder.

Aldı gız, bağıdı hēyir herbiyner bu gorğmadı, özüne dédi:

“Gel buna bir iki gıfıl bent dé, bağlama déyner? Aldı.
O neçe şahrđi on iki bazar?
Gırğ sekgiz hefdesi üş bayramı var.
Üş yüz altmış altı hicresindedi.
Altı min yüz yirmi iki hem hocası var?”

Aldı Valéh.

Al cevabım vérim zerniyar hánım,
 Bir ilin veminde on iki ay var.
 Üş yüz altmış altı gün hesabıdı,
 Gırh sekgiz hefdesi üş bayramı var.
 Altı min yüz yirmi iki hem hésabıvar.

Aldı zerniyar.

O néçe şehridi on bés çerāğı?
 Dokguz bağmanı var on iki bağı?
 Müddesil pergardı néçe otağı?
 Ona genel goyanın ne ihlāsı var?

Aldı Valéh.

Sulidin firudin on bésdi hamı.
 Dokguz yol oğludu on iki İmām.
 Müddesil pergardı Cennet'in dāmı.
 Möminin béhişde çoğ ihlāsı var.

Aldı z

Zerniyar.

Altı min yüz yirmidi yarın tükani.
 On yéddi menzildi on un mekānı.
 Yéddi pehlivan var, yoğluyan onu.
 Tap görüm sözüümün ne menası var?

Aldı Valéh:

Atı min yüz yirmi iki ürketdi bir il.
 On yéddi ürketdi onu yegin bil.

Yéddi ezān yére deyir müddesil.
Men déyim dözünnü bu menāsı var?

Aldı Zerniyar.
Atı min yüz altmış altıdı hacı.
On dörü pehlivanı var artıartııdı gücü.
Sekiz min yéddi yüz seyhsen dördü kerpici.
Onu yalguz yapanın har Mövlāsı var.

Aldı Valéh.
Altı min altı yüz altmış altıdı ayāt.
On dört sejda Gurān'da tapar hidāyet.
Sekiz min yéddi yüz sehzen dördüdü sahat.
Onu yalguz yapanın hir Mövlāsı var.

Aldı Zerniyar.
Yüz on dört otuza éylerem şükür.
Yüz bir dörvüş orda éyliyir zikir.
Zerniyar Dünya'da çeker min fikir.
Şefiyel mürateza kimnin hem egası var.

Aldı Valéh.
Yüz on dört otuzdu suréyi Gurān.
Yüz bir tesbihi var hem zikir subhān.
Valéh'e kömeyh ol ya şah-ı merdān.
Bu méydannarda çoı müddeāsı var.

Gurān, otuz çüzdü, yüz on dörtde suredi. Onu déyir. Sözüünü tamama yétiren kimin, Camahat dédi:

Bizden selam olsun Zeriniyar hanım.

Evvel ki metlibim kânı neçedi?

Neyinen kâmlısen neyinen nākıs?

Müradāsına var endamın neçedi?

Aldı Zerniyar.

Mennen salam olsun ay aşıh Valéh.

Evvel ki metlibim kânı ikidi.

Edepli kāmildi bi edep nākıs.

Mürdesinde var endāmın ikidi.

Aldı Valéh.

O nediki bātininde yegindi?,

O nediki vücudunda hāsıldı?

O nediki yer yüzünde melimdi?

Bunan artıh ıhdıyarı néçedi?

Aldı gız.

O Allāh' dı bātinimde gegindi.

O Uşahdı vicudimde hāsıldı.

Ay'dı. Gün'dü, yeryüzünde melimdi.

Tutdum oruç, gıldım namaz ikidi.

Aldı Valéh.

Valéh déyir bir elifdi bir gāyın.

Néçe éyler mānāların siz déyin?

Tökün kitapları hēsap éyliyin?

Bunan artıh barı sende néçedi?

Aldı Zerniyar.

Zerniyar zemel h sapların ad  yler.

T z bu h sapları ay sav d  yler.

Bir elif bir gayın min bir ada  yler.

Ad sahabına d meyh olmaz ikidi.

S zderini tamama y tirip. Aldı bu sefer gız.

O nediki bilmeyh olmaz sanını?

O kimidi yumdadılar ganını?

O kimdi  ld  dirildi o anı?

Keder yaratdı heft  sıma nı?

Aldı Val h.

 ldızdarın bilmeyh olmaz sanını.

 ehit olannarın yumadılar ganını.

Cenciz P ygember'di  ld  dirildi canı.

Nurdan yaradıpdı heft  sımanı.

Aldı gız.

O nedir ki yo dur onun bin sı?

O kimdi harla galdı asasıL?

Ga  menzildi y rnen g y n arası?

Neden yaradıpdı heft asımanı?

Aldı Val h.

O y rdi yo du onun binası.

Musa P ygamber'in Tur'da galdı asası.

Y tmi  ildi y rnen g y n arası.

Nurdan yaradıpdı heft asımanı.

İkisinde bir birine mugabil geldi. Aldı gız.
 Otuz dokguz aşır salmışam gire.
 Üş günde bir çöreyh véreem cire.
 Senin de gerdenin kéçer zençire.
 Marifetde men Musa'yam sen nesen?

Aldı Valéh.
 Sen kimin gözel alt éylerem men.
 Aparıp özüme mal éylerem men.
 Deryānın üzünnen yol éylerem men.
 Marifetde men Musa'yam sen nesen?

Zerniyar Hanım, Valéh'in sözderini açmmır, gızı bent éliyir. Gız taha bunun ıhdıyarına kéçir. Gızı da Rüredem Bey isdiyirdi. Suda çoğ hetirri bir adamıydı. Valéh, Zerniyar hanım'ı Rüsdem Bey'e veri, bunların toyunu éliyir. Bunlar metliflerine yétişiler. Valéh, çırağını alır çıhıp gelir Garabağa.

AHMED İLE İBRAHİM HİKAYESİ¹⁸

Déyeler ki Reyhan şehri var imiş. Reyhan şehrinde Zülāl şah adında bir padişah var imiş. Bu padişahın iki oğlu varmış. Büyük oğlunun adı Ehmed, kiçiginin adı da İbrahim imiş.

Éh bir gün gelir Zülāl Şah befat édir, dünyadan ölür gédir. Zülāl Şah öldükten sonra yerine veziri emāneten bahırmış. Bu sırada Ehmed ile İbrahim de uşağıydılar. Mektebe gédirdiler. Vezir Padişahın garısını uduzdurur. Fikirleri bu olur ki, Ehmed'in İbrahim'i öldürek. Onlar yekelende Pay õ 1 Taħda çıħmasınlar, biz pay õ 1 taħda sabah olaħ. Avrat da Vezir söz verir. Ehmed'in İbrahim'in bir dāyesi vardı. (Daye: Çocuĝa bakanlara denir.) Dāye bu işi annıyır. Annıyannan sonra uşahlara déyir ki;"

- Oĝlum, bunlar sizi telef éliyecekler, gelin sizi buradan çıħardım, gédin ayrı yere çıħın gören sonunuz ne olur, Allah kerimdi.

Bunlara iki dene derviş libası getirir. Tabi padişahın her şeyi, her tedereki var. Buları gece vaħtı getirir şeherden çıħardır. Déyir:

- Oĝlum derviş libasını géyinin gédin. Sizi gören de olsan tanımasnar padişah oĝlusunuz.

Bulma derviş libasını géyiniller. Orada Dayeynen Halil himmet éliyiller. Daye ağlamaya başdıyır burada ehmed gardaşına deyir:

- Gardaş goy men gédim sizahdan, ħeñçelden keserden bir şey götürtüm gelim. İbrahim de irazı olmur:

- Şeherden ancaħ çıħmış gören olmuyupdu, gétme ginen.

Bular Daye'den ayrılıp goyullar geliller bir şehere yétişiler. Bu şeherin de padişahı ölüpmiş. Bulardan Ehmed Şah õ 1 Şongerin başını yéyippiş, ciĝüerini de İbrahim yéyippiş byu şeherin meĝbereliĝi (mezarlıkI kenardayimiş. İbrahim uşahlıydı ayaĝı gab armışdı, hem de acıħıpdı. Ehmed deyir:

- Oĝlum sen dur burada,men gédim sana şeherden etmek getirim.

Ehmed gelir şehere bahır ki, şehirde dövlet guşu uçurdular. Kimin başına gonsa onu getirip padişah éliyilermiş. O zamanın usūlu éleymiş. Şeherin helgi meydangah

¹⁸ Karadaĝ, age., s.91-111.

yerleri varyıdı. Cem oluplar ona dövlet guşunu uçurtmaya. Ehmed gelir bir etmekçinin firmasının gabağına deyir: “Emi biz acıh bize birez etmek ver.” O da gırıh - guruhdan yığır doldurur ehmed’in gucağına. Ehmed baħır ki öle şherden çıhan gādir, şherden çıhan gēdir. Ehmed soruşur:

- Emi bular nedi? Deyir:
- Vallah, dövlet guşu uçurdular padişah tutacaħlar. Ehmed deyir:
- Men de gēdim tamaşa éliyim etmekde gucağında Ehmed de gēdir yığıncağa gatılır. Beş min, on min yirmi min insan yığışıbdı.

Dövlet guşunu uçurdular. Dövlet guşu gēdir gelir Ehmed’in başına düşür buranın milleti baħır ki bu bir vaziyet değıl. Buna bir iki tapdıylar, guş yanış olupdu. Guşu tutular aparıllar bir de uçurtmaya. Ehmed’i de aparıllar bir samannığa gatıllar. Samanığın da bir yırtığı vardı. Dövlet guşunu ötürüler. Dövlet guşu uçure o terefe, bu terefe gelir samannığın o yırtıgınnan giri içeri gene Ehmed’in başına tüşür. Milletdeğır ki, canım Allah buna veripdi. Bunu o sahat götürüler, padişahlığa çıhardıllar. Aparıllar hamama, eynine padişahlıh libāsını gēyindirirler, getiriler taħda goyullar. Gardaş yaddan çıħır.

Gel sene heber verim İbrahim’nen. İbrahim gözetdiyir, aħşam olur gün batır ehmed gelmir. Orada bir adamın kümbezi vardı. Deyir: “Gēdim bu gece orda sehlenim, sabah açılısın görek ne olur.” İbrahim girir kümbezin içine ağmağa başdıyır. Ziyad Haramı dağlarda gırıh dene haramıynana gezirmiş ki, soygunfculuħ éliye. Bular buradan geçende Ziyad Haramıbaħır ki bir ses gelir. Deyir:

- Bu yegin kervandı, yolunan gēdir. Gédeyin kervanı soyağın. Ziyad Haramı emir verir, tökülür geliller ki, gebirsannığın içinde ses gelir. Geliller kümbezin gapısına yığışılur: kimsi bismillah, kimisi Elhamdüllah, kimisi yoħsa buradaki cindi. Her ne déyilerse Ziyad Haramı da orada durupdu. (ziyad Haramı eskiden Zülāl şahın yanında gulħ éliyipmiş, bilir imiş ki ülāl Şahın büyük oğlunun adı Ehmed, kiçiğinin adı da İbrahimdi.) indi giriller içeri déyiler:

- Ede sen neçisen, sen kimsen, burada niye durupsan, burada ne gezirsen?

İbrahim dedi:

- Eylenin. Alır İbrahim görek haramılara ne değır:

Başına döndüğüm haramı başı,
 Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.
 Ağlaram didemnen gelir ganlı yaş,
 Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

En derin saygılarımızla,
 Dizim tutmur özüm size yetirim,
 Bitmez gulluğlarım men de bitirim,
 Gardaş dedi: gédim tağam getirim,
 Gözüm yolda galdı garda gelmedi.

İbrahim'em bu gelli başım,
 Gurbe éle düşüptü daşım,
 Zülâl şah babamdı, Ehmed gardaşım,
 Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Ziyad Haramı'nın oğlu da yoğudu, haramılara yalvardı dedi:

- Men bunun tanıyırım, padişah oğludu, bunu men aparı özüne oğul éliyim.
 Haramılar da izin verdi. Ziyad Haramı İbrahim'i çağırır alır atının terkine gelirler öz
 şehirlerine. Gelende haramılar düşünüler déyiler ki, bunu aparsa, biznen haramılığa
 goyacağdı, özü de oturacağdı evde.. indi yolda haramılar sözderini bir éliyipdi ki,
 gédeyin bunu öldüreyin. Ziyad Haramı da çoğ büyük, cesur bir adamıymış. Geliller
 İbrahim'in üstüne déyiler ki;

- Biz bunu öldürecik. Ziyad hanamı yalvarırsa da déyiler ki;
- yoğ olmaz öldürecik. Burada alır İbrahim görek ne déyir:

Ay ağalar gelin size söyleyim,
 neyhlet bu dünyanın işine gelsin.
 Haggı goyup nāhağ işnen uğraşan

Görüm Haggın belāsının beşine gelsin.

Dost yérisin men de olum şatırı,
 Beyer mevlām nāhaḥ işi götürür,
 Men ağlaram ḥan gardaşdan ötürü,
 Rehmiz gözümün yaşına gelsin.

İbrahim sözünü tamama yetirir, Ziyad haramı da rica édir, haramılar deymiller, çekiler, gédiller evlerine. Her kes öz evine gédir. Ziyad Haramı da İbrahim'i getirir evine. Avradına déyir ki;

Avrat bunu yahannan sal özümüze oğul éliyek. İbrahim de güzel oğlanımış. Bunu özderine oğul éliyirler.

Bir néçe ay galdıhdan sonra haramılar baḥır ziyad Haramı, haramılığa çıhmadı. Haramılar bir cadvu garı tapılar, O'na para veriler, déyiler ki:

- Gét ki béle böhdan söz atınan ki; Ziyad Haramı'nın avradı İbrahim'inen aleghedferdi, Ziyad Haramıya itaat élemir.

- Geri de pulunu getirir yolda hamısını itirir. Şeherin içine ses salır. Böyük küçük hamı éşidir ki, ziyad haramı bir oğlan getirip avradı o oğlanınan alegederdi. Ziyad Haramıya zor "liyir. Bunu Ziyad harminin avradı éşidir, erini çağırır déyir ki;

- Sen bir béle oğlan getirdin, bir béle ses çıhardıplar sen bunu öldür. Ziyad Haramı da İnsaglı adamımış bunu öldürmür. İbrahim'i alır atının terkine getirir şeherden çıhardır, bir gedir de heştik verir. Deyir;

- Oğlum hét, ta senin burada galmaḥ zadın yoḥdu.

İbrahim ordan ayrımır gelir bir dağın döşünde yatır. Yatandağ gece rüyasında buna bade veriler." Gendahar şeherinde Üseyin ḥan'ın gızın ḥeylense ḥanım'ı sana verdik, seni de ona." Bu sabah erkekn ne duru ağılyı ağılyı yolçu olur. Yolunan gelerken gelir bir menzil de Gendahardan bir kervan gelip gédirmiş, gelir onara yetişir. Bunu da bir kilim açılar, İbrahim gelir oturur bunarın yanında. Buna sorular:

- Oğlum hardan gelip hara gédirsen? İbrahim dedi:

- Reyhan'nan gelip, Gendahar'a gédirem. Bezirgan sabahı dedi:

- Oğlul éyki gédirsen, ne işin var orda senin? İbrahim eylen baba dedi:
başına döndüğüm gurban olduğum,
gocam baba yarımından man bir heber.
Sana gurban olsun bu şirin canım,
Goca baba yarımından mana bir heber.

Aldı Goca:

Başına döndüğüm gül üzdü oğlu,
Sen adın dé men heber verim.
Sana yedirdiler çoğ gend ile noğul,
Oğul sen adın dé men heber verim.

Aldı İbrahim:

Gızıl güllü deste deste derdiler,
Deriben yaylığ üste serdiler.
Adın désem destan olur dillere,
Goca baba yarımından bana bir heber.

Aldı Goca Baba:

Goca baban gocaların gözüdü,
Āşlıkların söhbetidi sözüdü,
Adı heylense Üseyin han'ın gızıdı,
Oğul sen adın dé men heber verim

Sözlerini tamama yetirdiler. Goca, bir atın yükünü aldı başka héyvanlara goydu.

Bir nökerini çağırdı. Dedi:

- Bunu apararsan Gendahar şherinde goyarsan, atı da verersem buna. Satsın özüne heştik élesin, özünde gayıdıp gelersen.

O gece İbrahim'e bade verilende, Heylense Hanım'a da Gendahar'da bade verilmişdir. Ki, İbrahim sabah bu şehere dahil olacağdı. O da üç dene kenizlerinden

çılıp yolda İbrahim'in yolunu bekliyirmiş. Gece rüyasında görüpdü rengini zadını tanıyır.

İbrahim gelir şehere yétişir. Bunların da bir elinde ağ gül birinin elinde gırmızı gül, birinin de elinde sarı gül vardı.

Aldı İbrahim görek bunlara ne deyir:

Ağ gülü gönderek düyü yumağa,

Gızıl gülü desteleyerek otağa,

Sarı gülü gullh etsin gonağa,

Ağ gül, gırmızı gül, ilāh sarı gül.

Ağ gülü benzetdim gökde laçına,

Şeker ezim damağının içine,

İbrahim müştahdı gülün üçüne,

Ağ gül, gırmızı gül, ilāh sarı gül.

Sözünü tamama yétirennen sonrasına, Heylanse Hanım bunu gonağ tehliif éledi, götdü odasına. Orada gene aldı İbrahim:

Yar seni edéalet bildim,

Men gapına dāda geldim.

Cafa çekdim yolunda,

Ömrü verdim bada geldim.

Uzun uzsun tağçlarda

Elvan elvan bağçaları,

Türbe güllü bahçaları,

Gülünü dermeye geldim.

İbrahim bağdı oğu daşa vurdu, gızdar anniyacağdılar, bu işi alır deyiştirir.

İbrahim'm düşüp daşım,
 Gurbet éle düşdü başım,
 İtirmişem han gardaşım,
 Bir Heber almağa geldim.

Yani gardaşımı itirmişem onu ahtarmağa gelmişem gızdar bilmesinner diye bele dedi. Bular dediler oynadılar, İbrahim galdı gızın yanında kenizler, gızdar gédiler evlerine. Sabahına kenizder gene gelecekler. Helense Hanım bunu örgetdi. Dedi:

- Sen gét şherde bir adama çırağ olunan, görek bu işin sonu ne olur.

İbrahim gétđi şhere, şherde bir dene Halvaçı Musa var ıdı. Gendaflıh éliyirdi, havla pişirip satırdı. Gétđi buna çırağ oldu. çırağ olannan sonrasına, Musa'nın halvası günde elli lérelik satılırdısa, o günüsü İbrahim'in gözeliğine, hoş danışlığına yüz lérelik satıldı. İbrahim Halvacı Musa'nın yanında galdı. galdıhdan sonra gel sene kimnen heber verim bir yahududan.

Bu Yahudu, Dağıstan'a Hesên Han var ımış, Hesên Hanın gızının adı Şehrebanı'ymnış. Bu Yahudu da goca bir cühüdümüş. Şehrebanı'ya gözü düşüp, istiyip, olar da déyilpler ki olmaz vermenik. Yahudu çöoh zenginimiş. Dağıstan'da yükünü tutup güne bir menzil gelip Gendahara yétişip. Orada Halvacı Musa'nın tükanına gédir havla yemeye. İbrahim'i görür. Deyir: men bunu halvaçının elinnen çıhardım. Aparım bunun adına şehrebanı Hanım'ı beke bunun adına alan, sonra da bunu öldürem gız gala özümse. Yahudu gédir onna bunan soruşur halvaçı Musa'nın dedesi kimdi, babası kimdi, anası kimdi, ejdadı kimdi, gebilesi kimdi? Hamısını örgenip yazıp, sabahnan gelip Gendatı Musa'nın yanına. Deyip: "senin ejdadın budu, benim ejdadım budu, mennen sen omioğluyuh. Menim bu geder5 servetim var. Men ölüp gédecek o servetim batıp gédecek. Sen bu oğluyu vereceksen men aparam gedem o devlete sahab ola." (Bu aparı ki gızı bunun adına ala.) Gendatı Musa'ya da iki üç debbo para verir. Gendatı Musa'nı yahudu yoldan çıhardır. Gendatı Musa İbrahim'i buna verir. Yahudi bunun boyunun ölçüsünü alır, boyuna göre bir sandıh yaptırır. Halvaçı Musa'nın oğluğu İbrahim'i getir goyur bu sandığa apara Dağıstan'a. Yahudi bunu getirmekte olsun.

İbrahim'in gardaş da o zaman dedim ahı Yemen şeerinde padişah olupdu. Bu da derya gaptannarına, çobannara, naħırçılara ve yolculara hepisine tapşırıpdi ki, kimi gerip görseñiz getirseniz benim yanına size bu gedir para verem. Ehmed şahlığını "liyir. Gel sana gene İbrahim ile Yahudi'den.

Yahudi bunu götürür gelir Dağıstan'a. Dağıstan'da Hsen Hın'a elçi gönderir ki, benim bir oğlum var O'nun gızını istiyerek, oğluma, Hesen Hın'da deyir: oğlum gelsin gızımın yanına gız beyence vererem.

İbrahim'i bézendirirler, bir dene de molla çağırırılar, Yahudi molu ya çohlu pul verir, déyirk ki:

- Bunu goymazsan gıza çoh yağın düşün, danışsın. Bunu uzakda eylersen, özün gızdan ifada alarsan. Ne déyerse onu yazarsan getirersen, esen Hın' verersen, gızı alarığ.

İbrahim ile molla geliller gızın evine. İbrahim'i getirir bir masanın yanına, özü geçir içeri gızın yanına. Gıza deyir.

- Bu Yahudu'nun oğludu. Sen bunu beyenip gédirsen mi? Deyir:
- Gédirem. Deyir:
- İndi söz verirsen mi? Deyir:
- Söz verirem. Goy déyim mola,

Başına döndüyüm ay molla emi,
Yaz ginen babama goy meni versin.
Oduna yandığım giryan olduğum,
Yaz ginan babama goy meni versin.

Şehrebanı élebilir ki bu oğlana gédecek.
Yanın verip melefeye dayanıp,

Ala gözderine uygu boyanıp,
Néce beyenmiyim Allah beyenip,

Yaz ginen babama goy meni versi.
Şehrebanı'yam men bu işe naçaram,
El atıp ilgeh düymen açaram,
Babam da vermese gendim gaçara,
Yazginen babama goy meni versin.

İndi molla İbrahim'i de goymur danışa. Bunarı da yazır kâğıda götürür gelir,
Yahudiynen Hesən Hân'ın yanına. Bunu verir Hesən Hân'a deyir ki;

- Gız béle gelir.

Hesən Hân da Şehrebanı'yı veir buna. Verende yahudu gelir bir derenin yanınan geçende nöterienerine tapırır. İbrahim'i hélleyin de raden goyun ölsün. Birahim de gatırın üstündeki sandığın içindedir.

Bularda sandığı gatırın üstünnen aşırıllar salırlar deriye. Ama İbrahim'e bir şey olmur. Yahudu gelir bir Ağdenizin üzerine yetişir. Orada vapur gédecek hazırıdı. bahtı ki İbrahim budurana diri geldi, ölmedi. Gaptannara bir gedir parar verir deyir ki, bunu deryaya salısın. İbrahim gemiye minmek isteyende, gaptannar deyir ki, yer yoğdu. Bir tağda bağlyah geminin arhasına sen onun üstünde geç. İbrahim de mejbur galır gabul éliyir. Nāçardı dağ

Bir bağdanı ipinen geminin arthasına bağlyıylar. İndi badvalı galdırılılar, gemi yériyir. Gemi yériyende ipi kesiller. İpi kesende tağda ağır. Tağda ağır birez aralananda şehrebanı da geminin yunarisında oturupdu. Bir cellād o yanına, bir cellād da bu yanına goyuplar ki, gız özünü deryaya atmasın. Orada İbrahim gızı görür. Görende İbrahim alır görek gıza ne deyir:

Derdin alım melekzāde, maralım galdım deryada.
Şahlar şahı yetişsin dada,
Ceyranım galdım deryada.

Aldı Gız:

Cellâtdar sağı solumda,
Tutmuşam zehri elimde,
Kelmeyi şahâdet dilimde,
Goymullar dşem deryaya.

Aldı İbrahim:

Eylenip yemen'de galsam,
Meni dilden dile salsan,
Bir Ehmed addı şah görsenü
Déynen gardaşın deryada.

Aldı Gız:

İsterem fenâdan kéçim,
yağçıynan yamanı seçim,
çaram budu zehir içim,
goymullar düşem deryaya.

Aldı İbrahim:

İbrahim sözün söyledi.
Bağrımın başı gan eyledi,
Felek mana zülm éyledi,
Maralım galdım deryada.

Aldı Gız:

Şehrebanı'yam olmuşam deli,
Her yétene démem beli,
Dadına yetişsin ağam Eli,
Goymullar düşem deryaya.

Sözlerini tamama yetirdiler, gemi de aralandı gétđi, İbrahim galdı tağdanın üstünde.

Bular gétdikten sonra,

Rahim bir gedir gétđi ağladı g"tdi ağladı, bir zaman gözünü açtı bağtı ki, mderyadan başka bir şey yoğdu.

Aldı İbrahim görek ağasına ne cür yalvarır:

Ālemi helg eden nūr ō ı tecelli

Dilimi örgetdim yāsana mövlā.

Bir Allah'ı iki bilen kāferdi,

Her kes şekkeylese yā sana mövlā

Yol guşuydum yol oğlunun yolunda,

Oynadılar sehrasında yolunda,

Yeddimeci tabağa me'rac yolunda,

Hatibin yolladı yā sana mövlā.

İbrahim din besdiyir diner içinde,

Eceb mūy ō ı müşgül ember içinde,

Ereb kisbetinde tabud içinde

Galđdım salām verdim yā sana mövlā.

İbrahim sözünü tamama yetirip, aladı, ağladı gene tağdanın üstünde yudanın üstünde yuğuladı. Bir gedir gédennen sonra, gene gözünü çadı bağtı, deryadan ne lepe gelir, ne de göyden yağmur gelir. Gene aldı İbrahim:

Evlerinin dalı yumru tepler,

Göyden yere gelmir sepeler.

Kesilip dalgalar, gelmir sepeler,

Ağam men deryanın içinde galdım.

Men ölerde gebirimi kim gazar,
 Kelmeyi şahadet alnıma kim yazar,
 Sana gurban olum mirseyi kâzım,
 Ağa men deryanın içinde galdım.

İbrahim déyir, déyir ağılır, yorulur gene yatır. Bir gedir gédır, gözünü açır bahır, tahta gelip deryanın gırağında durup. Bir çalı koluna elini atır, koldan tutur çıhır deryanın gırağına. Patları istanıp, özü de néçe gündü ajdı. Gelir çıhır deryanın gırağında gumsallıq bir yer varıdı oruya. Orada çılpaq özünü güneşe verip, oturuppuş. Baħır ki padişahın çobannarı yeddi yüz dene goyum dağdan yendiriller, deryada suvarlar.

İbrahim goynnarın hışılısına yerinen galhır, Galhanda goyuh ülkür bir ikisi düşür denize. Baş çoban arhada gelirdi, divajo da gabaħda gelirdi. Divajo yetişir İbrahimin beline bir deynek vurur. İbrahim'in beline bir deynek vuranda, alır. İbrahim görek Divajo ya ne deyir:

Canım çoban gözüm çoban,
 Men sizi déye gelmişem.
 Size gurban özüm çoban,
 Men sizi déye gelmişem.

Baş çoban yetişiri deyir:

- Ede vurmaynan. Bize Ehmed Şah tapşırıpdı ki eyer çölde çılpaħ açılı adam görseniz tutun getirin size size para verecem. İbrahim bunu eşidir. Baħır ki gardaşı Ehmed şahin çobannarıdı. Gene aldı İbrahim:

Deryada galdı mejeyim,
 Acımana kéçir üreyim,
 Budur size son dileyim.
 Men sizi déye gelmişem.

Uca dağlar dumanısız,
İbrahim'in gümanısız,
Şah gartdaşın çobanısız,
Men sizi déye gelmişem.

Divajo dedi:

- Hay köpoğlu bizim dediyimizi éşitdi ha. Onun üçün deyir, şah gardaşın çobanısız. İstiyir hiyleynen bizi gandra. Baş çoban goymur İbrahim'i Divajo vura.

Deyir:

- Sen gel bize dvajo ol. İbrahim de gebul éliyir. Bunun ayı nı bir çepişe tutular. İbrahim burada goyuna gétmekde olusun, gel heber verim vapurdan.

Vapur deryadan çıhır, Yahudi yemen şehrine gédir. Burada Şehrebahı Hanım'a Heber gönderir ki İbrahimi deryaya attıh öldü, gétدی ta gerek mana gelesen. Şehrebanı naçar galır. Deyir:

- Gerek mana üç tabağa oda yaptırasan, ona görede pileken yaptırasan, men çıham orada oturam, onna sonra san gelem.

Yahudi zengin adamıdı emir verir, bendeler, fehleler dkökülür bir iki ayda dam õ daşı hazırrıyır. Hazır eliyende Yahudi Şehrebanı'yı çıhardır oruya. Şehrebanı çıhanda pilekeni de çıhardır yunarı goyun yanına. Yahudi'ye deyir:

- İbrahim'in gannı köyneyini getirmesen, imkânı yoğdu sana itaat élemenem. Yahudi indi İbrahim'i arıyır bulamimir.

İbrahim çobannara gulluğ éliyir, bir gün iki gün baş çoban divajoya deyir:

- Bizim ciremiz de gurtulup, İbrahim de çılpağdı. Sen beş õ altı dene arıh goyunnarda, bir de onun haggını götür gét şehere sat. Hem erezah al, hem de İbrahim'e patlar al götür gel.

Divajo İbrahim'i de götürür beş õ altı dene de goyun gabağına aslır, gédiller şehere goyum satmağa. Meydana gédende, Şehrebanı Hanım'ın amaratının yanınan gçiller. Géçende Şehrebanı ucada olduğu üçün, İbrahim'nen çobanı görür. Bu buları görende, Yahudi de geldi. Yahudi dedi:

- Pilekeni yendir men de çıhım. Şehrebanı dedi:

- Odurana İbrahim meydana goyun apardı satmağa. Sen gét néçeki İbrahim'in canında can var, sana arvatdı. Élemenem. Yahudi başı alavlı gaçar géder meydana. İbrahim'nen goyun getiren çobannan bazarrıh éliyir, goyunu gışgırma (topdan) hepsini alır. çobana deyir:

- Bu divajo da mennen gelsin, bu goyunu aparağ sallağa verék. İbrahim'i de alır salır goyunun gabağına sürüp geitirirler sallağa Yahudi Sallağa deyir:

- Sana bu geder para verirem, bu oğlanı öldür gannı köyneyini mana getir. sallağda kabul edir.

İbrahim goyunu Sallağa (Kasab) teslim eliyende sallağ bunu çağırır içeri, tutur yıtır yere, pıçağı goyun boğazına kesmeye. İbrahim dedi:

- Mene müsaade et, sineme bir néçe kemle söz gelip déyim, onnan sonra öldürürsen gene öldür. Cesseb dedi:

- Peki dénen görüm ne déyirsen.

Aldı İbrahim:

Başına döndüyüm sallağ,

Sallağ öldürme yazığam yazığ.

Sana gurban olum sallağ

Sana gurban olum sallağ

Sallağ öldürmeynen yazığam yazığ.

Ayağ goyum astananda daşada

İrehmeyle gözden ağan yaşada,

Meni çevir oğlannarının başına,

Sallağ öldürmeynen yazığam yazığ.

Derin derin deryalara adayan,

Sakiler elinde dolu badayem,

Zulāl şah oğluyam esil zadeyem,
Sallaḥ öldürmeynen yasıḡam yazıḡ.

İndi sallaḥ buna rehmeledi öldürmedi.

Sallaḥ'ın yerin altınnan gazılı bir çuḡuru vardı. Gan goḡu su töküler gédermiş. İbrahim'in köyneyini çıhardır, pıçaḡnnan delik delik éliyir, goyunun ganına buluyur, bir desmala (Mendil) baḡlıyır verir yahudi'ye İbrahim'e deyir: “sen gel bu delikden çıḡ gét.”

İbrahim o delikden girir, gelir deryanın gıraḡınnan çıḡır. çıḡanda İbrahim gaçır .gaçanda O'nun yolu Şehrabanı'nın amaratının yanınnan geçir. Buradan geçende, Şehrabanı sesdenir: “İbrahim, İbrahimḡ”

İbrahim oyana buyana baḡr, héç kimi görmür. Şehrabanı bir de sesdenir, bir de sesdeneİbrahim baḡır ki, o ucadan Şehrabanı'nın sesi gelir. Şehrabanı dedi “Ede hara gaçırsan gel bura.” İbrahim gelir, Şehre banı o sahatta pilekeni (merdiveni) sallıyır İbrahim'i alır yanına. Bu sırada Yahudi gessebden İbrahim'in gannı alıp, getirir atır şehrabanı'ya. Déyir ki: “Al bu da İbrahim'in gannı köyneyi? “Şehrabanı Hanım tutu İbrahim'in golunnan, Deyir: “anım tutu İbrahim'in golunnan, Deyir: “Yazıḡ olsuh sana, dinsiz İbrahim budurana baḡ.

Yahudi baḡdı budu İbrahim gızın yanında. Yahudi başına bir baḡ belim baḡlıyır, padişaha simāyete gaçır. (Hemine İbrahim'in gardaşı Ehmed şaha) Padişaha deyir:

- Mana avradım Şehrabanı bir béle zülm éliyipdi, yanında ayrı bir adam var. O sahatta padişah emir verdi, iki dene cellād gétsin onu getirsin. Cellādlar gelir Şehrabanı'nın amaratının yanına. Şehrabanı yua sesdenirler:

- Padişah seni istiyir. Şehrabanı dedi:

- Haydé defolun gédin. İbrahim'i de vermenem, özüm de gelmenem.

Cellādların eli yetişmir, ayaḡı yetişmir. Nejbur galırlar gayıdır gelirler. Padişaha deyirler:

- Padişam ne gedir éledikse yengir élemedi (dinlemedi)

Padışahın bir veziri varmış Sũphan adında. Buda Dağistan'da Hesen Hın dostuymuş, bilirmiş, O'nun birce gızı var adı da Şehrebanı'dı. Padışah Sũpphan adlı vezire ne deyir:

İltimasam budu sennen sırrı sũphan ey vezir,
Dad geype felek elinnen yetdim cana ey vesir.
İzin ver baş goyun irkãbına,
İşmişem cãm õ ı cefedan gana gana ey vezir.

Menim yarım sağ salãmat apar şahın yanına,
İlãhiden bir od dũřsũn Yahudi'nin canına,
And verirem o geçeme yendi Mehemmed şanına,
Eyla dillaç derde çare Mısın loğman ey vezir.

Menki varam İbrahim'in tataşıyam suzuyam,
Hegg olsun irazı men O'nnan irazıyam,
Dağistan'da Hesen Hın'ın gızıyam,
Şehrebanı bağrı başı dõndũ gana ey vezir.

Vezir bağdı bunun dostunun gızıldı. Vezir Şehrebanı'ya dedi:

- Yendir İbrahim'i. Hẽç gorřmaynan. Őehrebanı pilekeni salladı İbrahim'i yendirdiler.

İbrahim'in gardaşı Ehmed řah da gırmızı geyinip tağda oturupdu On cellãd bir yanında, on cellãd da bir yanında durupdu. Özü de dẽyipdi ki yėtiřen kimin o çocuğun boynunu vurarsız. O niye bu Yahudi'ye zũ Vezir uzağdan bağırdı:

- Çekilin kenara, her kes öz yerine gẽtsin. Her kes öz yerinde dursun, el terpetmiyeceksiniz. Cellãdların heresi çekildi sir yana padiřah Ehmed řah'da oturup tađda.

Bularda (Ehmed ile İbrahim) o zaman evden çıřandan hẽzineden heresi giymetdi bir řey gõtũrmũřdũler.

İbrahim şahın yanına gelende öz özüne dedi: eğer men ayrı sözder désem bekle mecel vermedi, meni öldürdü. Evvel özümü nişan verim.

Aldı İbrahim
Zülâl Şah oğluyduñ biz iki gardaş.
Heremiz götürdük bir giymetdi daş.
Didemen ağıtdı ağabeyi gan yaş,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Padışah bunu eşiden kimin bildi bunun gardaşdı, kellamağallağ gétدی, tañdan şarp düşdü yere. Vezir mezir yetişdiler padışahın başını gözünü avcaladılar, üzünü gözüne gülâb suyu tökdüler. Padışah ışırdı ışğırdı ayıldı. Dedi:

- Nécoldu o oğlan? Dediler
- Budurana burada hazırđı. Dedi:
- Sana ne oldu İbrahim. Burada gene aldı İbrahim

Ziyad haramı götürdü oğul eyledi,
Béyman garı geldi yalan söyledi.
Ziyad haramı götürdü sürgün eyledi,
Yaşan galdı bu kâferin elinde.

Gendatı Musa'ya men oğul oldum,
Atamdaki şefeggeti men onda buldum,
En sonunda parayınan satıldım,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Gendatı Musaynan gardaşlığı gatdılar,
Boyuma ipi ölçü tutdular,
Yüklediler sandıhlara atdılar,
Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Kéçen günner yada düşüp yandırır,
 Béyman garı geldi yaman gandırdı,
 Menim itginliyim meni yandırdı,
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Ay ağlar metel galdım bu sire,,
 Atadar gabağında döndüm yedire,
 Üç ay ondörd günde günde gétdim mısır'a.
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Her yana Yétende bir gılıç asdı,
 Bütün gabtannarı paraynan bastı.
 Bu civan carım gıymağdı gesdi,
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Derin deryalara daldım men
 O deryadan gabtannarı paraynan bastı.
 Bu civan carım gıymağdı gesdi,
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

Derin deryalara daldım men
 O deryadan dür götürdüm dür aldım,
 Ayım bir çepice men çobn oldum.
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

İbrahim'em esirgeme dilime
 Özge bübül gondrmanam gülüme,
 Çoban da bir deynek burdu bélime,
 Yaşam galdı bu kâferin elinde.

İbrahim béle déynede, Divajo gaçdı gucahladı dedi:

- Eye goyun sahabızdı, durup burda lāleygaz oğuma. Padışah dedi:
- Amandı vezxir, divajo’nu goymaynan. Divajo’ya dediler, baş o yeddi yüz goyunu verdik size. Gédin sahab olun. Divajo eşeyi gatdı gabağına sevine sevine geldi yeddi yüz goyuna sahab oldu.

Ehmed şah emir verdi:(Gendahar, Dağistan hamısı Onun iştiyarınaydı).

Gendahar’dan gendatı musa’nı getirtti. Ziyad haramıyı gertirttiyi getirtti, gaptannarı getirtti, Hamısını topluyannan sonra, Ziyad haramı ya dede:

- Filan şeherin gelr vergisini sana verdim, gét gelir vergisi nenediyese sen gazan. Bu şeheri Ziyar haramının adına yazdı. Gendatı Musa’yı çağırdı yanında, dedi:

- Sen de gét gendatların ne gdere vergisi varsa sen sahabı ol. Onnan sonra geriyi çağırdı, bir deli gatırın guyruguna bağladı parçalandı darmadağındı. Gatır gerinin başını gözünü dağıtdı, geri de orda cehenneme vāsıl oldu. Bunnan soyra da gaptannarı getirtti. Dedi:

- Siz derya söven insannarsız, Hersinin boynāna, ayğına üç putduş daşlardan bağladı. Mancanağınan atdı deryaya. Onnan soyra néçe secim élesine odun yığdırdı. Yahudi’i de mancanağınan atdı bu odun içine. Yahudi de o dun içinde cız cız yandı.

Ondan soyra ehmed şah emir cerdi Ğeylense Hanim’ı Dağistan’dan getirdi. Ğeylense Ğanım ile şehrebanı Ğanım’a gırş gün gırş gün gırş gece toy éledi aldı gardaşı ibrahim’e. Bu hikāye de burada tamam oldu. Metleblerine yetişdiler.

İRBAHAM'IN NAĞILI¹⁹

Bir patışah varıymış, Zülāl şah isminde, onun bir avradı bir de iki oğlu varıdı. Bøyüđünün adı Ehmet, kiçiyinin adı, İrbaham. Zaman yétiřdidir Zülāl şah bāfāt éliyir. Arvadıda genç, bu avrat vezirnen işini aralarını düzeldiller. Düzeldende bular fikirleri ne goyullar ki, uşaşları öldüreler, éle evede sahap olalar. Bunu dā yeleri éřidir. Dāyeleri éřidende, ĥelfetcene bu uşaşlara déyir ki:

- Sizin taha burada galmaş gününtüz deyil. Dāye, ağlaya ağlıya gédir petişahın ambarınnan iki dene derviş libāısı götürür buların eyinnerine göre, buları getirir gelir yola. Yolda meselen dāye ağlıyıp gayıdanda uşaşlara déyir:

- Bu paltarrarı geyinin, gurbete çışırsınız héřkes sizi bu hendevarrarda tanımasın. Bular, güne bir menzil gelir çışullar Yemen şeherine. Bular gelip mézarsarnıđa giriller özüde çoř yorulupdular. Ehmet, gardaşına déyir:

- Gardaş, sen bu kümmezde otuginen men gédim birez tayınnan, çöreyhden zaddan getirim gelim. Gardaşı, İrbaham'ı goyum kümmezde Ehmet gédir şeherin içine. Bu gelir fırınıçıya, fırınıçıdan eyhmeyh isdiyende, eyhmeyhde pitipbiş, ĥırda ĥırda gırış guruğdan munun eteyine tökür; deyir:

- Bala, müfde vérdim apar gétginen. şeher de éylān éliyiller ki: “Vallāh, cār çekiller, padişah séçimi var herkes şeherden éřiye çışmıyacağdı, herkes séçime geleceyhdi. “Herkes yönler, gédir oruya ki men kazanım. Ehmet de bularnan gédir, gédir durur o orada. O zaman dövlet guşu varıymış üçürdüllermiş. Dövlet guşu kimin başına gonsa onu padişah éliyillermiř. Ey yıđıncaĥ, şeher yığıncağdı, néçe min nufus toplanıpdı meselen, séçime. Devlet guşunu üçürdüller, Dövlet guşu, uçur dolanır fırranır gelir tüşür Ehmedin başnaĥ Geliller görüller ki bucıbıldı. Dorđudu pedişah oğludu eme üst başılları yoşdu. Bunu yaramıyan bir şeye benzediLler. Ehmed'i tutuLlar, guşu da tutuLlar. Deyiler ki:

- Yegin munun eteyinde etmeyh varıymış, guş etmeyin goşusuna gelip munun başına tüşüpdü. Tutullar mumu bir iki de vırıllar aparıllar bir uçuh ĥaraba bir dama salıp gapısını da gifillihyılar. Bular tıkrar dövlet guşunu üçürdüler. Dövlet guşu gene dolanır

¹⁹ Aras, age., s.84-104.

dolanır gédir o damın yırtıh bir yérinnen özünü şıhıyır Ehmed'in başına gonur. Bunu tutup getiriller, déyiller:

- Canım, Allāh Tālā véripdi beke lāygeti var. Ehmed'ı getiriler gelillen padişahlıh patlarını géyindiriller, getirip tahta çıhardıllar. Gardaş yaddan çıhıpdı. Bu üç gün padişahlıh tahtında oturanda, gardaş yādına tüşür. Bu burada galsın gelsa kimnen heber vérim, İrbaham'nan.

İrbaham, bir gedir gardaşını behliyir baħır héş gelen yoħdu. Bu da uzun yol gelipdi, yorulupdu, okkivar (o ki var) acıhıpdı. İrbaham, başdıyir ağlamağa. o zaman da haramılar çıhıpdılar soyguntuya. Ziyāt haramı, onların böyügüymüş. baħır bir inilti sesi gelir. Déyir:

- Ha, mezarسانیğın terefinnen yegin kervan kéçir gideyin onu çapağır. Geliller mazarsanığa yéniler, baħıllar ağlamağ sesidi. Bular, kümbeze teref geliller aħıllar ki kümmezin dibinde bir garaltı var, öüzde gécedi da. He, baħıllar ki bir adamdı ağlayır. Bular Bisimillah, déyip yaħlaşıllar, baħıllar ki bir dene genç savan oğlandı. Ziyāt haramı déyir:

- Eye sen kimsen, neçisen, ne şikārasan? İbrahim alır.

Başına döndüyüm haramı başı.

Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Aħlaram didemnen gelir gannı yaş.

Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Dizim tutmur özüm size yétirim.

Bitmez gulluħları mende bitirim.

Dédi gardaş gédim tayın getirim.

Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Gelen yoħ géden yoħ heber alayım.

Gözüm yolda galdı garda gelmedi.

Hençel alıp gara bağrım deleyim.
Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Alem bilir mende sine dağlıyam,
Géçe gündüz gardaş deyin ağılaram.
İrbaham'am zülal Şah'ın oğluyam.
Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Adım İrbaham'dı gemlidi başım.
Tüşüp gurbet éle hardadı daşım.
Zülâl Şah babamdı Ehmet gardaşım.
Gözüm yolda galdı gardaş gelmedi.

Ziyât haramı, bağırki ede bu büyüyh yérdendi, padişah oğludu. Bunun da öz övledi yoğuydu, haramılara yalvardıki:

- Menim övledim yoğdu, siz de bir irazılığ vérin, men munu éle özüme övlet éliyim götürüm. Haramılar da irazı oldular, Ziyât haramı, İrbahamı alır atın terkinde gelliler. Bular yolda gelen de haramılar, öz özderine fikirreşirerki,

“Hay hay, bu oğlanı götürüp özüne oğul éliyeçeyhdi, soygunculuğa, kervan zad çaphağa, bu oğlanı biznen göndereçeyhdi. Bu işderine bu oğlan bacara biler, nede biz bacarabileriyh. Eme Ziyât Haram bacaratdı adamcı. Özü arhéyin oturacağdı evde, oğlunu goşacağdı biz nen haramılığa. Gelin éle İrbaham'ı öldüreyin. Bunlar yoldayken İrnen haramılığa. Gelin éle İrbaham'ı öldüreyin. Bular yoldayken İrbaham'ın üsdüne yumuldular, gediye tutup, Ziyât haramıya dediler:

- Valla, biz bu gedeni öldüreciyik. Ziyât haramı, birez o yana hirez buyana yalvarır, vapışır, gedenin özüne yalvarır. Déyir.

Ay agalar gelin size sövlâyım,
Nehlet bu dünyanın işine gelsin.

Hekgi goyup nahāh işnen uğraşan,
Hekgin belasının béşine gelsin.

Dost yérisin men de olum şatırı.
Deyer mövlām nağāh işi götürü.
Men ağlaram han gardaşda ötürü.
İrehmiñiz gözünün yaşına gelsin.

İrbaham bu sözderi diyende bular da taha deymiller. Ziyāt harami bunu getirir gelir özüne oğlul éliyir. Bu burada galmağda olsun gel sa kimnen heber vérdim, İrbaham'ın gardaşı Ehmet'den.

Ehmet Padişah üç gün padişahlıh tahtında oturannan soyra, bunun yādına gardaşı gelir. Dönür milletden soruşur:

- Buranın mazarsannıǵı uzağdımı yağudumu? Déyiler ki:
- Padişahım sağ olsun, ele budura buradadı. Déyir:
- Gédeyin o köyhne ölülere bir baş sağlılığı, bir Fete, (Fatiha) vérip geleyin.

Bu adamlar çıhdılar éşiye, biri dédi:

- Ede ne yağçı adama irsat olduǵ. Allāh'a yağundu, bizim Köyhne ölüleri yādınnan çıhartmır. Bular atdarı miniler, Ehmet atını téz çapır ki nazasannıǵa téz yétirem beke gardaşımı bulam. Gelir yétişir ki, gardaş var ne var, héş bir şey yoğdu. Ehmet, gelir gardaşımı goyup gétdiyi kümezin dibinde ağlıyır.

Ahan çaylar ahar ahar bulanır.
Yaralarım göz göz olur sulanır.
Gardaş gelip kümmez dibin dolanır.
Mezersenniyh İrbaham'ı néyledin?

Göyde bir ildiz var adı Talıp'dı.
Cavan gardaş meni derde salıpdı.

Menim İrbaham'ım burada galıpdı.
Mezersenniyh İrbaham'ı néyledin?

Ehmet Şah, bahır ki taha gardaş yoħdu durup gelir petişahlığına. Bu burada padişahlığını élesin, gel sa kimnen heber vérim İrbaham'nan.

Ziyāt Haramı, İrbaham'ı getirip gelir özüne oğul éliyir.haramılar bahıllar ki ede Ziyāt haramı taha esgisi tekin bularnan durup gaħmır. Bular birdene geri tapılar, geriye heresi bir néce altun vérir déyiler:

- Sengét bir bele söz çıhardınanki, Ziyāt Haramı bir de ne oğlan getiripdi, avradı onan uyguntu yapıp elageder olupdu, Taha Ziyāt Haramı'ya heç yéndir éliyip arvatdıh élemir. Onan elege derdi. Beke Ziyāt Haramı'nın özü onu telef élesin.

Bu geri, çıhır şherin içiney yayım yapır, her öve, her mehliye ki béle béle. Bu ses gelir Ziyāt Haramı'nın avradının gulağına çatır. Arvat Ziyāt Haramıya sesdenir:

Sen gétidin bir dene bedbağt adamı getirdin geldin. İndi şhere bir béle ün tüşürdüpdüler. Taha benim yaşamağım burada doğru deyil. Bu gediye gereyh öldüresen. Ziyāt Haramı'nın birez hêrs mérsi sekinniyip, İrbaham da bir pedişah oğludu, özüde béle şeleri yapaçağ adam deyil. Ziyāt Haramı déyir:

- Ahvat men béle şeye getdiyên ininmanam, bu bir şerdi bize atıllar. Avrat el çeyhmir. Bu bağır ki olmuhaçağdı, gelir İrbaham'ın yanına déyir:

- Senin taha burada galmağa hâcetin yoħdu. Bunu alır alır atın terkineşherden çıhardır, bir néce tümende heşdiyih vérir déyir:

- Haydé uğur olsun, gét balam sen hariyagédersen gétgineşir, aħşam olur, bu yorulur, büzülip méşeliyhde yatır. Röyasında gendahar şherinde, Üsöyün han'ın gızı Hêyrense Hanım'nan muna bāde vérilir. O hintde Hêyrense hanıméda bāde vérilir. İrbahım sabah açılarda gene tüşür yola gelir bir menzilde, görürki Gendahardan bir kervan gefle gatır geldi, yolda tüşdü. Gelir bu kervanın böyüğü bezirganı var, bezirgan da goca kişidi, onun yanına. Salam vérir:

- Selamın elöyküm baba.
- Eleyke salam.
- Oğlum géç otuginen. Bu géçip oturur.

- Baba hardan gelirsiniz? Déyir:
- Gendahar'dan gelirik. irbaham'a vérgi véripdi. Aldı.

Oğlan,

Başına döndüyüm ay goca baba,
Vér ginen yarımnan bir heber maña.
Ağlaram gözümnen gelir gannı yaş,
Baba bir heber vér yarımnan mana.

Goca,

Koca baba alsın senin gadanı.
Oğul sen adın dé men heber vérim.
Asda danış men éşidim sādānı.
Oğul sen adın dé men heber vérim.

Oğlan,

Goca baba gocaların gözüdü.
aşılharın sühbetidi sözüdü.
Héyrensédi, üşüyün han gızıdı.
Baba bir heber ver yarımnan mana.

Goca,

Men gelende péncerede durmuşdu,
Ağ üzüne halga birceyh vırmışdı,
Tirengi geçiyen télin vırmışdı,
Oğul sen adın de men heber vérim.

Oğlan

Gızıl gülü desde desde dereller.

Derip derip yaylığ üsde sereler.

Adın désem desdan öyler diyller.

Baba bir heber vér yarımnan maña.

Goca,

Canım oğul gözüüm oğul han oğul,

Men señe yédirrem gendinen noğul.

Güzeller içinde séçipsen güzel,

Oğul sen adın de men heber vérim.

Oğlan

Başına döndüyüm ay goca baba.

Çiyinne salıpsan ipeyhden abe.

Malın kısmet olsun gédersen haca,

Baba bir heber vér yarımnan mana

Baba,

Sövdüceyinn gözder senin yoluñu.

Öpsün sevsin oğşasın o teliñi.

Gadan çoğdu alsın senin gadañı.

Oğul sen adın dé ben heber vérim.

Goca bezirgan, o sahatda atın birinin yükünü boşadır déyir:

- Atın yükünü vırım gatırrara. Yökerin birine seslenir:

- Bunu ayararsan düz Gendahar'ın içinde, atı da véersen özüne heşdiyh élesin, sen gayıdıp gelersen. İbrahim minir ata nökernelen barabar, geliller Gendahar'a.

Nöker déyir:

- Ağam déyipdi, atı da vérecem. Déyir:

- At benim lazımım deyil, sen minip gétginen. Nöker minir ata goyup gédir kervanına. Géce Hélyrense Hıanım'a röyasında déyipler ki:

“Valla, böyrüh İbrahim geleceydi. Bu da munu irenginnen, tanıyır. Üş dene gızınan çıhıp kuçede, ellerinde gül munun yolunu gözdiyirdüler. Bir zaman baħdılar ki İbrahim geldi. İbrahim, baħır ki ede üş dene gız ellerinden gül oynadılar eme, biri éle röyasında gördyü sövdüceyine oħşuyur aldı.

Böyün dost bağında üş gül bitipdi.

Ağ gül gırmızısı gül ilah sarı gül.

Çisergin vırıp birbirininen ötüpdü.

Ağ gül gırmızı gül ilāh gül.

Sarı gül munun sövdüyünün elindeymiş. Gırmızı gülnen de ağ gül munun kenizderinin.

Ağca gül gédeydi düydü yumağa.

Gızıl gül élesin, gulluğ gonağa.

Sarı gülü desdeliyeyh puħapa.

Ağ gül gırmızı gül ilāh sarı gül.

Ağca gülün gapısınnan baħamlı.

Kızıl gülü al yanağa taħmalı.

Sarı gülü desde tutup goħmalı.

Ağ gülü gırmızı gül ilāh sarı gül.

Bu sözü déyende, Hélyrense, İrbaham'ı alır götürüp gelir saraya. Gız dar yığışılar munun başına. Alır İrbaham.

Yer seni edālet bildim.

Men gapınna dāda geldim.

çoğ cefā ceyhdim yolunda.
Ömür vérdim. Bāda geldim.

O tağçada bu tağçada.
İpeyh mendiller puğçada.
Gızıl gülü bu bağçada,
Gülünü dermeye geldim.

İbrahim bağır ki ede gızdar işi annıyacağdılar. İşi deyişdirir.
İrbahamām gemli başım.
Gurbet éle düşüp daşım.
İtirmişem han gardaşım.
Bir heber almağa geldim.

İbrahim bağır ki gız birez pozuldu, démeli bu gardaşına sebep gelin. İrbaham gızın gelbini almağ üçünü alır.

Uça dağların başınnan.
Yar seni görmeye geldim.
muşdāğ idim cāmālınna,
Bir salam vérmeye geldim.

Uca dağlar ucasında.
Şahmar ilan sucasında.
Teze bayram gécesinde,
Goymuña girmeye geldim.

Bir yarımdı bir de özür.
Men bu cebre nice dözüm.

Héyrensedi iki gözüm.

Gülünü dermeye geldim.

Héyrense Hıanım, İrbaham'ı burada sahlıyır. Géceler gelip bir yérde olularmış, Günüder de orda, çarşıda bir gendatı Musa varıymış, şekerden şirniden zaddan özüne özüne şirni zad gayırıp satarmış onun yanında çalışmış. Gendatı Musa, İrbaham'a çoğ éyi davranırmış. vařt o vařt olduki Dağısdan vilayetinnen bir dene Yahudi, bu cuhutdardan, Gendahar'a gelir. Yahudi, Dağısdan'da Hesen Hıan varıymış onun gızı şharabanı'ya aşış he geder éliyirmıř, yahudu milleti olduğuna, yahuduya gétmirmıř. Çoğ zengin bir yahuduyumuş. Yahudu gızı almağ için çaralar ağdarır, arhısında, gefle gatır yükü tutur gelir çışır Gendahar'a. Gendahar da Gendatı Musa'nın, babasının isimleirni, dedesinin, yéddi sülelesinin adarını zadını yasıp ezberriyir, her ne gebile olduğunu evradını uşağını öğrenir gelir Gendatı Musa'nın yanına.

Yahudi, Gendatı Musa'nın yanında İbrahim'ı görür, zaten onun metini éřidip gelipdi, Gendatı Musa'ya déyir:

- Biz egrabayığ, biz gohumuğ, men senin Eminem, biz ta evelden tanıyırđ bir birbirimizi. Sen gel, bu daşı eteyinnen döy bu oğlanı, İrbaham'ı vérginen aparım. Menim birdene gızım var, o gızım vérecem muna. Bu oğlan çoğ hoşuna gédipdi alım devletin hamı buna galsın, éle bu sahap olsun çoğ bir iki tehikede altunnan, gızıldan, saddan vérir Gendatı Musu'ya. Gendatı Musa'da evel oğlana déyir, oğlan da evel gabıl élemir soyra irazı olur. Déyir:

- Sen bilirsen baba. Yahudi ilah éliyir para gücüynen oğlanı alır. Yahudi, İrbaham'ı aparır ki, şharabanı'yı bunun namına ala özüne. Yahudu, İrbahamı alır, gendahar'dan çışır Dağısdan diye bir gelir. Bu gelir çışır Dağısdan'a. Bu élçiler gönderir, Hes sen Hıan'a ki:

- Vallah bir, bélece oğulluğum var, şharabanıyı almağ isdiyirem ona. Hesen Hıan, élçilere déyir:

- Bizderde usuldu, gız oğlanı göreceyhdı, gétse bizim bir diyeceyimiz yoğdu. Yoğ, eger gızın üreyi yoğdusa ölmez. Elçiler déyiler:

- Olar. Elçiler geliller yahuduya heber vériler ki vallâh hal hékayat béle béle. O sahatda İrbaham'a bir des temiz patlar tiyhdiriller. Özüde güzel oğlan. Bir molla tapıp getiriler. Yahudu molluya çoğlu para vérir. Molluya déyir ki:

- Seni vekil tutmuşam, oğlanı apar gét gızın otağına, eme oğlanı goymaynan gıza yağun tüşe, arıyı sen kes birez aralı goy. Gız munnan danışsa iş acılaçağdı. Sen gızın ifadesini yaz, geti gel gızın babasına.

Molla, İbrahim'ı götürüp gelir gızın otağına. İndi molla oğlanın terefinnen vekild. Gızım déyir:

- Sen bu oğlana gédirsən mi? Şarabanı, İrbaham'ı gören kimi, bayahdan yalvarır ki gedem. Déyir.

- Beli molla emi, sennen üzü garalığ éliyirem eme, géderem oğlan öz özüne metel galir. ağı, bu bilir ki Yahudu bu gızı özüne alır indi gız alır.

Başına döndüyüm ay mola emi.

Molla Şah babama yazginen vérsin.

Oduna yandığım giryân olduğum.

Molla şah babama yazginen vérsin.

Alır İrbaham.

Bir tamı şirindi bir tamı acı.

Bu şirin ağzımı éyleme acı.

O dünya bu Dünya sen mene bacı.

Bizim diner hamı dinen hayıfdı.

Alır Şarabanı.

Yanın vérip melefıye dayanıp,

Alā gözderine uygu boyanıp.

Néce b eynmiyim Allâh béyenip.

Molla şah babama yazginen vérsin.

Alır İrbaham.

İrbaham mende éy gara bağlı.

Kardeş itip, ciyar olupdu dağlı.

Yahudu olanın kim olar oğlu.

Bizim diner hamı dinen hayıfdı.

Alır şarabanı.

Şarabanı'yam bu işdere naçaram.

Yaşşıyı yamanı mende séçerem.

Babam vérmesede özüm gaçaram.

Molla Şah babama yazginen vérsin.

Molla dédi:

- Ay berakallāh, gızım, sağ ol gızım. Molla, kağızı gızın terefinen yazıp götürdü geldi Hesen Hānın gabağına. Hesen Hān kağızı oğuyur bağır ki, gızının üreyi var. Hesen Hān déyir:

- Ben senin béle bir oğlun varıydı be biz niye bilmirdiyh. Bu hardayıdı? yahudu dédi:

- Benim oğlum, Gendahar'a göndermişdim orda oğurdum, senin gızını isdiyende de men hoş özüme isdemirdim ha. Men şarabanıyıda gene o vaht da oğluma isdiyirdim. Yahudu şirin dinlen bir gedir de para vérip gızı aldı. ağşam olup hamı yataşannan soyra, Şarabanı dédi:

- İrbaham, niye déyip danışmırsan, noyulupdu yoğsa péşmansan? Dédi:

- Neye gülüm danışım, yahudu hoş seni mene almıyıpdı ha. İndi harda olsa geleceyhdi. Seni yahudu özüne alıpdı.

- İrbaham, ne déyirsen mennen zarafat élemeynen. Dédi:

- Béle de zarafat olarmı, yahudu seni alıpdı özüne. Bemen molların yanında senne démirdim bizim diner hemi dinen hayıfdı, yazşıhsan buna selmayman. Şarabanının bir eli oldu bir şirin biryanın (Eyrelti otu kökü. Şaraban'da çoğ güzeldi, özüde İrbaham'ın da çoğ hoşuna gelir. İrbaham'ın boynuna dédi:

- İrbaham, men seni diye gelmiem, sennen ayrılmah mazulum olar. Bular bele sarmaş dola. Olanda yahudu içeri girdi. İrbaham, yahuduyu tutan kimi galdır dı göye tepesinnen yere éle bir çırpdığı yere yer dingilledi yahudunun omba mombası gırıldı.

Yahudu'ya yerde okivar çeygdi, yahudu bayağdan buradan oruya uzandı bir daha galğmadı. Bular ele bildiler ki bu geberdi, kéşdiler böyürdeki otağa. İrbaham dédi:

- Sabah, gün çırtmadan, seni gaçırdaram, él edetiynen seni banan isdiyem kebinigi üşdüme keserem. Bular yatmışdı, yahudu gécenin bir vahtı galğdı ki her terefi tutulupdu beş terpenemmir. Neyse, zorrama galğdı adamlarına, buların boyunda iki dene sandığ gayıtdırdı, buları géceynen goydular sandığa gefle gatırı hazır éliyiller tüşüller yola. Bular lyolda bir deriye irast olular. O derede yahudu, nökererire tavşırır déyir ki:

- Munu bu uca dağın başında, gatırın yükünen açın, gızın sandığınnan gızı çıhardın, gediyn sandığını vırın hélleyin goy dereynen gétsin gayıy zâda déysin ölsün beke yaşamız kutulsun. Oradan gızı çıhardıllar, sandığın ayrısındadı, goyullar ayrı sandığın içinde baglıyılar gatırın béline, İrbaham'ı da hélien vırıllar, sandığ dağdan dığarranır, eme gediye bir şey olmur. Yahudu emir vérir kervan sürülür. Gelir bular Yemen şehrine gédeceyhdiler orada meselen yétişir gapdannara, vapıra mine kéçe dennizin o tayına. İbrahma da sağ salmat Allâh Tâlâ sahlıyır bir şey olmur. galğır yavaş yavaş döşünnen zadınan çıhır yola gelir. Yemen şehrinin pâdişahı da bunun gardaşı Ehmet'di. Bu yétişende, gapdannar baâdişahı da bunun gardaşı Ehmet'di. Bu yétişende, gapdannar bahır ki bir garaltı gelir. Ehmet Şah da tavşırıpdi ki, çölde çobana, nağır çıya, şehrın ahâlisine ki parasız adam olsa, kim olsa siz kéçirdin bu terefe getirin gelin, botcadan parasını alın. Békle parası yohdu. Bu fikirnen ki, beke birine irast ola gardaşım gele çıha buruya.

Bu yahudu minir, Şarabanı'yıda mindiriller o üsdeki tabağaların birisine. Böyrüne de bir adam garoyul goyullar, bunu burada sahlasın. Vapur isdiyir ki yérisin, bular bahır bir garaltı gelir özüde gapdannara seslenir ki:

- Eylenin mende gelim, eylenin, eylenin. Gel he gel, gel ha gel, yahudu bahdıki ahan, İrbaham, budurana gelir. Yahudu, gapdannarın heresine bir gedir para vérıp dédi:

- Bu geleni éle éleyin ki dennize ahsın. İrbaham gelir.

- Salam.
- Eléyke salam. Sen de mi geleçeyhsen? Deyir:
- Heye
- Valla vapırda yér galmıyıpdi. Ama bir taħda getireyh bağlıyağ vapırın dalına minginen taħdanın üsdüne seni de kéçirdeyh dennizin o terefine. Déyir:

- Olsun. Getiriler ipnen bir taħda uzadılar, taħdıyı bağlıyılar vapırın dalına ki gediye kéçirdeler o yana. Bular yol olan sırada, bir gedir gédiller, İrbaham'ın ipini kesiller, vapırdan eli üzülür, vapır aralanır, éle bir deryâ bir göy görseñir, bir de vapırdı. Vapır birez aralaşanda, İrbaham şarabannıyı, Şarabanı da İrbaham'ı görür. Sız bağır ki İrbaham oduranañ dennizin içindedi. Bu oğlan alır gıza déyir.

Derdin alım meleyh zâdâ.
Maralım galdım deryâda.
Şahlar şahı yétsin dâda.
Tarlanım galdım deryâda.

Aldı gız.
Cellâtdar sağı solumda.
Tutmuşam zehri elimde.
Kelméyi şâdet dilimde.
Goymullar düşem deryâye.

Aldı oğlan.
Eylenip Yemen'de galsan,
Meni dilden dile salsan,
Ehmet addı bir şah görseñ,
Dé gardaş galdı deryâda.

Aldı gız.
İsderem fenadan keçim.
Yağçıyna n yamanı séçim.
Çaram budu zeher içim.

Goymullar düşüm deryâya.

Alır oğlan.

İbrahim sözün söyledi.

Mağrın başın gan éyledi.

Feleyh manna zulméyledi.

Maralım galdım deryâda.

Alır Şarabanı.

Şarabanı'yam oldum deli.

Her yétene démem beli.

Dâda yétsin ağam Eli.

Goymullar düşem deryâya.

Orada ağlıyıp ağlıyıp cellâtdar goymur özünü atsın suya, İrbaham da deryaynan aılır. Taha vapır da gözden itir. Vapır, kécip gédır yemen şherine yétişir. Yemen şherine yétişende, Şarabanı'ya déyir:

- Taha ne déyirsen, İrbahamı atdıñ deryâya, çıñdsı gétđi, başımızdan oldu.

İndi taha arhéyin toy iğdiyarını vér. Şarabanı'nın carası kesilir, déyir:

- Üş tabağa damdaş yapıdırsan, altdı üsdü balağana dennizin gırağında, onan soyra men senne méyil vérerem. Yahudu zengin adam néçe feyhle o sahat tökür, bir ayın müddetinde o damdaşı yapıdırır. Şarabanı gelip pilekennen çıñır o üş tabağıya, Pilekeni de çekir yanına. Yahudiye déyir:

- Taha, İrbaham'ın gani köyneyi gelmese, ölüsünnen bir heber gelmse, men sa meyil véremenem. Yahudunun bir eli olur bir başı. Bu burada galmağda olsun, gel sa kimnen heber véerim İrbaham'nan.

İrbaham bir gedir deryâynan gédır bu yorulur yaratır, ayılır bir göydü bir deryâdı. Alır orda.

Alemi zerrinden nuri tecâlla.

Dilimi örgetdim ya sene Mövlâ.

Bir Allâh'ı iki bilen kaferdi.
Her eks şekgâylese ya senne Mövlâ.

Yol guşuydum yol oğlunun yolunda.
Övlâdıllar sehrâsında çölünde.
Yéddimci tabağa Méhrâç yolunda.
»âtibin yolladı ya senne Mövlâ.

İbrahim besdenerdi ner içinde.
Eçep muyu müşgül ember içinde.
Erep kisbetinde tabıt içinde,
Cağdı salam vérdi va sanna mövlâ.

Gene déyip, démeynen birez ağlıyıp, gene yuğusu tutup bu yaratıp. Bir gedir bu deryâynan gédip ayıldı. Gördükü, bir deryâdı bir budu bir de göydü. Taha bir şey yohdu. Ne lepe gelir, nbe şepe gélir ne yél gelir, ne göyden yağmur gelir, hés bişey yohdu. Alır İbrahim.

Evlerinin önü yumru tepeler.
Göyden yére gelmir yağmur şepeler.
Keslip dalgalar gelmir şepeler.
Ağa men deryânın içinde galdım.

Men ölerde mézarımı kim gazar?
Anıma şâhâdet kemléyi yazar.
Sanna gurban olum Muséyi Kazım.
Ağa men deryânın içinde galdım.

İrbaham'am başdan kэшmez hés duman.
Münkürün gelbinnen hés çışmaz güman.
Size gurban olum on iki imâm.
Ağa men deryânın üzünde galdım.

İbrahim buları déyip gene yuħuladı, bu bir zaman baħdıki, ayıldı yuħudan gördüki ede bu çıħıp dı, deryânın çırağındadı. Bu elini adı civirin, ılığının, kolkosun putaħlarınnan tutdu, özünü deryâdan çıħartdı. Deryanın gırağı bir genişdiyh, çingillığ, gunlu« bir yériymiş. Bunun patları eyninde işdanıpdı, néçe günü ajdı, galıpdı deryâda meselen. çıħdı özünü güneşe vérdi, orada dincele özüne irahat éliye, özüde ac tesir éliyipdi. Bu bir zaman béle özünnen kéşmiş kimi yatdı, günorta vaħdıydı, İrbaham'ın gardaşı Ehmedin çobannarı, dağdan bir sürü goyun yéndirdiler, bular hemeşe goyunu deryâda suvarırdılar. Goyun hışıltıynan gelende o gumluħda, İbrahim goynun hışıltına yerinen dik atıldı, bu dik atılarda goyunnar ülküşdüler, ülküşende, bir néce goyun özünü saldı deryâya boğuldu. Goyunnar boğulanda, baş çobannan dıvajoy, baş çoban gabaħdaydı, dıvajory da İbrahama terefiydi. Dıvajoy özünü yétirdi, İrbaham'ı saldı deyneynin altda, bir iki deyneyn, dıvajoy köpoğlunun da elinde iri bir yarmaça, İrbaham'ın da zatan hareketli yoħ. dıvajoy bertden hérsdenin dédi:

- Ede bu deryâ adarıdı, bu köpöyoğlu o gümüsüde sen bizim goyunu ülkütdün, bu kardfan gelipdir? İrbaham bağırdı, bu bağıran da baş çoban özünü yétirdi, dédi:
- Eye vırma, vırma göry aħı bu neçidi, diyesen su adamına oħşamır, su adamı deyil, adamdı éle. Baş çoban goymadı ki dıvajoy vırsın. Çoban dédi:
- Eye sen kimsen, neçisen ne çıħarasan? Alır İrbaham.

Çanım çoban gözüm çobanı.
Men sizi diye gelmişem,
Size gurban özüm çoban.
Men sizi diye gelmişem.

Deryâda galdı meleyim.
Acınan géşdi üreyim.
Budur size son dileyim.
Men sizi diye gelmişem.

Dibeyinde døyeller duzu.
Göyde yayalar yıldızı.

Dağısdan'nı hanın gızı.
Deryâda goya gelmişem.

Böyüh baş çoban dıvajoyu çeyhdi dédi:

- Bize pâdişah tavşırıpdı ki, adam zâd tutsaz, getirin gelin size çoğlu müjde vérecem. Ele munu tutup götüreyih, şehden muşdulugumuzun allah. İrbaham da dinniyirdi. Bu annadı ki bular han gardaşının çobannarıdı. Dédi.

Uca dağlar dumansızdı.
Bu İrbaham gümansızdı.
Gardaşınıız dermansızdı.
Men sizi diye gelmişem.

Balası çoğdu başımın.
Yalanı yoğdu sözüümün.
Çobanıız gardaşımın.
Men sizi diye gelmişem.

Dıvajoy dédi:

- Köpöyoğlunun gedesinin görürsen ne firillağı var, özünü çıhardır ki men ehmet Şah'ın gardaşıyam. Bu gene oyana buyana İrbqaham'ı gırrandırır, baş çoban goymur. Çoban dédi:

- Sen bize çoban olarsanmı, biz seni tutağ? İrbaham da öz özüne dédi "Vallâh, neteyir olsa gardaşı bulmuşam, barı bir fırsatını bulun Şarabanı'yı da görüm, onan soyra, tanışdığ vérim. Ele yağçısı budu gel bulara çoban ol. "İrbaham, çobana dédi:

- Olaram. Bular néçiye danışdılar, ayı bir çepişe bulara çoban oldu. Bu, üç ay buların yanında dolandı, üç ay dolananan sora, bu patlardan çırpılıpdı suda ısdanmışdı meselen çılpağ kiminiydi. Özderininde erzağı kutulmuşdu. Baş çoban dıvajoya dédi:

- Bés altı dene héyvan oradan götü, arı vurgunnan, bunun da çepişinnen ikisini yatıynan, apar gét muna da patlar al, özüde erzağ merzağdan alıyanan goyun gelin. Bular şehere gelende, yol o yahadunun Şarabanı'ya yapırdığı o damdaşın yanınnan

kécirdi. Orada Şarabanı behdı ahan, İrbahanım budurana çarşıya gédir. Taha hés sesini çihartmadı. Ytahudu, birez galdı gene geldi ki şarabanıya yalvar yapış éliye bekle bu insafa gele munu çeke yanına. Yahudu geldi dédi:

- Taha İrbaham galdı deryâda gayboldu, öldü çihdı gétdi. Gel sen daşı eteyinen töyh, toy ihdiyarını vérginen. Şarabanı dédi:

- Özün ölesen, İrbaham odurana çarşıya goyun aparırdı. Yahudu başı alovlu, gaşdı geldi çarşıya. Gétdi aradı evle salağı buldu. Salağa dédi:

- Bir néçe goyun almışam göndereçem, bir dene genn oğlan geleceydi, onu tutup öldürersen, başını kesersen, gannı köyneyini ma vérersen. Yahudu sallağa çoğluda para vérdi, sallağ dédi:

- Olursun. Yahudu özün yétirdi meydana, paraynan bir adam tutdu, bunun tutduğı adam geldi, buların getdiyi goyuna topdan müşderi olup topdan parasını vérip dédi:

- Çoban, yanındaki genç oğlan ma yardım élesin sen çarşıdan al vérinni éliylene geder munu göndererem. Bular goyunnarı sürüp getirip geldiler sallağa. Yahudu ağı arhéyin olupdu, salağı görüpdü. Dıvajoy, şherdeyidi. Sallağ munu götdü dabbağa, dabbağda goydu başını yére kesmeye. Bu salağa yalvardı, dédi:

- Amandı meni öldürme bir iki kelime sözüüm var déyim annen nadan sora öldürarsen öldür.

Başına döndüyüm sallağlara baş,
Sallağ öldürmeynen yazığan yazığ.
Ağlaram didemnen gelir gannı yaş.
Sallağ öldürmeynen yazığam yazığ.

Ayağ goyum asdananna daşınna.
İrehméle gözden ahan yaşıma.
Beni ötür balaların başına.
Sallağ öldürmeynen yazığam yazığ

İrbaham'am deryâlarda adayam.
 Sagılar elinde dolu bâdayam.
 Gülal Şah oğluyan, esil zâdayam.
 Sallağ öldürmeynen yasığan yazığ.

Sallağ, bağıdiki ede bu böyüh yérdendi, hemi birez gorğdu hemide yazığı geldi. Munu pıçağın altınan çeyhdi. Köyneyini çıhartdı, köyneyini parça parça éliyip yana buluyup bir desmala bağıladı. Sallağ da bir arğ gazıp yerin altdan deryâya ki, gan, goğu, çih, lese hamısı gétsin oruya tökülsün. Dédi:

- Oğlum, sen de gir bu arğınan meselen, yérin altıynan gét, deryânın gırağında çih, başını götü hariya gaçırsan geç, hara gédirsen get, görsenme bu şherde. İrbaham o arğınan gédip, deryânın gırağınan çihup, başını götürüp gaşmağda olsun. Gelip indi damdaşın yanınan kéçirdi. Kéçende, Şarabanı ordan bağırdı. bağıdı gördüki, paha, İrbaham odura éle gaçıрки, dalına gabağına bağımır. Gız sesdenir:

- İrbaham, irbaham. İrbaham o yana buyana bağır bés kesi göremmir. Şarabanı bertden çığırır, çığıranda, döndü yuğarı bağıdı ki Şarabanı. Giz dédi:

- Noyuldu öldürdün mü? Sallağ dédi:

- Öldürdüm oğlanı, gannı köyneyi de budura desmaldadı. Desmalı getirdi vérdi yahudiye. Yahudi, geldi Şarabanıya dédi:

- Al buda İrbahamın gannı köyneyidi, daha arğéyin oldun mu? Şarabanı, İrbahamın golünnan tuddu, yahudiye:

- AnaΔ ölsün, itöyoğlu İrbaham budu buradadı. Yahudu bağıdı İrbaham budu ŞarabanıΔnı yanındadı. Yahudu başına bir bağı belim doluyup od vérdi, bunu götürüp geldiler pâdışahın dayresine. Dédiler:

- Ay dâd hoyrat, goymayın bu özünü niye yandırır? Ehmet şah emir vérdi; cellâtdar tökülüp yahudunun odunu kéçirttiler. Şah dédi:

- Ne zulum olupdu senne, özünü niye yandırırın? Dédi:

- Ne zulum olacağıdı, benim övredime bir dene genç oğlan sahap olupdu, indide yanındadı. Ma yéndir élemir. Mennen sa sennende Allah'a. Ehmet Şah, o sahatda cellatdara emir vérdi:

- İki dene cellat téstin o gızı da oğlanı da getirin gelin. Bu cellatdar geliy yétişdiler, sesdendiler:

- Yendir o oğlanı, biz onu götüreciyih pâdişahın emirdi. Onu götürecik öldürmeye. Şarabanı dédi:

- Hayde çığın gédin başımnan vérmenden bir tükünü size. Cellatar el yétişmir ün çatmır. Cellattar metel galdılar, ikiside gayıttılar pâdişaha heber vérdiler ki:

- Pâtişah sağ olsun, biz gettik bize hayde vérdi, ne lâyiğ sözder dédi, yéndirmedi. Pâtişah gezebe doldu. Bir veziri varıydı Sübhan vezir. Bu Sübhan Vezir de, eski zaman gulluğ Dağısdan da Hesên Han'ın dostuymuş. Bilirmiş Hesên Han'ın teyh bir gızı var adı Şarabanı, oğlu yoğdu onnan çoğ yağun dostmuş Sübhan Veziré padişah emir vérdi:

- Dört dene Cellat götü onu yendir geti gel yénmeseler da ma od ver yandırınan. Sübhan Vezir, dördene cellatnan özünü yétirip dédi:

- Ey gız, yéndir oğlanı, biz onu götüreciyik Pâtişah'ın emridi. Ey Vezir gelipdi, ne yapacağdı, néylesin aldı:

- Vezir, eylen sineme bir néçe söz gelipdi déyim onnan sonrasına götüreceksen götüginen. Alır gız.

İltimasım budu sennen sırrı Sübhân éy Vezir.

Dād geyhbe feleyh elinnen yétdim cana éy Vezir.

İzin vér baş goyum ne irkâbınna Sübhân Vezir.

İşmişem cām'ı cefâdan gana gana éy Vezir.

Menim yarım sağ salâmat apar Şah'ın yanına.

İlâhiden bir od düşün yâhudunun canına.

And vérirem o gesseme geldi Ehmet şânına.

Eyle ilâç derde çara misir loğman éy Vezir.

Men ki varam İbrahim'in ataşının suyuyam.

Hak olsun irazı onnan men de onnan irazıyam.

Menim özüm Dağısdan'da Hesən Hən'in gızıyam.

Şarabanı bağı başı döndü gana éy vezir.

Ahan bu bağı bu bunun dosdunun gızıdı. Dédi:

- Gız, dédi. arhéyin ol vallähilezim bir tike goymanam, onun başınnan bir tike tük eşgiyh ola, sen yéndirginen. Pilekendi salladılar İrbaham'ı yéndirdiler, cellatdarın ikisi dalda, Sübāhan Vezir böyürde. İrbahamı getirip geldiler pātişahın huzuruna. Yahudu da kéçip sendelyede gırtdadıp orda oturupdu, bussahat onu öldüreceyhdiler ya boğrucağıdılar. İrbaham fikirleşdiki, “ Tülkünün derisini soyana kimi, çekip boğzannna çağardacağsan. yağçısı éle budu ki gabağca özönnü bildirginen. Ehmet Şah çıhip gırmızı géyiniydi. Bu iki gardaş evlerinnen çıhanda babalarının heznesinnen heresi iki dene daş, gıymetdi daş götümüşdüler ki bir birlerini bulanan tanıyalar. İndi alır İrbaham.

Zülāl ah oğluyduğ biz iki gardaş.

Heremiz götürdüyh bir gıymetdi daş.

Didemnen ağıtdım āb-ı yı gayyaş.

yağam galdı bu kaferih elinde.

Ele bu söz İrbaham'ın ağzınnan çıhar çıHamaz, Ehmet şan özünnen kéşdi, kelle mağallağ, yıhıldı yére. Dédiler:

- Elde tutun, bu köyoğlune dédi ki.bizim pādışah'ımız béle oldu, bu sihirbazd,hokgabazdıbukökkpöyoğlututun goymayın. Getdiler Pādışah'ın üzüne gözünegülakp suyu zādtöyhdüler, götünü başını sıhdılar, Şah'ıbirez ayıldılar. İrbaham'ında dört terfedin de cellatdar durupdular. Vezir, cellatdara acıhlandı:

- Gediye yanaşmayın uzağda durun. Bular, Vezir'in gorğussunnan uzağ Durullar. şahgalhdı dédi:

- O adam nicoldu? Dédiler:

- buradadı. Bular birbirine sasarılıp gohlaşdılar. İbrahim, aldı başınnan kéçenner nağıllıyır.

Gerip idim benim daşım atdılar.
 Yahuduynan gardaş gatdılar.
 Gécenin bir vaħdı meni götdüler.
 Yaħam galdı bu kaferin elinde.

Gendatı Musaynan gardaş oldular.
 Bu boynuma ip ölçüsü tutdular.
 Yühlediler sandıħları atdılar.
 Yaħam galdı bu kaferin elinde.

Hüselmannar gulaħ vérin bu sirre.
 Atdar gabağında döndüm yésire.
 Üç ay ondört günde yétdim Misir'e
 Yaħam galdı bu kaferin elinde.

Her yana yétende bir gılış asdı.
 Pütün gapdannarı paraynan bası.
 Bu cavan canıma gıymaħdı gesdı.
 yaħam galdı bu kaferin elinde.

Müselmannar gulaħ verin bu lenge.
 Yahudu'ynan tüşdüyh gavgıya cenge.
 Dört ay ondört günde götdü firenge.
 Yaħam galdı bu karenı elinde.

Gavvaz éylediler deryāya daldım.
 Ol deryādan dür götürdüm dür aldım.
 Ayım bir çepişe men çoban oldum.
 Yaħam galdı bu kaferin elinde

Geribidim sığınmışdım Allah'a.
 Dāyim yalvarırdım Veliyullāna.
 Götürüben meni vérdi salağa.
 Yaşam yaldı bu kaferin elinde.

Bu Yahudi pullar vérdi Salağa
 Dāyim yalvarırdım vEliyullāha.
 Götürüben meni vérdi Salağa.
 Yaşam yaldı bu kaferin elinde.

İrbaham'am, esirgenem dilime.
 Özge bilbil gondurmanam gültüme.
 Çoban da bir deyneyh çeyhdi bélime.
 Yaşam galdı bu kaferin elinde.

Gözderine bahçaḡ meni tanıdı.
 Bu İrbaham öz yérinde ḡan ıdı.
 Vezir'inn annadı müselmanıdı.
 Yaşam galdı bu kaferin elinde.

Ehmet Şah gardaşınnan görüşennen soyra, Yahudu'yu tutdular üş secin odun yuiğdılar, eni üş secin, uzunu üş secin. Yahudu'nun gollarını bert bert zen cirriyipediler. Ehmet Şah emir vérdi, gapdannarı getdiler heresinin boynuna üş puttuḡ, üş puttuḡ daşdar gurplu daşdar bağlatdı, zincirrernen gıfillatdı. Gönderdi Dağısdan'nan Üsüyün ḡanı, ḡeyrense ḡanı'ı, Ziyāt Haramı'yı, Gendatı Musa'yı getirdiler, hemino geriyi getdiler. Geriyi, deli gatırın guyuḡuna bağlayın ötürdüler daḡlara. Deli gatır, geriyi daḡlara sürüyhledi, başına gözüne o kadar çeyhdi, daḡa daşa vırdıki geri oldu parça parça. Ziyāt Haramıyada emir vérdi. O şherin gelir vérginsin gazancını, onun adına yazdılar. Gendatı Musaya'da, o gendatıların gelir vérgisinin gazancını da Gendatı musa'nın adına yazdılar. Yahudiyi gétdiler, mancanaḡa goydular, atdılar odun içine. O da orda cız ha cız yandı. Ehmet Şah, Üseyin ḡan'ı getirdi. Oların ikisinnende İrazılıḡ aldı. Bunlara gırḡ gün toy vırdırdı ikisinide aldı.

SÖZLÜK**A**

Amânat. Emanet

Astana: Eşik, kapı pervazlarının dayandığı ağaç veya taş basamak.

B

Bâd: Rüzgar

Beke: Belki

Beli: Evet.

Beled: Bir insanı, işi vs'yi iyi bilme, tanıma, aşına, bilen, aşına olmak.

Belke: 1-Olabilir, umulur. 2- Önce söylenmiş bir düşüncenin aksini ifade eder.

Benna: Mesleği yapı yapmak olan kimse, usta.

Berhana: Oturulan yer, ev.

Bezîrgân: Tüccar.

Butâm: Kocam, erkeğim

C

Cam-ı cefa: Cefa kadehi

Cida: Ayrı.

Cire: Erzaktan kendine düşen hisse, pay.

Cuhûd: Dinsiz, dini bilmeyen.

Cût: 1-Beraber kullanılan ve bir bütünü meydana getiren iki aynı şey. 2-İki tane, çift, tek olmayan, iki eşit parçaya bölünebilen.

Ç

Çap: Bir yazıyı, resmi vs'yi neşretme, yayımlama.

Çepiş: Bir yıllık keçi yavrusu.

Çiskin: Kapalı havada yağın ince yağmur.

D

Dabbağ: Hayvan kesilen yer.

Dâd: 1- Feryat, figan. 2- Yardım, imdat. 3- Şikayet.

Dem: Kısa bir zaman dilimi, an, lahza.

Divajo: Çoban yardımcısı.

E

Ember: Güzel koku.

F

Feyhle: İşçi, amele.

G

Gabağ: 1- Ön, ileri, evvel. 2- Evvelki, önceki, geçmiş.

Gaytarma: Geri döndürme, çevirme, verme.

Geflet: Gafillik, gafil olma hali.

Gend: Şeker.

Gesem: Yemin

Geşt: Gezme, dolaşma, gezinti.

Gic: Ahmak, serseri, akılsız.

Giyye: Bağırma, çağırma, haykırış.

Gonağ: Misafir, konuk.

Gohum: 1- Birisi ile akrabalık bağı olan adam. 2- Soy, menşeyle birbirine yakın olan.

H

Helg: 1- Yaratma, yaradılış, hilkat. 2- Halk, toplum.

Hırda: 1- Hacim olarak küçük, ufak. 2- Yaş itibariyle küçük.

Hof: Korku.

I-İ

Irag: Uzak

İcretci: Haberci, postacı.

İğrar: 1- Dil ile söyleme, inancını, fikrini açıkça söyleme. 2- Kabul, itiraf, tasdik.

İlgar: 1- Söz verme, ahd, vefa, vaat. 2- Hürmet, saygı.

İlgek (İlgeh): Elbisede düğmenin geçmesi için örülmüş yarık, ilik.

K

Kecave (Kecava): Tahtirevan, iki taraflı koşulmuş hayvanların sırtına konularak veya insanlar tarafından taşınan kapalı gezinti aracı.

Keçel: 1- Saçların dökülmesine sebep olan bir mantarın yol açtığı hastalığa yakalanmış ve saçları dökülmüş kimse. 2- Saçsız kafanın görüntüsü.

Kehlan: Kuvvetli, cesur.

Kemle: Söz, bir varlığı, kavramı, fiili ifade eden ses veya ses topluluğu, lafız, kemâl, lügat.

Keniz: Hizmetçi kız, kadın ,cariye.

Külüng: Taş çıkarma, toprak kazma işlerinde kullanılan bir ucu sivri, diğer ucu yassı demir alet.

L

Lay: 1- Yatay durumda birbirinin üstüde olan cismin sıralarından her biri, kat. 2- Bütün halde yamasız, tam.

Leb: Dudak.

Libas: Elbise, giyecek.

M

M'elum (Melum): Bilinen, belirli, açık, herkes tarafından bilinen, bilinmez olmayan.

Meslehet (Meslahat): Hareket tarzıyla ilgili teklif, emir, buyruk, tavsiye.

Mükesser: Kırılmış, kırık.

Münsif: Münakaşalı bir meseleyi veya işi halletmek için vasıta kılınan şahıs, vasıtacı.

N

Nâçar: Çaresiz, ilaçsız.

Nagah: Aniden, birdenbire, beklenmeden, habersiz, ansızın.

Nöker: Hizmetçi (erkek)

O – Ö

Omba: Çanak kemiğinin arka üst kısmı.

Özüm: Kendim.

P

Paltar: Her türlü giyim eşyası, elbise.

Peleng (pelenk): 1- Kaplan. 2- Cesur, yiğit, korkusuz.

Pilleken (Pileken). Merdiven.

Pünhan: Kimsenin bilmediği, gizli.

R

Rehm: Acıma, merhamet, başkalarının durumu karşısında duyulan şevkat hissi.

S

Sallağ: Mezbahada çalışan, hayvan kesen kasap.

Serraf: Bir ilmin araştırmacısı, bileni.

Sımıh: Kırık halde olan, kırık.

Ş

Şad: 1- Sevinen, şen mutlu, memnun. 2- Gönül çalan, sevindiren, hoş.

Şatır: Ekmek pişiren, ekmekçi.

Şerik: 1- Herhangi bir işte başkası ile birlikte çalışan kimse, ortak. 2- Katılan, ortak olan.

Şikar: Avlamak, av yapmak.

T

Tağça: Pencere.

Tamahkar: Aç gözlü, her şeyde gözü kalan, zengin olmaya haddinden fazla istek duyan.

Tapmağ: Bulmak.

Tapşırmağ: 1- Havale etmek, üzerine yüklemek. 2- Bir kimse veya bir şey için kaygılanmayı, onunla ilgilenmeyi havale etmek, himayesine bırakmak.

Terlan: 1- Güçlü gagası ve uzun kanatları olan yırtıcı bir kuş. 2- Yiğit, kokusuz, çalışkan (mecaz).

Teng (Tenk): Dar, sık.

U – Ü

Üşküre: Islık.

Ülfet: Karşılıklı muhabbet, dostluk, yakından alaka, güzel ilişki.

V

Vaya: Nasip, kismet, pay.

Vasil (Vasıl): Ulaşan, kavuşan, yetişen.

Y

Yesir: Esir.

Z

Zad: Şey. – Bazen söylenmek istenen kelime hatırlanmadığı zaman onun yerine kullanılır.

Zar: Yüksek sesle dertli dertli, yanık yanık ağlayan; inleyen.

Zer: 1- Altın. 2- Altın suyu veya tozu.

Ziynet: Süs, bezek.

KAYNAKLAR

- AHUNDOV, Ehliman, Tehmasib Ferzeliev, İsrafil Abbasov, Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri, Birinci Cilt, Haz.: Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek, Halk Kültürü Yay., İstanbul 1985.
-, Azerbaycan Âşıkları ve Halk Şairleri, Haz.: Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek, Halk Kültürü Yay., İstanbul 1986.
- ALPTEKİN, Ali Berat, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay., Ankara 1997.
-, Kirmanşah Hikâyesi Üzerine Bir Çalışma, Akçağ Yay., Erzurum 1981.
- ARAS, Rıfat, İğdir'dan Derlenmiş Halk Hikâyeleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirime Tezi, Erzurum, 1976.
- ASLAN, Ensar, Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri, Hikâyeleri, Maya Akademi Yay., Ankara 2007.
-, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme, Müstakik Yay., Diyarbakır 1990.
- BALİ, Muhan, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi/Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973.
-, "Halk Hikâyeleri ve Program Tekniği", T.F.A., c.13, s. 268, Yıl:1971.
- BANARLI, Nihat Sami, "Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi", Altıok Dergisi (22), Nisan 1933.
- BORATAV, Pertev Naili, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Tarih Vakfı Yayınları Ankara 2002.
-, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Koçbank Yay., İstanbul 1992.
- BORATAV, Pertev Naili, Köroğlu Destanı, Adam Yay., İstanbul 1984.
- BURAK, Ahmet- Ercan ALKAYA, Türk Lehçeleri, Akçağ Yay., Ankara, 2006.
- DUYMAZ, Ali; Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- DERMAN, Gül; Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1989.

- DUYMAZ, Ali, Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- DÜZGÜN, Dilaver, “Âşık Şenlik’in Latif Şah Hikâyesi Üzerine Bir Deneme”, Milli Folklor Dergisi, c.1, Yıl:1990, sayı: 5, s.12-14.
- ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yay., Ankara 1993.
-, Halk Edebiyatı Araştırmaları 1-2, Akçağ Yay., Ankara 1997.
-, Kerem ile Aslı Hikâyesi, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- EKİCİ, Metin, Dede Korkut Hikâyeleri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995.
- GÖRKEM, İsmail, Halk Hikâyeleri Araştırmaları, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- KAPLAN, Mehmet- Mehmet AKALIN- Muhan BALI, Köroğlu Destanı, (Anlatan Behçet Mahir), Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973.
-, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3, Tıp Tahlilleri, Dergah Yay., İstanbul 1996.
- KARADAĞ, Muzaffer, İğdırlı Hasan TURAN’dan Derlenmiş Beş Hikâye, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirime Tezi, Erzurum, 1975.
- KAYA, Doğan Ruhsati’nin Uğru ile Kadı Hikâyesi, Anadolu Sanat Yay., İstanbul 1985.
- KAYA, Doğa- Sabri KOZ, Halk Hikâyeleri 1, Kitapevi Yay., İstanbul 2000.
- ÖZARSLAN, Metin, Ferhat ile Şirin, Mukayeseli Bir Araştırma, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2006.
- SAKAOĞLU, Saim-Ali DUYMAZ, Hurşit ile Mahmihiri Hikâyesi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
-, Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri, 2 c, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999.
- SEYİDOĞLU, Bilge, Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1975.
- TÜRKMEN, Fikret Tahir ile Zühre, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1983.
-, Âşık Garip Hikâyesi/İnceleme-Metin, Akçağ Yay., Ankara 1995.
- TOMO, Bilgi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2001.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Erzurum'un Tortum ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum' da tamamladı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne başladı ve 2001 yılında mezun oldu. Aynı yıl MEB'de Erzurum ilinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 2006 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen MEB'deki görevini Gümüşhane ilinde devam ettirmektedir.